

v mene republiky .
3. T. III 113/51-187 Státny súd, odd. v Bratislave dňa 7. februára 1952 vyneša
tento
rozsudok :
Obvinení:

B r a n i s l a v
K I N Č O K

POLITICKÉ PROCESY NA SLOVENSKU

V ROKOCH 1948 - 1954

Príručka pre školy

ÚSTAV
PAMÄTI
NÁRODA

B r a n i s l a v   K i n č o k

**POLITICKÉ PROCESY
NA SLOVENSKU
V ROKOCH
1948 – 1954**

Príručka pre školy

Ústav pamäti národa
2019

	Branislav Kinčok POLITICKÉ PROCESY NA SLOVENSKU V ROKOCH 1948 – 1954 Príručka pre školy
Edícia	Príručky pre školy
Vydal	Ústav pamäti národa Miletičova 19 820 18 Bratislava www.upn.gov.sk
	1. vydanie
Recenzenti	doc. PhDr. Jan Pešek, DrSc. PhDr. Jan Kalous, Ph.D.
Zodpovedná redaktorka	PhDr. Alžbeta Poparová
Jazyková korektorka	PhDr. Marta Bábiková
Návrh obálky	Jana Satková
Grafický návrh	Jana Satková
Sadzba	Jana Satková
Tlač a knihárske spracovanie	
	© Ústav pamäti národa 2019 Všetky práva vyhradené
	ISBN 978-80-89335-87-9

OBSAH

	Úvod	6
1.	Komunistický režim a politické procesy	
	Základné rozdelenie politických procesov	10
	Dôvody a zámery politických procesov	12
2.	Mechanizmus politických procesov	
	Pod vedením orgánov komunistickej strany	21
	Mocenský vzostup Štátnej bezpečnosti	25
	Ovládnutá a zneužitá justícia	50
3.	Najvýznamnejšie politické procesy na Slovensku	
	Procesy s funkcionármi nekomunistických politických strán	66
	Procesy s funkcionármi komunistickej strany	69
	Cirkevné procesy	71
	Procesy s bývalými partizánskymi veliteľmi	73
	Procesy s príslušníkmi bezpečnostných zložiek	74
	Procesy so špiónmi, emigráciou a zahraničnými diplomatmi	76
4.	Revízie a rehabilitácie	
	Prvé revízie politických procesov v rokoch 1955 – 1960	81
	Rehabilitácie v rokoch 1962 – 1971	86
	Rehabilitácie po roku 1989	89
	Záver	90
	Najvyšší funkcionári KSČ a KSS zodpovední za politické procesy v rokoch 1948 – 1954	92
	Zoznam skratiek	104
	Použité pramene a literatúra	105

Ú V O D

20. storočie už dostalo od historikov množstvo viac-menej výstižných prívlastkov. Vo viacerých z nich sa priamo alebo obrazne odráža zhubné pôsobenie dvoch totalitných režimov – nacizmu a komunizmu, ktoré za sebou zanechali na celom svete stovky miliónov ľudských obetí. Uchránené nezostalo ani Slovensko a jeho obyvatelia, ktorí boli v rokoch 1939 až 1989 dokonca vystavení diktátu oboch ideológií – najskôr nacizmu a po jeho porážke v roku 1945 i komunizmu. Počas tohto päťdesiatročného obdobia neslobody štátna moc prenasledovala rôzne skupiny obyvateľstva a perzekúcie priamo alebo aj nepriamo postihli desiatky tisíc osôb.

Nacistické (fašistické) zločiny na Slovensku sú dnes, po vyše 70 rokoch, zmapované vcelku dostatočne. Iná situácia je však pri komunistických perzekúciách, ktoré sú predmetom výskumu prakticky len od roku 1989. Preto dodnes ešte nepoznáme konečný počet ich obetí a nemáme uspokojivo spracované ani jednotlivé formy prenasledo-

vania. Možno aj z tohto dôvodu sa v súčasnosti častejšie verejne diskutuje o nacistických ako komunistických zločinoch. Pritom komunistickému útlaku a prenasledovaniu boli obyvatelia Slovenska vystavení podstatne dlhšie – viac ako 40 rokov.

Začiatky komunistických perzekúcií na Slovensku môžeme datovať od konca leta 1944. Partizánske skupiny vedené sovietskymi veliteľmi začali masové exekúcie (vraždy) civilného obyvateľstva a počas prechodu frontu boli na príkaz sovietskych bezpečnostných orgánov z územia Slovenska do sovietskych koncentračných táborov (gulagov) deportované tisíce slovenských občanov. Po skončení druhej svetovej vojny sa zmenili medzinárodné politické podmienky a obnovené Československo sa ocitlo v sovietskej sfére vplyvu. Demokraciu a politickú pluralitu sa však podarilo zaviesť iba čiastočne, a preto už krátko po roku 1945 mohol budúci komunistický režim zapustiť svoje, zatiaľ menej viditeľné, korene. Trvalo takmer

tri roky, kým sa komunistom v roku 1948 podarilo uzurpovať politickú moc v Československu a následne začať masové perzekúcie proti všetkým spoločenským vrstvám. Na toto „víťazstvo“ najviac doplatili občania, ktorí na dlhých 41 rokov stratili aj posledné zvyšky demokracie a slobody.

Komunistický režim v Československu si po roku 1948 upevňoval svoju moc rôznymi nezákonnými prostriedkami, porušovaním základných práv a slobôd a nerešpektovaním hodnôt demokratického a právneho štátu. Aj z tohto dôvodu sa dnes všeobecne považuje za totalitný režim, čo potvrdzuje aj zákon 125/1996 Z.z. o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému, ktorý NR SR prijala 27. marca 1996. V zákone sa uvádza: *„...uvedomujúc si povinnosť vyrovnať sa s komunistickým totalitným režimom, [NR SR] vyhlasuje, že Komunistická strana Československa a jej odnož Komunistická strana Slovenska sú zodpovedné za spôsob vlády v našej krajine v rokoch 1948 – 1989, a to najmä za cieľavedomé ničenie tradičných hodnôt európskej civilizácie, národných a náboženských práv, za úmyselné porušovanie ľudských práv a slobôd, za justičné zločiny vykonané v politických procesoch, za teror vykonávaný proti nositeľom iných názorov, než aké zodpovedali učeniu marxizmu-leninizmu, za devastáciu hospodárstva, za zničenie tradičných princípov vlastníckeho práva, za zneužívanie výchovy, vzdelávania, vedy a kultúry na politické a ideologické účely.“*

Komunistický prevrat vo februári 1948 odštartoval hlbokú premenu slovenskej a českej spoločnosti, presadzoval nové, často pochybné hodnoty, a, naopak, domáce a stáročiami overené hodnoty zatracoval. Zmeny zasahovali do každodenného života občana a ovplyvňovali jeho myslenie a vedomie. Vzhľadom na ich rozsah, hĺbku a najmä neprirodzenosť bola nová moc nútená presadzovať tieto zmeny násilne. To sa samozrejme stretlo s odporom jednotlivcov aj celých skupín občanov, ktorí nesúhlasili so zavádzaním cudzieho spôsobu fungovania spoločnosti a popieraním ich životných hodnôt. Viacerí protikomunisticky naladení občania preto začali buď jednotlivo, alebo v skupinách aktívne vystupovať proti novému režimu. Vládnuca moc odpovedala masovými perzekúciami a represiami.

Najvyššou formou tejto perzekúcie sa stali politické procesy, ktoré boli a sú sprievodným javom každého totalitného režimu, resp. diktatúry. V strednej a juhovýchodnej Európe – v Československu, Poľsku, Maďarsku, Rumunsku, Bulharsku a Albánsku – sa konali politické procesy po roku 1945 pod taktovkou a podľa vzoru Sovietskeho zväzu. V Československu sa konali najbrutálnejšie procesy v rokoch 1948 – 1954, v tzv. zakladateľskom období komunistického režimu. Počas tohto krátkeho obdobia sa uskutočnilo najviac politických procesov, vyniesli na nich najtvrdšie tresty a najvýraznejšie ovplyvnili slovenskú a českú spoločnosť. Napriek tomu, že sa politické procesy

v komunistickom Československu organizovali aj po roku 1954 (až do roku 1989), už nikdy sa takéto brutálne obdobie neopakovalo.

Na nasledujúcich stranách sa preto budeme venovať politickým procesom v rokoch 1948 – 1954 ako najkrutejším komunistickým perzekúciám voči obyvateľom Slovenska. Súdna perzekúcia však predstavuje len časť zločinov komunistického režimu – ale práve táto forma prenasledovania bola najviditeľnejšia, pretože vládnuca moc využila politické procesy na propagáciu svojej ideológie a na zastrašovanie slobodne zmýšľajúcich občanov. Mimosúdna perzekúcia, ktorá postihla rozsiahlu skupinu obyvateľstva Slovenska, je témou na samostatné spracovanie. Komunistické justičné zločiny nemožno priblížiť bez československého kontextu, keďže Slovensko bolo v rokoch 1945 – 1992 súčasťou spoločného českého a slovenského štátu.

Cieľom tejto publikácie je objasniť študentom historické súvislosti udalostí po roku 1948, ktoré sa spájali s organizovaním politických procesov na Slovensku. V prvom rade sa pokúsime v krátkosti definovať fenomén politických procesov – pomenovať dôvody ich vzniku, podstatu a zámery. Krátko si charakterizujeme ich mechanizmus a uvedieme konkrétne prípady tých politických procesov, ktoré najväčšmi zasiahli slovenskú spoločnosť. Na záver sa budeme venovať revíziám politických procesov a súdnym reha-

bilitáciám, ktoré sa v rôznej forme začali už roku 1955, no plnohodnotnej rehabilitácie sa väčšina z obetí dočkala až po roku 1989.

Keďže osobné príbehy, zážitky a spomienky sú veľmi dôležitý aspekt pri interpretovaní historických udalostí, mozaiku politických procesov doplníme osudmi jednotlivých aktérov – či už obetí alebo vinníkov. V prvom rade uvádzame autentické spomienky a výpovede šiestich politických väzňov, ktorí boli odsúdení na konci 40. a začiatkom 50. rokov 20. storočia. Anton Adámek, Juraj Anoškin, Jaroslav Fabok, Fridrich Fritz, Jozefa Nemlaha a Michal Popovec sa stali obeťami mašinérie politických procesov, ktorá ich na dlhé roky priviedla do komunistických väzníc a táborov a zbavila občianskych aj ľudských práv. Na druhej strane sú spomienky tých, ktorí stáli na opačnej strane barikády a z dnešného pohľadu nesú priamu zodpovednosť za masovú nezákonnosť v rokoch 1948 – 1954. Dôležité miesto medzi vinníkmi mali aj vyšetrovatelia Štátnej bezpečnosti (ŠtB), ktorí o nezákonných praktikách používaných pri konštruovaní politických procesov vypovedali nedobrovoľne v druhej polovici 50. rokov. Zaradili sme sem krátke portréty a výňatky z výpovedí troch popredných vyšetrovateľov ŠtB – Bohumila Doubka, Jozefa Mozolu a Vlastimila Volkána. Veríme, že aj cez tieto životné osudy súčasná mladá generácia ľahšie pochopí mechanizmus a dôsledky politických procesov na Slovensku v roku 1948 – 1954.

1.

KOMUNISTICKÝ REŽIM A POLITICKÉ PROCESY

Politické procesy sú pre totalitné režimy jedným z hlavných prostriedkov na udržanie moci a predstavujú najvyššiu formu perzekúcií a represí voči tým, ktorí by mohli ich vládu ohroziť alebo s ňou nesúhlasia. Ako nástroj a prostriedok oficiálnej politiky sa stávajú bežnou politickou praxou. Podobné poslanie mali aj v komunistickom Československu, pretože jeho predstavitelia museli riešiť neustále spory a konflikty s vlastnou spoločnosťou, odkedy sa chopili moci v roku 1948 až po stratu monopolného postavenia komunistickej strany v roku 1989. Politické

procesy ako hlavný prostriedok na riešenie týchto konfliktov preto zostali súčasťou režimu počas celej jeho existencie, pričom sa menila len ich intenzita. Rozhodujúcou fázou komunistického režimu v Československu bolo jeho počiatočné, tzv. zakladateľské obdobie v rokoch 1948 – 1954, keď sa budovali jeho základy a systém. A práve v tomto období dosiahli politické procesy najväčšiu brutalitu a zaznamenali najvyššiu mieru tvrdosti. Perzekúcie a represálie sa v takejto forme, rozsahu a brutalite už nikdy viac v komunistickom režime neopakovali.

Základné rozdelenie politických procesov

Termínom politické procesy označujeme súdne a mimosúdne rozhodnutia, o ktorých nerozhoduje príslušná jurisdikcia samostatne, ale sú ovplyvňované politickou mocou. Ich obete boli v období komunistického režimu v Československu súdené „...za činy, ktoré v rozpore s princípmi demokratickej spoločnosti rešpektujúcej občianske politické

práva a slobody zaručené ústavou a vyjadrené v medzinárodných dokumentoch a medzinárodných právnych normách zákon označoval za trestné“. Z praktického hľadiska medzi politické procesy zaraďujeme všetky súdne pojednávania, do ktorých zasahujú iné orgány než zákonné príslušné súdne orgány. V prípade komunistického Československa boli týmito „inými orgánmi“ hlavne inštitúcie komunistickej strany a Štátnej bezpečnosti.

Politické procesy v Československu po roku 1948 môžeme rozdeliť do troch základných kategórií. Prvou boli politické procesy, v ktorých sa posudzovali skutočné, vykonštruované a vyprovokované trestné činy

Jeden z mnohých komunistických politických procesov (Podunajské Biskupice, 1952)
(Zdroj: TASR)

Kulak (inak aj dedinský boháč)

Pôvodne sovietske (ruské, kulak – päť) propagandistické označenie pre stredných a bohatých roľníkov. Slovo kulak prevzali aj československí komunisti a používali ho pri násilnej kolektivizácii v 50. rokoch 20. storočia na označenie súkromne hospodáriacich roľníkov s výmerou pôdy nad 20, neskôr i 15 ha. V slovenčine má slovo kulak jednoznačne pejoratívny význam a predstavovalo nepriateľského, zlovolného a štátne záujmy poškodzujúceho sedliaka. V období násilnej kolektivizácie sa však často používal i slovenský ekvivalent dedinský boháč.

politického a protištátneho charakteru. Tieto procesy sa viedli na najvyšších stupňoch súdov a prokuratúry, v rokoch 1948 – 1952 plnili z tohto pohľadu kľúčovú úlohu Štátny súd a Štátna prokuratúra. Do tejto kategórie môžeme zaradiť aj procesy za delikty verbálneho charakteru, v ktorých sa stíhali osoby za rôzne protirežimové výroky, urážky československých a sovietskych komunistických predstaviteľov, poburovanie atď. Vzhľadom na nižšiu „nebezpečnosť“ sa tieto procesy konali už na nižších úrovniach súdov a prokuratúry.

Druhú kategóriu tvorili politicky motivované procesy, v ktorých síce súdili obžalovaných za činy inej, hlavne ekonomickej povahy, no tieto procesy boli v skutočnosti zámerne vykonštruované tak, aby mohli slúžiť ako politický nátlak, pomsta a prostriedok na prenesenie zodpovednosti za hospodárske neúspechy režimu na určitú skupinu osôb. Hlavné zastúpenie tu mali politické procesy so súkromne hospodáriacimi roľníkmi, ktorých komunistický režim posmešne nazýval kulakmi alebo dedinskými boháčmi. Stíhanie za delikty sabotáže a ohrozenie jednotného hospodárskeho plánu boli prostriedky, ktorými sa režim snažil prinútiť súkromných roľníkov vstúpiť do vznikajúcich jednotných roľníckych družstiev a majetnejších sedliakov označiť za hlavnú príčinu krízy poľnohospodárstva.

Poslednú kategóriu tvorili rozsudky, ktoré nevynášali súdy, ale špeciálne zriadené komisie. Na základe ich rozhodnutí sa

Tábory nútenej práce

Predstavovali špecifickú formu komunistickej perzekúcie slovenského obyvateľstva v rokoch 1948 – 1954. Slúžili na rýchlu a tvrdú mimosúdnu politickú perzekúciu, izoláciu nepohodlných osôb a využitie lacnej pracovnej sily v baniach, priemysle a stavebníctve.

umiestňovali osoby, ktoré boli pre režim nepohodlné, do táborov nútenej práce (TNP) a pomocných technických práporov (PTP). Rozhodnutia prijímali často bez prítomnosti obetí, ktoré ani nevedeli, kto o ich umiestnení do pracovného tábora rozhodol.

Špeciálnou kategóriou medzi politickými procesmi boli tzv. monsterprocesy, ktoré boli koncipované ako veľké justičné divadlo, čím získali celoštátny a dokonca aj medzinárodný ohlas. V ich prípade často na proces s hlavnou (reprezentatívnou) skupinou obvinených nadväzovali ďalšie tzv. následné procesy, ktoré sa konali už na regionálnej úrovni – v rámci Slovenska, krajov a okresov.

Pomocné technické prápory

Útvary Československej ľudovej armády, ktoré v rokoch 1950 – 1954 slúžili na internáciu, pracovné vyťaženie, prevýchovu a tvrdú perzekúciu tzv. politicky nespoľahlivých brancov. Vojaci PTP (ľudovo nazývaní aj čierni baróni) slúžili bez zbrane a pracovali hlavne na stavbách a v baniach. Týmito útvarmi prešlo približne 22 000 osôb.

Dôvody a zámery politických procesov

Charakter, zameranie a rozsah politických procesov v komunistickom Československu ovplyvňovalo viacero zahraničných (medzinárodných) a domácich faktorov. V rokoch 1948 – 1954 boli rozhodujúce predovšetkým zahraničnopolitické vplyvy – mocenské záujmy Sovietskeho zväzu (budovanie sovietskeho bloku), eskalácia studenej vojny (blokáda Berlína, vojna v Kórei) a prebiehajúce politické procesy v okolitých „ľudovodemokratických“ krajinách. Samozrejme, aj v tomto období politické procesy odrážali záujmy domácej politiky, neboli však rozhodujúce. Vďaka nim však zahraničnopolitické vplyvy našli v Československu svoju živ-

nú pôdu. Naopak, po roku 1954 už získali prioritu domáce záujmy, pretože Moskva po zmene politických podmienok v Sovietskom zväze (smrť diktátora Josifa V. Stalina) utlmila systematické organizovanie nových rozsiahlych represí vo svojom bloku. Nasledujúce politické procesy v Československu sa tak až do roku 1989 stali prostriedkom na presadzovanie záujmov vládnucej komunistickej strany.

Rozhodujúcim zahraničnopolitickým faktorom, ktorý priamo vplýval na organizo-

Ľudová demokracia

Ideologický pojem, ktorý označoval formu vlády v krajinách sovietskeho bloku po druhej svetovej vojne. Vedúcu úlohu v tomto politickom systéme zohrávala komunistická strana, prípadne skupina strán pod vedením a kontrolou komunistickej strany. V Československu sa obdobie ľudovej demokracie ohraničuje rokmi 1945 – 1960.

Sovietsky diktátor Josif V. Stalin

(Zdroj: Archív B. Kinčoka)

vanie a priebeh politických procesov, bolo vytvorenie sovietskeho bloku. Jeho pevnou súčasťou sa stalo aj Československo. Už od roku 1947 sa krajiny strednej a juhovýchodnej Európy – Československo, Poľsko, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Juhoslávia a Albánsko – pomocou nastolenia mocenského monopolu komunistických strán postupne dostali pod sovietsku kontrolu a vplyv. V skutočnosti to znamenalo, že svoj mocenský systém začali formovať podľa sovietskeho vzoru a pod priamym dohľadom Moskvy. Pri začleňovaní „ľudovodemokratických“ krajín do tohto bloku zohrávala kľúčovú úlohu Kominforma (Informačné byro komunistických a robotníckych strán), založená v septembri roku 1947. Stala sa nástrojom priameho politického diktátu a rozširovania sovietskeho vplyvu a jeho hegemonistických ambícií.

Záver z jej troch rokovaní (1947, 1948, 1949) boli totiž záväzné pre komunistických funkcionárov zo všetkých krajín sovietskeho bloku – aj tých českých a slovenských. Už prvé zasadnutie v roku 1947 ich vyzývalo k organizovaniu politických procesov proti „domácej reakcii“, ktorú mali tvoriť členovia a funkcionári nekomunistických strán. Z pohľadu politických procesov však bolo rozhodujúce druhé zasadnutie Kominformy. Sovietsky zväz a Juhoslávia, resp. ich vodcovia J. V. Stalin a Josip B. Tito sa od začiatku roka 1948 dostávali do vzájomného konfliktu, ktorý pramenil z neochoty Juhoslávie podriaďiť sa diktátu Moskvy a snahy

viest' samostatnú zahraničnú politiku. Keďže akákoľvek forma politiky, nezávislej od Sovietskeho zväzu, bola v Stalinovom ponímaní vylúčená, Titova „neposlušnosť“ prepukla do nebezpečnej vzájomnej roztržky. Jej výsledkom bolo vylúčenie Juhoslávie zo socialistického bloku, ku ktorému došlo na druhom zasadnutí Kominformy v júni 1948. Od tohto momentu Sovietsky zväz a jeho satelity považovali Juhosláviu za kapitalistický (v sovietskom vnímaní aj fašistický) štát a označili ju za „agenta imperializmu“. Dôsledkom tejto „neposlušnosti“, ktorá dostala pomenovanie „titoizmus“, bol zvýšený tlak na ostatné „ľudovodemokratické“ krajiny. Tie mali začať s organizovaním politických procesov proti „nositeľom nacionalizmu, špiónom a agentom Tita“ a ešte intenzívnejšie bojovať proti „domácej reakcii“ a „triednym nepriateľom“. Aby žiadna z krajín sovietskeho bloku viac nenasledovala príklad

Titoizmus

Pojem je odvodený od mena juhoslovanského komunistického vodcu Josipa Broza Tita a označuje v prvom rade nezávislú politiku Juhoslávie po roku 1948. Zo sovietskeho (marxisticko-leninského) pohľadu sa pojem chápal ako ťažký prehrešok a v rámci sovietskeho bloku sa ním označovala akákoľvek odchýlka od línie diktovanej Sovietskym zväzom.

Triedny nepriateľ

Marxizmus-leninizmus rozdeľoval spoločnosť na dve hlavné triedy – vykorisťovateľov (buržoáziu) a vykorisťovaných (robotníkov), medzi ktorými prebiehal neustály ekonomický, politický a ideologický boj (triedny boj). Po nastolení komunistického režimu v roku 1948 boli všetci potenciálni nepriatelia nového režimu označení za tzv. triednych nepriateľov, práve oni sa stali hlavným cieľom komunistických perzekúcií.

Juhoslávie, Stalin sa rozhodol vykonať čistku medzi vysokými funkcionármi komunistických strán jednotlivých krajín svojho bloku. Začiatok čistiek ohlásilo tretie zasadnutie Kominformy, ktoré sa uskutočnilo v novembri 1949. Stalin takýto postup zdôvodňoval

teóriou o zostrovaní „triedneho boja“ v období budovania socializmu, ktorá sa postupne transformovala do tézy o prenikaní nepriateľov do vedenia komunistických strán. Politickými procesmi s komunistickými funkcionármi, ktoré boli prostriedkom zastrašovania a vytvárania atmosféry strachu a nedôvery, si vynucoval absolútnu poslušnosť krajín sovietskeho bloku a bezvýhradné plnenie svojich požiadaviek. Vylúčenie Juhosláviu neskôr v sovietskej sfére vplyvu nahradila novovzniknutá Nemecká demokratická republika („Východné Nemecko“), a tým sa formovanie sovietskeho bloku ukončilo. Toto politicko-ekonomické a vojenské zoskupenie v nasledujúcom období slúžilo na presadzovanie mocenských (imperiálnych) záujmov Sovietskeho zväzu.

Ukážka z propagandistickej rezolúcie prijatej na treťom zasadnutí Kominformy (1949)

Juhoslovanská komunistická strana v moci vrahov a špiónov

[...] Nehanebný a pokrytecký pokus Titovej kliky skryť svoj protisovietsky, protikomunistický postoj pred tvárou revolučného hnutia na celom svete a pred robotníckou triedou a pracujúcim ľudom Juhoslávie frázami o výstavbe socializmu a o tzv. „nezávislej“ línii voči obidvom táborom, na ktoré je rozdelený terajší svet, utrpel úplný neúspech a vyvolal najväčší odpor. Titova klika otvorene prešla do imperialistického tábora podnecovateľov vojny a je v službách amerických imperia-

listov. Logickým dôsledkom protikomunistickej a protisovietskej politiky bol prechod Titovej kliky k fašizmu. Táto klika predala Juhoslávii a národy Juhoslávie americkým monopolistom, likvidovala štátnu zvrchovanosť, národnú nezávislosť a posledné zvyšky slobody vtedy, keď nastolila režim najukrutnejšieho teroru gestapáckeho typu.

[...] Prechod Titovej kliky k fašizmu nie je náhodný. Previedli ho na príkaz svojich pánov – anglo-amerických imperialistov, ktorých žoldnierom – ako sa teraz ukázalo – táto klika už dávno je. Plniac vôľu imperialistov, vytýčili si juhoslovanskí zradcovia za úlohu vybudovať v ľudovo-demokratických krajinách politické bandy z reakčných nacionalistických, klerikálnych a fašistických živlov, aby sa potom opreli o nich, a tak previedli v týchto krajinách štátny prevrat, odtrhli ich od Sovietskeho zväzu a celého socialistického tábora a podriadili ich závislým silám imperializmu. Titova klika urobila z Belehradu stredisko špionáže americkej spravodajskej služby a protikomunistickej propagandy.

[...] V ľudovodemokratických krajinách nadobúda zvláštneho významu štátna ostrážitosť – ostrážitosť štátu diktatúry proletariátu.

[...] Treba neustále mať na pamäti, ako tomu učí bolševizmus, že je nutné skončiť s oportunistickou blahosklonnosťou, ktorá vyplýva z chybného predpokladu, že úmerne s rastom našich síl nepriateľ vraj stále krotne a stáva sa neškodnejším. Takýto predpoklad je zásadne nesprávny. Treba mať na pamäti, že čím beznádejnejšie je postavenie nepriateľov, tým ochotnejšie sa uchopia „krajných prostriedkov“.

[...] Najzávažnejšie ponaučenie, ktoré vyplýva zo skúseností veľkej bolševickej strany, spočíva v tom, že pre zvýšenie ostrážitosti treba zaviesť bolševický poriadok v našom vlastnom straníckom dome. Hlavným prostriedkom v tomto smere je previerka členov strany. Tohto prostriedku bolo použité v celom rade strán ľudovodemokratických krajín a dosiahlo sa veľmi kladných výsledkov.

[...] Komunistické a robotnícke strany musia zosilniť ideologickú ostrážitosť svojich členov. Musia byť naozaj bolševicky nezmieriteľné voči všetkým úchylkám od proletárskeho internacionalizmu, musia zosilniť ideologickú prácu vo výchove komunistov v duchu vernosti proletárskemu internacionalizmu, nezmieriteľnosti voči každému odklonu od zásad marx-leninizmu, v duchu vernosti ľudovej demokracii a socializmu a medzinárodnému socialistickému frontu na čele so ZSSR.

Pravda, 9. december 1949

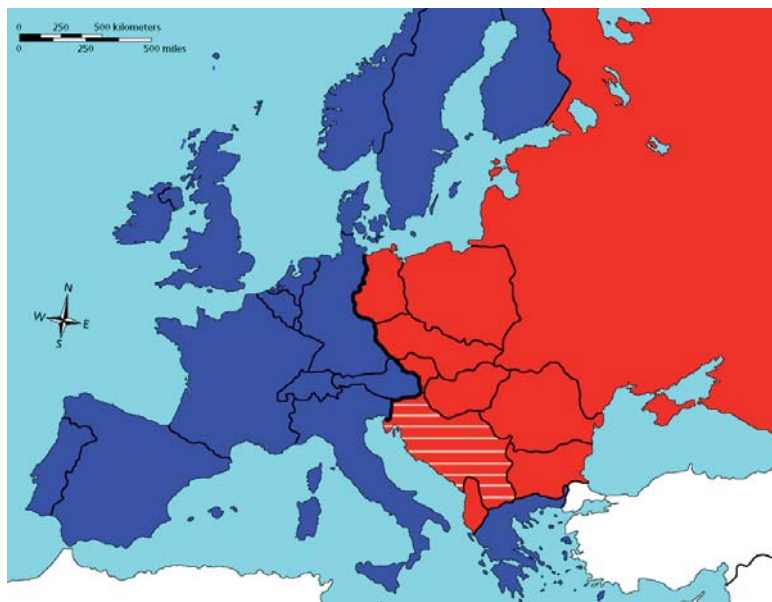
Sionizmus

Inak nazývaný aj židovský buržoázny nacionalizmus. V marxisticko-leninskej ideológii mal tento pojem podobný význam ako buržoázny nacionalizmus, v tomto prípade však bol konkretizovaný na „kapitalistický“ Štát Izrael, ktorého záujmy na Blízkom východe boli v rozpore so záujmami Sovietskeho zväzu.

Okrem Kominformy Moskva presadzovala svoj vplyv v „ľudovodemokratických“ krajinách aj prostredníctvom hospodárskej organizácie s názvom Rada vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP), ktorá vznikla začiatkom roku 1949, a pôsobením sovietskych poradcov a veľvyslancov. Od komunistického Československa sa očakávala úplná poslušnosť a podriadenosť Moskve.

Významný zahraničnopolitický vplyv na politické procesy v Československu mala aj ďalšia roztržka, tentoraz medzi Sovietskym zväzom a Štátom Izrael, ktorej korene siahajú do roku 1948. Sovietsky zväz ako jedna z prvých krajín uznal existenciu židovského štátu po vyhlásení jeho nezávislosti 14. mája 1948. Dôvodom bola Stalinova nádej, že nový štát bude na Blízkom východe plniť úlohu sovietskeho satelitu. Izrael však začal onedlho spolupracovať s USA a v očiach Stalina sa stal zradcom a nepriateľom. Začiatkom 50. rokov Titovu Juhosláviu ako úhlavného nepriateľa Moskvy nahradil Štát Izrael. Táto roztržka vyvolala vo všetkých krajinách sovietskeho bloku kam-

paň boja proti tzv. sionizmu – židovskému buržoáznemu nacionalizmu. Kampaň vyvrcholila v Československu zorganizovaním najväčšieho politického procesu s významnými komunistickými funkcionármi v celom sovietskom bloku. Pred súdom skončilo 14 českých a slovenských komunistov, z ktorých až 11 bolo označených za osoby židovského pôvodu. Na čele tzv. protištátneho sprisahaneckého centra stál bývalý generálny tajomník Komunistickej strany Československa (KSČ) Rudolf Slánský a výsledkom procesu, ktorý sa uskutočnil v novembri 1952, bolo 11 rozsudkov smrti a tri doživotné odňatia slobody.

Rozdelenie Európy v rokoch 1948 – 1955

(Zdroj: wikipedia.org)

Najbrutálnejšie politické procesy v Československu sa konali v období prvej eskalácie studenej vojny (1948 – 1953), v ktorej stáli na jednej strane západné štáty na čele so Spojenými štátmi americkými a na druhej strane Sovietsky zväz so svojimi satelitmi v strednej a juhovýchodnej Európe. Toto obdobie charakterizovala predovšetkým vojna v Kórei (1950 – 1953) a hrozba vypuknutia vojenského konfliktu v okupovanom Nemecku, ktorá nadobudla vcelku reálne kontúry počas sovietskej blokády Berlína v rokoch 1948 – 1949. Stalin spolu so svojimi spolupracovníkmi očakával v Európe vypuknutie vojny medzi kapitalizmom (USA a spojenci) a socializmom (Sovietsky zväz a spojenci), teda malo ísť o triednu vojnu. Systematicky sa na ňu pripravoval a dokonca ju mal v úmysle aj vyvolať. Na tento konflikt sa samozrejme museli pripraviť aj krajiny sovietskeho bloku vrátane Československa. To malo za následok militarizáciu spoločnosti a začiatok prudkej výstavby ťažkého priemyslu, čo enormne zaťažovalo ekonomiku. Prípravy na novú vojnu neprebiehali len vo vojenskej oblasti, ale aj v ideologickej. Režim potreboval označiť budúceho nepriateľa, a preto v krajinách sovietskeho bloku vypukla vlna politických procesov, v ktorých boli súdení „agenti a špióni anglo-amerického imperializmu“. Spoločnosťou sa šírila atmosféra strachu – západné štáty a ich politickí vodcovia boli označení za „vojnových podpaľáčov“, naopak, Sovietsky zväz a jeho spojenci za „tábor mieru“. Studená vojna

tak veľmi výrazne ovplyvnila najmä koncepciu a krutosť politických procesov v Československu v rokoch 1948 – 1954.

Keďže v Československu komunisti získali mocenský monopol ako v poslednej krajine vznikajúceho sovietskeho bloku, na politické procesy v našej krajine mali určujúci vplyv už prebiehajúce politické procesy v okolitých „ľudovodemokratických“ krajinách. Do roku 1948 slúžili ako forma nátlaku na českých a slovenských komunistov, aby v domácich podmienkach urýchlili proces uzurpovania absolútnej politickej moci. Po roku 1948 sa stali „tvrdším opatrením proti zvyškom reakcie“, prípadne proti „nepriateľom“ v samotnej komunistickej strane. Najvýznamnejší vplyv na Československo mal maďarský politický proces proti bývalému komunistickému funkcionárovi a ministrovi zahraničných vecí Lászlóovi Rajkovi, ktorý sa uskutočnil v Budapešti v septembri 1949. V období jeho priprav

Buržoázia

Týmto pojmom komunistická ideológia označovala vládnu triedu kapitalistickej spoločnosti, ktorá vykorisťovala svoj protiklad – robotnícku triedu. Z dnešného pohľadu išlo v podstate o vrstvu podnikateľov. V období komunistického režimu mal pojem negatívny význam a označoval sa ním každý zámožnejší človek, prípadne intelektuál.

a konania sa prostredníctvom maďarských komunistov, príslušníkov maďarských bezpečnostných zložiek a sovietskych bezpečnostných poradcov v Maďarsku vytvoril enormný tlak na vedúcich straníckych predstaviteľov v Československu, ktorý nakoniec odštartoval perzekúcie významných komunistických funkcionárov.

Z vnútropolitických faktorov mal kľúčový vplyv na vznik politických procesov v Československu prechod zo systému obmedzenej plurality parlamentných strán k diktatúre komunistickej strany. Tento prechod sprevádzala kompletná prestavba spoločnosti. Novému režimu sa postupne podarilo ovládnuť štátny aparát a v rámci neho aj rozhodujúce zložky – súdnictvo a bezpečnostné zložky. Podhubie budúcich politických procesov vytvorili najmä nové trestnoprávne normy a Štátna bezpečnosť, ktorá zaujala privilegované postavenie. Po nastolení komunistickej diktatúry sa rozhodujúca moc koncentrovala v úzkom okruhu komunistických funkcionárov, ktorí svojimi rozhodnutiami ovplyvňovali všetky oblasti spoločenského života. To im umožnilo v nasledujúcom období svojvoľne a bez kontroly schvaľovať politicko-ideologické koncepcie jednotlivých procesov, výšku trestov, tresty smrti a rozhodovať o udelení milosti. Spolu s justíciou a Štátnou bezpečnosťou sa komunistické orgány stali symbolom masovej nezákonnosti v Československu v rokoch 1948 – 1954.

Hlavný a v podstate aj jediný rozdiel medzi zameraním politických procesov na Slo-

vensku a v Čechách vyplýval z odlišnej vnútropolitckej situácie v oboch častiach spoločného štátu. Keďže Slovensko sa v dôsledku víťazstva Demokratickej strany (DS) vo voľbách v roku 1946 považovalo za slabší článok nielen v rámci Československa, ale aj v rámci celého sovietskeho bloku, mnohé politické procesy mali u nás špecifickú príchut' boja proti údajnému slovenskému nacionalizmu a separatizmu.

Politické procesy plnili z pohľadu komunistického režimu niekoľko základných úloh. V prvom rade sa pomocou nich mali presadzovať mocenskopolitické, ekonomické a kultúrne ciele československého komunistického vedenia. Položiť základy, vybudovať konštrukciu totalitného režimu a udržať ju pri živote sa podarilo práve vďaka nezákonným politickým procesom. K trvalým, resp. primárnym zámerom patrilo zlikvidovanie, potrestanie, vyradenie a zastrašenie skutočných, potenciálnych a niekedy do slova vymyslených odporcov režimu. Z toho priamo vyplývala aj ďalšia úloha – vytvárať v celej spoločnosti atmosféru strachu, ktorý v prvej polovici 50. rokov ešte viac umocňovala hrozba vypuknutia vojenského konfliktu medzi Východom a Západom. Pomocou procesov sa mala tvoriť komunistická politika a verejne prezentovať jej správnosť. V rokoch 1948 – 1954 mali politické procesy za úlohu šokovať a vychovávať československú spoločnosť, pričom sa podľa zámeru organizátorov mali stať „školou nenávisťi k odporcom režimu a ostrážitosťou voči

Prívrženci komunistickej strany vo februári 1948

(Zdroj: reprofoto)

imperialistickým nepriateľom“. Uvedené ciele a zámery plnili politické procesy len v období najostrejších perzekúcií v rokoch 1948 – 1954. V nasledujúcom období, vďaka zmenej vnútro politickej a medzinárodnej si-

tuácii, niektoré účely politických procesov prestali byť aktuálne, prípadne sa prispôbili novým politickým potrebám. Politické procesy však zostali súčasťou komunistického režimu až do roku 1989.

2.

MECHANIZMUS POLITICKÝCH PROCESOV

Politické procesy mali svoj vlastný mechanizmus, ktorý sa postupne dotváral, kým dosiahol tú najzvrátenejšiu podobu v prvej polovici 50. rokov. Rozhodujúcim spôsobom ho ovplyvnili sovietski bezpečnostní poradcovia, ktorí do československých bezpečnostných zložiek prichádzali od jesene roku 1949. Ich pričinením celý mechanizmus systematicky preberal rokmi overené sovietske vzory až sa postupne vykryštali- zoval do svojej konečnej podoby. Na konštruovaní politických procesov v komu-

nistickom Československu sa podieľalo niekoľko mocenských článkov. Najdôležitejším boli vedúce orgány vládnucej komunistickej strany, ktoré pôsobili hlavne v začiatkovej a konečnej fáze mechanizmu politických procesov. Druhým článkom bola Štátna bezpečnosť, pre ktorú sa príprava politických procesov v rokoch 1948 - 1954 stala hlavnou náplňou činnosti. Poslednú časť tohto mechanizmu tvorili justičné orgány, ktoré vstupovali do jeho záverečnej fázy.

Pod vedením orgánov komunistickej strany

Po prevrate vo februári 1948 získala komunistická strana v Československu monopol moci, na ktorom postavila celú konštrukciu nového režimu. Prechod ku komunistickej diktatúre sprevádzalo zlikvidovanie dovtedajšieho, aj keď obmedzeného, pluralitného systému a delby moci. Výkonná, zákonodarná a súdna moc naoko naďalej existovali, no v skutočnosti zanikli a ich kompetencie sa preniesli na orgány komunistickej strany. Nositeľom moci sa tak v komunistickom Československu stala úzka mocenská skupina, ktorú tvorili členovia Predsedníctva Ústredného výboru (ÚV) KSČ a sekretariátu ÚV KSČ. Rozhodovali o všetkých viac či menej dôležitých spoločenských otázkach a určovali smerovanie oficiálnej politiky a aj spôsob jej realizácie. Rozhodujúcu úlohu tak zohrávali aj pri organizovaní politických procesov v Československu v celom období existencie komunistického režimu.

Orgány komunistickej strany a ich aparát tvorili prvý a vo viacerých smeroch najdôležitejší článok mechanizmu politických procesov, pričom pôsobili hlavne v počiatočnej a v konečnej fáze celého konania. V prvom rade dávali politické impulzy a vytvárali podmienky na všetky politické procesy – od najvýznamnejších (celoštátnych) až po regionálne (dedinské a závodné). Pri najvýznam-

nejších procesoch už priamo vstupovali do každej fázy – schvaľovali ich konanie, politickú koncepciu obžaloby a aj rozsudky, ktoré boli pre súd záväzné. Kľúčovú úlohu zohrával prezident republiky a predseda KSČ Klement Gottwald, ktorý v mnohých prípadoch rozhodoval sám, prípadne sa radil s členmi politického sekretariátu ÚV KSČ – Karolom Bacílkom, Alexejom Čepičkom, Jaromírom Dolanským, Rudolfom Slánskym, Viliamom Širokým a Atonínom Zápotockým. Práve títo komunistickí funkcionári nesú hlavnú zodpovednosť za politické procesy v Československu do roku 1953. Spoluzodpovednými sa stali aj členovia ďalších orgánov komunistickej strany, ktoré rozhodovali o politických procesoch – boli to najmä Predsedníctvo ÚV KSČ (od júna 1954 politické byro ÚV KSČ), sekretariát ÚV KSČ, politický sekretariát ÚV KSČ a organizačný sekretariát ÚV KSČ.

Na Slovensku malo pri príprave významných politických procesov hlavnú úlohu Predsedníctvo ÚV Komunistickej strany Slovenska (KSS, od júla 1954 byro ÚV KSS) a sekretariát ÚV KSS. Slovenské orgány komunistickej strany však plnili úlohu len akejsi filiálky KSČ a ich kompetencie boli, podobne ako slovenských národných orgánov, značne obmedzené. Pri významnejších

slovenských politických procesoch tak malo vždy konečné slovo Predsedníctvo ÚV KSČ, ktoré schvaľovalo návrhy Predsedníctva ÚV KSS. Rozhodujúce slovo pri príprave politických procesov na Slovensku mal predseda KSS V. Široký, ktorý mal v rámci ÚV KSČ na starosti slovenské záležitosti.

*Medzi najvýznamnejších komunistických funkcionárov v Československu patrili v rokoch 1948 – 1954 (zľava) R. Slánský, K. Gottwald a A. Zápotocký
(Zdroj: reprofoto)*

Úryvok z diskusného príspevku predsedu KSS V. Širokého na zasadnutí Predsedníctva ÚV KSS 5. februára 1949

„[...] Všetci si musíme uvedomiť jedno, že boj o socializmus je vec veľmi vážna. Bývalé vládnuce triedy dobrovoľne neodídu, to je jasná vec [...] Reakcia usádza všetko na jednu kartu, vojnu. [...] Nejde tu o prestíž, ale aby nepriateľ videl, musí vidieť tú veľkú morálnu silu, ktorú naša strana reprezentuje. Dôležité je skúmať zloženie špiónážnej služby. Sú to disponenti, bankovní úradníci a pod. To už nie sú zvedené drobné osoby, ale príslušníci odumierajúcej kapitalistickej triedy, a preto myslím, že si naše predsedníctvo musí uvedomiť, že to nie je maličkosť.

Nazdávam sa, že pri štátnom súde pri prejednávaní týchto vecí štátny prokurátor musí hovoriť politicky. Veľmi dôkladne to pripraviť, odhaliť celú tvárnosť medzinárodnej reakcie. Tlač prispôbiť novým pomerom, písať proti záškodníkovi a proti špiónovi. Urobiť z toho problém všetkých nás. Členka strany vie, že jej manžel pracuje v protištátnej akcii a vytýka mu to, ale to neoznámí. [...] Člen strany to musí prísť povedať, keď nie na III. odbor [odbor Štátnej bezpečnosti a politického spravodajstva na Povereníctve vnútra – pozn. B. K.],tedy na sekretariát. Musíme zaviesť, aby každý člen strany hájil svoju stranu proti nepriateľovi. Uložiť NB [Národná bezpečnosť – pozn. B. K.], aby mala svoju sieť v závodoch a úradoch, sieť dôverníkov NB. Sú to príliš vážne veci a nemôžeme ich bagatelizovať.“

SNA Bratislava, f. Predsedníctvo ÚV KSS, šk. č. 790, a. j. 4.

Triedy

Komunistická ideológia rozdeľovala spoločnosť na základe sociálneho a politického postavenia. Z pohľadu sociálneho to boli robotníci, roľníci, pracujúca inteligencia a príslušníci „vykorisťovateľských tried“. V oblasti politiky to boli stúpenci režimu, ktorí tvorili jeho oporu, a odporcovia a nepriatelia režimu.

Zasadnutie ÚV KSČ 17. a 18. novembra 1948

(Zdroj: reprofoto)

Politické procesy sa nekonali len na najvyššej celoštátnej úrovni. Svoje procesy mali aj kraje, okresy a dokonca aj jednotlivé mestá a obce. Aj pri ich organizovaní zohrávali kľúčovú úlohu nižšie stranické orgány – predsedníctva krajských a okresných výborov KSČ, resp. KSS.

Dôležitú úlohu pri organizovaní politických procesov (najmä v rokoch 1949 – 1951) zohrávali rôzne bezpečnostné (často len dočasné) komisie komunistickej strany. Najvýznamnejšie prípady celoštátneho významu patrili do kompetencie bezpečnostnej komisie ÚV KSČ, ktorú tvorili ministri spravodlivosti a Národnej bezpečnosti, veliteľ ŠtB, námestník ministra obrany a vedúci bezpečnostného oddelenia a evidenčného odboru ÚV KSČ. Komisia podliehala priamo generálnemu tajomníkovi ÚV KSČ R. Slánskemu. Obdobná bezpečnostná komisia (päťka) bola v rokoch 1949 – 1950 zriadená aj pri ÚV KSS. Na jej čele stál generálny tajomník KSS Štefan Baššovanský, tajomníkom bol bezpečnostný referent Oskar Valášek a ďalšími členmi väčšinou poverení vnútra a pracovníci bezpečnosti. Prípady celokrajského významu a dôležité okresné politické procesy spadali do kompetencie krajských bezpečnostných komisií, inak nazývaných aj „bezpečnostné päťky“. Tvorili ich vedúci tajomníci krajských výborov (KV) KSS, krajskí velitelia ŠtB a Verejnej bezpečnosti (VB), bezpečnostní referenti krajských národných výborov (KNV) a krajskí prokurátori. Okresné bezpečnostné komisie – bez-

pečnostné trojky – riešili najmä prípady súvisiace s prebiehajúcou kolektivizáciou. Na ich čele stáli vedúci tajomníci okresných výborov (OV) KSS a dopĺňali ich velitelia oddielov ŠtB a VB. V súvislosti s procesmi proti komunistickým funkcionárom zohrávala dôležitú úlohu Komisia stranickej kontroly pri ÚV KSČ, ktorá dodávala ŠtB kádrové materiály na vytypované osoby. V rámci nej pôsobila i Komisia stranickej kontroly pri ÚV KSČ pre Slovensko.

Z právneho hľadiska bola činnosť najvyšších komunistických funkcionárov a orgánov v politických procesoch protiprávna aj vzhľadom na vtedajšie znenie zákonov. Rozhodnutie o odsúdení československého občana, ktoré vydal komunistický funkcionár alebo orgán, nemalo žiadnu oporu ani v československom právnom poriadku, a teda komunistickí funkcionári a ich orgány porušovali aj svoje vlastné zákony.

Kolektivizácia

Inak nazývaná aj združstevňovanie, bol proces násilnej premeny individuálneho súkromného poľnohospodárstva na kolektívne, ktorý sa začal na Slovensku podľa vzoru Sovietskeho zväzu (tam sa uskutočnila na prelome 20. a 30. rokov) po februári 1948. Výsledkom kolektivizácie bola likvidácia majetných a stredných roľníkov a vznik Jednotných roľníckych družstiev. Pri tomto procese na Slovensku poslali do väzenia alebo postihli pokutami približne 500 000 roľníkov.

Mocenský vzostup Štátnej bezpečnosti

Nemenej dôležitým článkom mechanizmu politických procesov v Československu bola Štátna bezpečnosť, ktorá plnila nariadenia a zámary orgánov komunistickej strany. Bola výkonnou zložkou, ktorá vyhľadávala, zatýkala, vypočúvala a pripravovala obete pre politické procesy. V rokoch 1948 – 1954 sa jej postavenie upevnilo natolko, že sa stala doslova „štátom v štáte“ a v niektorých prípadoch i hlavnou iniciátorkou politických procesov.

Už v roku 1945 sa československým komunistom podarilo obsadiť v zložkách ministerstva vnútra viacero dôležitých funkcií a urobiť z nich jeden z nástrojov na ceste k uchopeniu moci. Po februári 1948 veľmi rýchlo ovládli všetky bezpečnostné zložky, ktoré postupne vytvorili hlavnú oporu komunistického režimu v Československu – boli garantom a zároveň prostriedkom udržania mocenského monopolu komunistickej strany, o ktorý sa ich členovia aj značnou mierou pričínili. ŠtB, riadená v rokoch 1948 – 1950 ministerstvom vnútra (minister Václav Nosek), sa postupne vyformovala na samostatnú mocensko-politickú silu, ktorá v dôsledku svojich utajovaných nezákonných pracovných metód stála pri ovplyvňovaní niektorých oblastí života spoločnosti na rovnakej úrovni ako komunistické vedenie.

Mocenské postavenie ŠtB sa ešte výraznejšie posilnilo na jeseň roku 1949 po príchode sovietskych bezpečnostných poradcov, ktorí prišli do Československa presadzovať záujmy Moskvy. Ich prítomnosť v ŠtB bola počas prvých troch mesiacov utajená a vedeli o nich len niekoľkí komunistickí funkcionári. Postupne zavádzali do vyšetrovania osvedčené sovietske postupy – prikazovali použitie ostrých metód (fyzického násillia) a vo výnimočných prípadoch ich aj sami používali. Zúčastňovali sa na príprave všetkých veľkých politických procesov, tzv. monsterprocesov. Príslušníci československej ŠtB v nich videli svoje vzory, a preto veľmi ľahko preberali ich pracovné metódy a spôsob myslenia.

Niekoľko mesiacov po príchode sovietskych bezpečnostných poradcov (máj 1950) sa v Československu, podľa vzoru Sovietskeho zväzu, vytvorilo ministerstvo národnej bezpečnosti (MNB). Jeho základom sa stala ŠtB, ktorá bola spolu s ostatnými ozbrojenými zložkami (okrem armády) vyňatá spod kompetencie ministerstva vnútra. Sovietskym bezpečnostným poradcom sa aj vďaka tomu podarilo podriaďiť československú ŠtB moskovskej centrále sovietskej spravodajskej služby, tak ako to bolo v ostatných krajinách sovietskeho bloku.

Sledovanie patrilo medzi najbežnejšie činnosti ŠtB.

Na fotografii bývalý sociálny demokrat

Ján Ďurčovič

(Zdroj: ABS)

V československých bezpečnostných zložkách zaujali suverénne postavenie, pričom v rokoch 1949 – 1954 disponovali takmer neobmedzenou mocou. Vedenie ŠtB tak bolo plne podriadené Moskve. V rokoch 1950 – 1953 ministri národnej bezpečnosti (Ladislav Kopřiva a K. Bacílek) bezvýhradne plnili ich návrhy a odporúčania. Ich podriadenosť dosiahla takú úroveň, že bez stanoviska sovietskych poradcov nevykonali žiadne významnejšie opatrenie.

Ďalším dôležitým momentom v posilnení mocenského postavenia bezpečnostných zložiek bolo, že po príchode sovietskych bezpečnostných poradcov sa podarilo preniesť vyšetrovanie komunistických funkcionárov na pôdu ŠtB. To malo za následok, že svojím postavením si nemohli byť istí ani

najvyšší československí stranícki predstavitelia, ktorí horlivo pomáhali roztáčať kolo-toč represíí. Pod vedením sovietskych poradcov bola totiž ŠtB schopná získať od zatknutých a často úplne zlomených osôb dôkazy o „trestnej činnosti“ prakticky na kohokoľvek.

K opätovnému posilneniu kontroly straníckych orgánov nad bezpečnostnými zložkami došlo až v septembri 1953, keď sa ministerstvo národnej bezpečnosti (MNB) zlúčilo s ministerstvom vnútra do nového ministerstva vnútra (MV) na čele s Rudolfom Barákom. Výnimočné mocenské postavenie ŠtB tak bolo čiastočne obmedzené, no na doznievajúcu vlnu najbrutálnejších politických procesov to malo len minimálny vplyv.

Sovietski bezpečnostní poradcovia rozhodujúcim spôsobom ovplyvnili mechanizmus

politických procesov. Najviac sa to samozrejme prejavilo na činnosti ŠtB. Jej prvou úlohou v tomto mechanizme bolo vyhľadávanie, odhaľovanie a často aj vyrábanie nepriateľov komunistického režimu. Túto činnosť vykonávali tzv. operatívne zložky ŠtB. Okruh osôb, ktoré mali byť perzekvované, určovalo veliteľstvo ŠtB a bezpečnostné komisie ÚV KSČ. Dôkazy „trestnej činnosti“ získavali pracovníci bezpečnostného aparátu nasledujúcimi spôsobmi. Prvým boli vynútené výpovede už uväznených osôb, ktoré ŠtB už tak spracovala, že vypovedali podľa jej očakávaní prakticky proti komukoľvek. Druhým spôsobom bolo získavanie informácií pomocou agentúrnych správ. ŠtB ich získavala od svojich spolupracovníkov a informátorov, ktorých „verbovala“ zo všetkých sfér spoločenského života. Tretí spôsob získavania „dôkazov“ vykonávala pomocou tzv. operatívnych prostriedkov, medzi ktoré patrilo sledovanie, kontrola korešpondencie a odpočúvanie. Významnou metódou na „výrobu“ nepriateľov komunistického režimu boli provokácie, ktoré organizovala ŠtB. Medzi najčastejšie patrilo podstrčenie ilegálnych letákov, ktoré bezpečnostné zložky následne objavili pri domovej prehliadke, alebo zasielanie falošných listov od emigrantov, ktoré príjemcovia neohlásili, a fingované návštevy agentov, ktorí presviedčali vybrané osoby na účasť v odboji. Ničím výnimočným však v tomto období nebolo ani uvalenie väzby bez akýchkoľvek dôkazov.

Zo spomienok politického väzňa Antona Adámka

„V Katolíckych novinách, ktoré sme odoberali, sa objavil inzerát, že v Strážach pod Tatrami [dnes časť mesta Poprad – pozn. B. K.], kde bol kláštor redemptoristov, sa budú konať duchovné cvičenia. Vo februári 1949, vtedy už boli komunisti pri moci celý rok, sme sa tam z našej dediny vybrali traja kamaráti. Spoznali sme tam a nadviazali kontakt s mladými ľuďmi z celého Slovenska, najviac z Oravy. Nikoho z nás ani vo sne nenapadlo, čo z toho všetkého môže vzniknúť. Ako som sa dozvedel neskôr, ŠtB už pri našom príchode mala zoznam všetkých účastníkov duchovných cvičení. Po návrate domov sa po nejakom čase u mňa zastavil človek z okolia našej dediny, ktorý pracoval na Orave, a doniesol mi list od jedného z tých mojich oravských kamarátov. Netušil som, že tento list ešte predtým ukázal v Žiline eštebákovi, od ktorých dostal ďalšie inštrukcie. Vyzval ma, aby som kamarátovi odpísal a on mu list odovzdá. Do listu som napísal, aká je u nás v dedine situácia a hlavne, ako sa zakladajú Jednotné roľnícke družstvá. Nepáčilo sa mi, ako sa komunisti správali voči nám roľníkom, že nám berú pôdu a aj poslednú kravičku z dvora. Tak vo mne začala nenávisť voči komunistom a napísal som to aj môjmu kamarátovi do listu. Aj tento list sa dostal do rúk ŠtB. Takto sme si vymenili azda päť-šesť listov. Onedlho začali za mnou chodiť ľudia, ktorí tvrdili, že ich posielala môj kamarát z Oravy. Nevedel som, že sú to v skutočnosti

konfidenti [tajní spolupracovníci – pozn. B. K.] ŠtB. Nedali mi pokoja a nosili mi rôzne letáky, o ktorých tvrdili, že ich posielal môj kamarát. Ten v skutočnosti o ničom nevedel a aj on od týchto konfidentov dostával tie isté letáky s tým, že sú odo mňa. On ich v noci rozhadzoval na Orave a ja s ka-

marátmi v Nitre. Robili sme to zo srandy, nie z politického presvedčenia. Vtedy sme ešte nevedeli, čo je komunizmus zač a aká je to zločinecká banda. To až v krimináli zo mňa spravili vyložene nepriateľa komunizmu. Neskôr sa nám pomocou kamarátovej tety podarilo zistiť, že sa nás eštebáci snažia

ANTON ADÁMEK

Narodil sa 2. septembra 1930 vo Veľkých Janíkovciach (dnes súčasť Nitry).

(Zdroj: ÚPN)

Vyrastal v chudobnej maloroľníckej rodine. Otec bol vojnový invalid a matka pracovala v domácnosti. Po skončení ôsmich tried ľudovej školy sa vyučil za holiča a kaderníka. V roku 1949 sa zúčastnil na duchovných cvičeniach v Poprade, kde sa zoznámil s viacerými mladými ľuďmi najmä z Oravy. Tu sa dostal do hľadáčika ŠtB, ktorá toto náboženské podujatie monitorovala. S novými kamarátmi zostal v kontakte a pravidelne si písali. ŠtB skupinu infiltrovala svojím tajným spolupracovníkom, ktorý im podhodil protikomunistické letáky, aby z nich tak spravil protištátnu skupinu. Antona Adámka zatkli a vyšetrovali v Žiline a neskôr ho zaradili do procesu so skupinou Jozef Dvorský a spol. Senát Štátneho súdu v Bratislave 21. apríla 1950 vo vykonštruovanom politickom procese odsúdil A. Adámka na osem rokov odňatia slobody. Celý trest si odpykával v uránových baniach v táboroch v Jáchymove, odkiaľ ho v novembri 1957 prepustili na slobodu. Po skončení trestu pracoval ako holič, neskôr ako pomocný rádiologický laborant v Nitre a určitý čas bol zamestnaný aj v Pozemných stavbách v Bratislave. Ako 29-ročný začal študovať večernú priemyselnú školu stavebnú, ktorú ukončil maturitou. V roku 1989 sa aktívne zapojil do Nežnej revolúcie, neskôr stál pri zrode Konfederácie politických väzňov Slovenska.

ADÁMEK ANTON

vyprovokovať k protištátnej činnosti a vytvoriť z nás skupinu. Preto sme sa rozpráhli a ja som išiel do Trenčianskych Teplíc, kde som sa zamestnal ako holič – kaderník. Ani tu mi nedali pokoj – pokúšali, skúšali, ale ja som to odbíjal. Až keď videli, že sa so mnou nedá ďalej spolupracovať, zatkli ma.“

Zo spomienok politického väzňa Michala Popovca

„V roku 1949 sa môj švagor stretol v Bardejove s jedným známym, ktorý pochádzal z jeho rodnej obce Sečovce. Volal sa Berežný a bol na ceste za svojou manželkou, ktorá bývala

MICHAL POPOVEC

Narodil sa 6. februára 1931 v Dubovej (okres Svidník) v roľníckej rodine.

(Zdroj: ÚPN)

Po skončení ľudovej a meštianskej školy absolvoval jednoročný učebný kurz a pokračoval na gymnáziu. V roku 1949 ho jeho švagor Ján Šimko zoznámil s Jánom Berežným, ktorý prišiel na Slovensko z americkej okupačnej zóny v Rakúsku. Michal Popovec mu sprostredkoval kontakt s lekárom Valérom Baráčom a taktiež mu pomohol získať niekoľko mladých chlapcov na odchod do Rakúska. Túto skupinu však na hraniciach sovietskej a americkej okupačnej zóny zatkli sovietske bezpečnostné zložky a odovzdali československej ŠtB. Počas tvrdého vyšetrovania prezradili všetkých, ktorí im pomáhali pri úteku, a to viedlo aj k zatknutiu Michala Popovca. Po krátkom, ale veľmi tvrdom vyšetrovaní ho Krajský súd v Bratislave odsúdil na štyri roky odňatia slobody. Trest si odpykával najskôr v Leopoldove a neskôr v uránových baniach v táboroch v Jáchymove. Po odpykaní trestu ho neustále prenasledovala ŠtB. Napriek pretrvávajúcim problémom sa mu nakoniec podarilo zmaturovať v Bratislave a neskôr aj úspešne absolvovať dvojročnú nadstavbu v Bardejove. Pracoval ako stavebný technik v Pozemných stavbách v Prešove, neskôr v Bardejove.

POPOVEC MICHAL

v okolí Stropkova. Požiadal švagra, či by mu vedel poradiť, kde by zohnal nocľah. Ten mu ponúkol, že môže prenocovať u neho. No a večer ako prišiel domov švagor spolu s ním, tak bola rozprava a debata. Nevedeli sme, že Berežný sa vrátil z Rakúska, a ak by sme aj vedeli, aj tak by sa na veci nič nezmenilo. V tom čase som si neuvedomoval, že toto nesmieš, lebo to je velezrada, toto nesmieš, lebo to je špionáž alebo neohlásenie trestného činu. Jednoducho to bola pre mňa španielska dedina. Takže u nás prenocoval a na druhý deň sa pýtal, či tu nie je nejaký lekár, že by mal záujem o penicilín, ktorého bol vtedy nedostatok. Zaviedli sme ho za miestnym doktorom, s ktorým sa dohodli, a ten ho dokonca na svojom aute zanesol až za manželkou do Stropkova. Ja som šiel spolu s nimi. O niekoľko dní sa u nás Berežný opäť zastavil, tentoraz aj s manželkou. Znovu u nás prespali a informovali nás, že odchádzajú do Rakúska. Berežný tiež ponúkol, že ak by mal niekto z mladších chlapcov záujem ísť do Rakúska, tak dvoch-troch by mohol zobrať. Našli sa dvaja. Rozhodol som sa ich odprevadiť vlakom do Brna. Tu sa k nim pripojil jeden Čech, ktorý však bol v skutočnosti konfident ŠtB. Ja som sa vrátil vlakom domov. Ten Čech ich previedol cez hranice do Rakúska, ktoré bolo vtedy rozdelené na okupačné zóny. Priviedol ich až na hranice ruskej a americkej zóny a pred jej prechodom im povedal, aby si posadali a dobre sa najedli. On zatiaľ zmizol. O desať minút, ešte ani nezačali dobre jesť, už Rusi všetko obkolesili, zajali ich, naložili na autá a odviez-

li na hranice Československa. Boli zatknutí už tri týždne a my sme o ničom nevedeli. Zatiaľ ŠtB od nich pozisťovala všetky náležitosti, ktoré potrebovala, a potom prišli a všetkých nás zbalili. Nielen tu v Bardejove, ale aj na Zemplíne. Okolo osemnásť až dvadsať ľudí to bolo, celú skupinu z toho urobili.“

Zo spomienok politického väzňa Jaroslava Faboka

„Ako funkcionár Demokratickej strany som bol prenasledovaný už od februáru 1948. Zavreli ma do Krajskej väznice v Banskej Bystrici. Sudca ma však viac-menej po známosti prepustil na domáce šetrenie. Asi po troch týždňoch som dostal tajné oznámenie, že ma musí odsúdiť najmenej na dva alebo tri roky. Taký dostal príkaz z hora. Čo z toho vyplývalo? No, samozrejme, musel som hľadať cesty von, do zahraničia. Podarilo sa mi to s pomocou niektorých poslancov v Demokratickej strane, ktorí ešte stále mali kontakty, takže som 20. júna 1948 prekročil hranice. Dostal som sa do utečeneckého tábora, no v krátkej dobe som bol zvolený do Ústredného komitétu Československa vo Frankfurt. Neskôr som pôsobil ako podpredseda Demokratickej strany pre celé Dolné Nemecko. V utečeneckom tábore som sa stal členom americkej spravodajskej služby. Bol som ich takzvané safe house. Prechádzali sme rôznymi tréningami, školeniami a tak ďalej.

Mal som vykonávať priemyslovú a politickú špionáž v Československu. Konkrétne som mal získavať kontakty a správy, či už to bolo po vojenskej stránke, priemysłovej stránke, alebo diplomatickej. To sa vychádzalo viac-menej z toho, kto mal aké predpoklady. Ja som v tom nevidel nič zlého, pretože som bol proti komunistom vtedy.

Po úcviku som spolu s ďalšími dvomi spoločníkmi odišiel do Československa na prvú

skúšobnú cestu. Po prekročení hraníc sme nasadli do vlaku. Mal som nepríjemný pocit, pretože vo vlaku nás sledovalo veľa ľudí. Hovorím tým dvom: – Počúvajte, mládenci, toto sa mi nepozdáva, to vyzerá ako keby to boli nejakí sledovači. Prišli sme do Plzne a tam sme mali čakať asi pol hodiny. Tak sme išli do reštaurácie. Všade bolo veľa esenbákov a civilov, ktorí sedeli za stolmi. Sadol som si a naproti sedel nejaký chlapík a obzeral

JAROSLAV FABOK

Narodil sa 17. februára 1921 obci Silbaš (Srbsko).

(Zdroj: ÚPN)

Matka pochádzala zo Sibíri, otec bol bývalý legionár a neskôr pracoval ako kováč a roľník. V roku 1925 sa rodina presťahovala na Slovensko. Jaroslav Fabok navštevoval meštiansku školu v Kremnici, neskôr gymnázium v Novom Meste nad Váhom. Ako tlmočník sa zapojil do Slovenského národného povstania, pripojil sa k partizánskej brigáde Pavel a neskôr padol do nemeckého zajatia. Po vojne sa stal funkcionárom DS. Po komunistickom prevrate v roku 1948 ho najskôr zatkli, no čoskoro prepustili a vyšetrovali na slobode. Medzitým sa mu podarilo utiecť do Nemecka, kde bol zakrátko zvolený do Ústredného komitétu Československa vo Frankfurte. Neskôr sa stal spolupracovníkom americkej spravodajskej služby, mal vykonávať priemyselnú a politickú špionáž v Československu. V roku 1949 ho počas jeho prvej misie zatkli a neskôr odsúdili na doživotie. V komunistických väzniciach a táboroch strávil 15 rokov a na slobodu sa dostal až v roku 1965. Až do svojej smrti v novembri 2017 bol aktívny v Konfederácii politických väzňov Slovenska.

F A B O K JAROSLAV

Keď mala ŠtB k dispozícii dostatočné množstvo materiálov, pristúpila k zatýkaniu vytýpovaných osôb – tzv. realizácii, čo bol prvý dôležitý bod pri príprave politického procesu. Príkaz na zatýkanie dávali velitelia ŠtB alebo námestník ministra Národnej bezpečnosti a v prípade významných osôb aj samotný minister. V období straníckej čistky rozhodoval o zatknutí významných komunistických funkcionárov prezident republiky a predseda KSČ K. Gottwald. V celom proce-

Rozkaz na zatknutie študenta Ladislava Holca
(Zdroj: A ÚPN)

Samotné zatknutie vykonávali špeciálne útvary ŠtB alebo jednorazovo zriadené

skupiny. Zatkuté osoby sa umiestňovali do väzníc Štátnej bezpečnosti, ktoré existovali v každom krajskom meste. Najvýznamnejšou väznicou na Slovensku, v ktorej bezpečnostné zložky vyšetrovali budúce obete politických procesov, bola väznica v Leopoldove. Priebeh vyšetrovania tu bol obzvlášť krutý a osoby, ktoré ho na vlastnej koži zažili, tento proces pomenovali výstižne ako „leopoldovský mlyn“. Prípady celoštátneho významu, v ktorých sa počítalo s obvineniami za najťažšie politické trestné činy – velezradu a špionáž, sa vyšetrovali v pražskej väznici Ruzyně. V období najbrutálnejšej perzekúcie tu sídlili najobávanejšie vyšetrovacie útvary ŠtB – sektory VI A a VI B, ktorých činnosť riadili priamo sovietski bezpečnostní poradcovia. Vyšetrovanie zatknutých osôb sa však vykonávalo aj v špecializovaných dočasných objektoch. Najznámejším bol zámok Koloděje (dnes súčasť Prahy), kde počas straníckej čistky začiatkom roku 1951 v prísnej tajnosti vyšetrovali významných komunistických funkcionárov. Vyšetrovacia väzba a väznica boli celkom izolované územia, kde neplatili zákony a neexistovalo právo.

Po zatknutí budúcich obetí vstupoval do konštruovania politických procesov vyšetrovací aparát ŠtB, ktorý tvorili najmä vyšetrovatelia. Po februári 1948 sa vyšetrovatelmi postupne stávali mladí ľudia, ktorí nemali takmer žiadne skúsenosti s vyšetrovaním, dokonca nemali ani skúsenosti s akoukoľvek službou v bezpečnostných zložkách.

Ich jedinou kvalifikáciou na vyšetrovateľskú prácu bolo často len jednoduché stranícke odporúčanie. Väčšinou to boli poslucháči politickej školy KSČ a príslušníci ľudových milícií (LM), pričom prevažovali robotnícke „kádre“. Ich vzdelanostná úroveň bola žalosťná a mnohí neboli ani vyučení. Len minimum z nich absolvovalo gymnaziálne štúdium, resp. niektorí z nich nedokončili vysokoškolské štúdium. Napriek tomu bolo ich postavenie v ŠtB výnimočné a v porovnaní s inými bezpečnostnými úsekmi dostali noví vyšetrovatelia vyššie hodnosti a vyššie finančné ohodnotenie. Aj tieto výhody posilňovali v príslušníkoch vyšetrovacích zložiek pocit výnimočného postavenia v rámci ŠtB a aj celej spoločnosti.

Po príchode do vyšetrovacej väzby sa zo zatknutých osôb stali vyšetrovanci, ktorí prestávali byť ľuďmi, menili sa na čísla, na vopred odsúdených zločincov, degradovaných, na bezmocných a bezbranných vylodených. V rozpore so zákonom mali počas vyšetrovania zákaz styku s obhajcom a prokurátorom. Neobmedzenými vládcami vyšetrovacej väzby sa tak stali vyšetrovatelia a vyšetrovanci boli vystavení ich bezhraničenej svojvôli. Prvé dni vo väzbe trávil vyšetrovanec obyčajne vo svojej cele. Vyšetrovatelia mu dopriali istý čas, aby si uvedomil, že jeho situácia je beznádejná a akýkoľvek odpor zbytočný. So samotným vypočúvaním sa v dôležitých prípadoch začínalo teda až po niekoľkých dňoch (niekedy však bol postup vyšetrovateľov opačný a vyšetrovanie

otváralo niekoľkodňové fyzické násilie). Vyšetrovancovi bol pridelený vyšetrovateľ (referent), ktorý mal viesť jeho vyšetrovanie a bol s ním v každodennom kontakte. Významným a pre vyšetrovanie kľúčovým osobám ŠtB pridelila viacerých vyšetrovateľov, pri najdôležitejších politických procesoch celé vyšetrovanie riadili sovietski bezpečnostní poradcovia. Úlohou vyšetrovateľov nebolo zistiť pravdu, resp. odhaliť skutočnú trestnú činnosť, ale vynútiť si od vyšetrovaného priznanie k vykonštruovaným zločinom. Keďže medzi zatknutými bolo obrovské množstvo osôb, proti ktorým ŠtB ne-

mala takmer žiadne alebo len minimálne dôkazy, sovietski poradcovia zaviedli do vyšetrovacej praxe československých bezpečnostných zložiek nasledujúce odporúčanie: „Hlavným dôkazom je samotný väzeň a záleží na vyšetrovateľovi, aby z neho získal potrebné priznanie. Nie je dôležité, akým spôsobom ho získa.“ Týmto priamo navádzali na používanie nezákonných a brutálnych vyšetrovacích metód, ktoré si vyšetrovatelia ŠtB veľmi rýchlo a ochotne osvojili.

V príprave politických procesov malo priznanie vyšetrovaného kľúčový význam. Keďže v prevažnej väčšine prípadov chýbali akékoľvek dôkazy trestnej činnosti obvinených, priznanie sa považovalo za hlavný a najdôležitejší dôkaz tejto činnosti. V tejto fáze vyšetrovania preto všetko úsilie ŠtB smerovalo k dosiahnutiu tohto cieľa.

Sovietski bezpečnostní poradcovia preto vypracovali ucelený vyšetrovací systém, ktorý tvorili súvislé denné a nočné výsluchy. Vypočúvanie zatknutého prebiehalo od začiatku podľa plánu vyšetrovania, ktorý zostavoval vyšetrovateľ a konzultoval ho so svojím nadriadeným. Tento plán obsahoval vyšetrovateľove otázky a už aj odpovede, ku ktorým mal vyšetrovanca prinútiť. Výsledky jednotlivých vypočúvaní sa zapisovali do výsluchových protokolov. Vyšetrovanci boli počas prvých vypočúvaní často prekvapení a až šokovaní, z akých trestných činov sa ich ŠtB snaží obviňovať. Voči tomuto sa samozrejme bránili a nevypovedali podľa očakávaní. V takomto prípade bolo prvoradou úlohou

Pohľad na väznicu v Leopoldove
(Zdroj: AZVJS)

vyšetrovateľa pokračovať vo vypočúvaní dovtedy, kým sa vyšetrovanec s obvineniami nestotožní a neprizná sa k vykonštruovanej trestnej činnosti. Niekedy si vyšetrovateľ svoju prácu zľahčoval a spisoval jednotlivé výsluchové protokoly sám podľa vlastných predstáv. Potom vyšetrovanca nútil, aby ich podpísal, čím sa vlastne priznával ku všetkému, čo v nich bolo uvedené.

Ak vyšetrovanec nezačal ani po niekoľkých vypočúvaniach spolupracovať so svojím vyšetrovateľom, prišli na rad tzv. zostrené vyšetrovacie metódy. Tie pozostávali najmä z kombinácie fyzického násillia a psychického nátlaku. Jedným z prvých opatrení bolo neustále státie vyšetrovanca pri výsluchu, doplnené zákazom sedenia v cele, po ktorej musel celý deň chodiť. Neoddýchol si ani v noci, kedy ho v pravidelných intervaloch (každých 15 minút) budili zo spánku dozorcovia, ktorým sa musel zahlasiť. Vyšetrovancom, ktorí sa aj naďalej odmietali priznať, odopierali jedlo a pitie, zväzovali ich do zvieracej kazajky a umiestňovali do temnice a samoväzby. Potom často nasledovali neprerušované výsluchy aj počas niekoľkých dní a nocí, navyše vyšetrovatelia vyšetrovancov bili, búchali im hlavy o stenu, vláčili po zemi atď. Po použití neľudských vyšetrovacích metód vyšetrovaní trpeli halucináciami, opúchali im nohy, viacerí nevedeli chodiť a museli ich na výsluchy voziť. Počas takéhoto vyšetrovania dochádzalo aj k úmrtiam vyšetrovaných, ktorých počet dodnes nepoznáme. Vyšet-

rovanci boli pod kontrolou vyšetrovateľov aj mimo samotných výsluchov, pretože ŠtB nasadzovala do ich cieľ svojich spolupracovníkov. Vďaka tomu poznala ich psychické rozpoloženie a podľa toho mohla operatívne meniť zameranie vyšetrovania. Brutálne fyzické násillie sprevádzal psychický teror – vyšetrovancom sa vyhrožovali fyzickou likvidáciou a zatknutím ich rodinných príslušníkov, vyšetrovatelia ich klamlivo informovali, že sa ich zriekli aj vlastné rodiny. Na zatknutých komunistických funkcionárov zase apelovali, aby „pomohli strane“, teda priznali sa a pred súdom odriekali naučené výpovede a takýmto zvláštnym spôsobom splnili svoju stranícku povinnosť. Na oplátku im strana za takúto „spoluprácu“ prisľúbila upraviť konečné tresty. Väčšina súdených komunistických funkcionárov na takúto úlohu pristala. To, že nakoniec strana svoj sľub nesplnila, svedčí o povahe vtedajšieho režimu. Zámerom kombinovaného fyzického a psychického násillia bolo vyšetrovaného zlomiť po všetkých stránkach tak, aby si uvedomil svoju bezmocnosť a beznádejnosť situácie, a vyhodnotil, že jediným východiskom z jeho utrpenia je falošné priznanie. Drvivá väčšina vyšetrovaných sa pod týmto tlakom zlomila a priznala. Niektorí však našli aj iné východisko z tohto utrpenia a pri prvej možnosti spáchali samovraždu. Len niekoľko extrémne tvrdých a odolných osôb dokázalo takéto vyšetrovanie vydržať – pre zaujímavosť sa medzi nimi nachádzal aj budúci československý prezident Gustáv Husák.

Oddelenie samoväzby vo väznici Leopoldov

(50. roky)

(Zdroj: AZVJS)

Z výpovede veliteľa vyšetrovateľov ŠtB Bohumila Doubka

„[...] Určilo sa, že ak má mať výsluch vyšetrovaného nejaký výsledok, musí sa vykonávať najmenej 14 až 16 hodín denne. V zostávajúcim čase nemal mať vyšetrovanec čas na odpočinok, a preto bolo potrebné rozdeliť dobu výsluchu tak, aby nemohol oddychovať. Preto bol súdruhmi poradcami stanovený pracovný čas pre vyšetrovanie od 8. hodiny ráno do 16. hodiny popoludní, potom prestávka

a opäť od 20. hodiny do 24. hodiny. Týmto pracovným časom sa sledovalo to, že vyšetrovanec má pre spánok určený čas od 22. hodiny večer do 6. hodiny ráno. Počas dňa, aj keď je na cele, si aj tak neoddychnie, pretože si nesmie sadnúť a väčšinu tohto času je nútený chodiť. Okrem toho je mu odobratá možnosť spánku od 22. hodiny, takže keď príde do cely o 24. hodine, ihneď aj tak nezaspí, lebo je po výsluchu rozrušený a ráno musí ustávať o 6. hodine. Okrem toho môže byť ešte v noci budený strážnymi orgánmi. Keďže aj pri výsluchu musí stáť, je potom telesne i duševne vyčerpaný a vyšetrovací orgán nemá potom tolko práce s usvedčovaním, pretože vyšetrovanec je povolnejší. Naproti tomu vyšetrovací orgán má pri takomto pracovnom čase oproti vyšetrovancovi tú výhodu, že ráno môže dlhšie spať, popoludní má štyri hodiny voľno, ktoré môže taktiež využiť k spánku alebo oddychu a okrem toho aj lepšia strava a normálne životné podmienky sú pre neho výhodou v boji s vyšetrovaným. Takto priamo sa nám tieto opatrenia zdôvodňovali a argumentovali. Množstvo takýchto opatrení bolo zhrnutých aj do prednášky o vyšetrovaní, ktoré sa vtedy a aj neskôr používali na školenie vyšetrovacích orgánov. Avšak toto bola len jedna z vtedy používaných vyšetrovacích metód, ktorá sa s rôznymi obmenami udržovala dlhú dobu.

Výsledkom tejto metódy bolo, že vyšetrovanci boli fyzicky absolútne vyčerpaní, boli v úplne apatickom stave a niektorým už bolo všetko jedno, len keď sa budú môcť vyspať,

a pristúpili na každú formuláciu, ktorú vyšetrovateľ chcel. Niekedy ani nevnímali, čo popisujú. Takéto výpovede boli však predkladané rozhodujúcim orgánom ako normálne výpovede, vykonané za normálnych okolností.

[...] Toto ale nebola jediná násilná metóda používaná na začiatku môjho pôsobenia pri vyšetrovaní. Aby bol väzeň ešte viac nervovo vyčerpaný, používalo sa veľa kriku, vyhrážania a aj telesných trestov.“

BOHUMIL DOUBEK

Narodil sa 14. októbra 1919 v Prahe.

(Zdroj: ABS)

Vyštudoval gymnázium a zamestnal sa ako úradník. V roku 1945 vstúpil do KSČ a pôsobil v jej ústrednom sekretariáte. Na jeseň roku 1949 si ho vybral vedúci odboru evidencie ÚV KSČ Karel Šváb do skupiny pre odhaľovanie nepriateľov v komunistickej strane. V januári 1950 ho preložili k ŠtB, konkrétne do vyšetrovacieho sektoru MV, kde pôsobil v úlohe hlavného vyšetrovateľa komunistického funkcionára Otta Šlinga. Od marca 1951 viedol najobávanejší vyšetrovací sektor VI A, neskôr sa stal vedúcim celého vyšetrovania významných komunistických funkcionárov. Zohral kľúčovú úlohu pri príprave procesu s generálnym tajomníkom KSČ Rudolfom Slánskym. V októbri 1953 ho preradili do funkcie zástupcu náčelníka Správy nápravných zariadení a presne po roku nakoniec uvoľnili zo služieb MV. Nastúpil na miesto úradníka na propagačnom oddelení Motokovu. Už v roku 1954 ho začali vyšetrovať v súvislosti s prešetrovaním nezákonností pri príprave a konštruovaní politických procesov proti komunistickým funkcionárom v rokoch 1949 – 1954. Nakoniec ho v júli 1955 zatkli. O dva roky B. Doubka odsúdili na 9 rokov odňatia slobody, no už po siedmich mesiacoch bol podmienene prepustený. Potom pracoval v kontrolnom oddelení Čedoku. Zomrel v roku 1975.

DOUBEK BOHUMIL

Z výpovede vyšetrovateľa ŠtB Vlastimila Volkána

„V roku 1948, v dobe keď som bol na krajskom veliteľstve ŠtB Praha, pôsobila tam tiež tzv. bicia skupina [...] Bitie touto skupinou bolo všeobecne známe, takže sa o tom hovorilo i na poradách. [...] Mne samému sa stal prípad, že som si pozval na výsluch svedka, ktorého som chcel vypočúvať v jednej trestnej veci. Keď som očakával svedka,

počul som naraz na chodbe nejaký hluk. Vyšiel som z kancelárie a videl som, že skupina niekoľkých orgánov [...] tam zmlátila nejakého človeka. Zistil som, že onen zbitý človek má v rukách zásielku, ktorou som ho ja pozval k svedeckej výpovedi. Keď som si potom svedka zobral do kancelárie, začal mi tento nadávať, že sme ‚gestapáci‘ a nemohol som ho preto vypočúvať. Potom mi orgánovia, ktorí svedka zbili, hovorili, že si ho splietli s nejakým obvineným.“

VLASTIMIL VOLKÁN

Narodil sa 29. júna 1921 v Prahe.

Vyučil sa za pomocníka v obchode, no v októbri 1939 ho zatklo gestapo a celú vojnu strávil v koncentračných táboroch. Po roku 1945 vstúpil do Zboru národnej bezpečnosti (ZNB) i do KSČ. Po februári 1948 ho preložili k ŠtB a zo začiatku pôsobil v štruktúrach Krajského veliteľstva ŠtB v Prahe. Neskôr ho preložili ako vyšetrovateľa do väznice v Ruzyni, kde pracoval na prípadoch Milada Horákov a spol., Rudolf Slánský a spol. a Svedkovia Jehovovi. Neskôr ako referent pôsobil na správe vyšetrovania MV, odkiaľ ho koncom júla 1956 premiestnili do IV. správy MV. K 30. decembru 1962 bol pre porušenie socialistickej zákonnosti počas obdobia politických procesov 1948 – 1954 prepustený z radov MV.

VOLKÁN VLASTIMIL

Zo spomienok politického väzňa Juraja Anoškina

„V roku 1953 som bol na povinnej praxi v Sučanoch a raz o pol noci proste prišli ku mne traja páni na ubytovňu a zbalili ma. Zaviazali mi oči a dali mi na ruky putá. Ja som bol

z toho samozrejme absolútne šokovaný, lebo bol som zvyknutý na všeličo, ale nie na takéto niečo. No a viezli ma smerom na Bratislavu – to som už uhádol z týchto zákrut, ale aj z rečí eštebákov. Po ceste sme sa zastavili, pretože niekam telefonovali. Vtedy som ešte netušil, že v tom istom čase zatýkali aj moju

JURAJ ANOŠKIN

Narodil sa 21. júla 1930 v rodine ruských emigrantov.

(Zdroj: ÚPN)

Jeho otec bol šľachtic a vysoký dôstojník cárskej armády, matka bola po praslici kňažná Radziwill. Ľudovú školu začal navštevovať v Podolínci, pokračoval v Starej Lubovni a dokončil ju v Trstenej na Orave, kde potom nastúpil do prvého ročníka gymnázia. Kvôli sestre Eugénii prestúpil na gymnázium v Žiline. Keďže jeho rodina sa musela častejšie sťahovať, od roku 1944 pokračoval v štúdiu v Martine a v Novom Meste nad Váhom. Zmaturoval na gymnáziu v Košiciach a v roku 1950 nastúpil na Vysokú školu technickú v Bratislave. V roku 1953 ho spolu so sestrou zatkli a obvinili z velezrady a napomáhania k úteku (povedal kamarátovi, na ktorom úseku by sa mohol pokúsiť prejsť cez hranicu). Juraja Anoškina Krajský súd v Bratislave odsúdil na štyri roky odňatia slobody. Trest si odpykával v uránových táboroch v Jáchymove. Po prepustení sa vrátil do Bratislavy, kde sa zamestnal ako projektant v podniku Keramoprojekt. V ďalších rokoch pracoval ako vedúci montážnej čaty v Pozemných stavbách v Bratislave a popri práci zakladal výtvarné krúžky po celej republike. V roku 1967 promoval za stavebného inžiniera a v roku 1984 získal titul kandidáta vied. V roku 1998 Anoškinovcom vrátili šľachtický titul a na základe toho založili Aristokratické združenie Slovenska. Zomrel v roku 2016.

ANOŠKIN JURAJ

sestru. V Bratislave ma šupli do nejakej pred-sienky nevelkej, kde som strávil jednu noc. Na druhý deň nás spolu so sestrou, o ktorej zatknutí som stále netušil, previezli na vyšet-rovanie do väznice Ružič, ako do väznice generálneho prokurátora. Tam nás vyšet-rovali asi tri mesiace.

Celý čas som tu strávil na samotke a moje číslo bolo 3 493 a číslo cely 323. To bolo vlast-ne moje meno, ktorým som sa musel povin-ne hlásiť. Ten režim tam bol veľmi surový. Svetlo sa nikdy nezhasínalo, spať sme mu-seli tak, že som bol otočený tvárou k dverám a ruky som musel mať stále odkryté a polo-žené tak, aby ich cez kukátko vo dverách vi-del dozorca. Vyšetrovali ma vždy v čase, keď som bol najviac unavený. Začalo sa to naprí-klad o jednej v noci a podobne. Bolo to veľ-mi nepríjemné a hlavne bolo zlé, že to bola samotka. Bol tam taký sklopný stolík, ktorý bol zamurovaný do steny a za tým stolíkom bola sklopná stolička. Raz som sa posadil na tú stoličku tvárou k dverám a odrazu poču-jem zo susednej cely také tiché ťukanie. Keď-že som bol rádioamatér, rýchlo som zistil, že je to morzeovka. Odpovedal som a zistil som, že mojím susedom bol Otakar Hromádka [český komunistický novinár a dôstojník – pozn. B. K.], bývalý šéfredaktor časopisu Funkcionář, čo bol vlastne časopis ÚV KSČ. Ten človek tam už bol tretí rok na samotke a čas trávil tým, že skladal a učil sa nasp-ať rozprávky pre svoje deti. Vôbec nevedel o tom, že zomreli Gottwald a Stalin. To všet-ko sa dozvedel až odo mňa.

Nakoniec naša komunikácia skončila dosť drsne, lebo raz pri takomto ťukaní vtrhla do mojej cely celá banda eštebákov. Napriek tomu, že neovládali morzeovku podozrievali nás, že sa spolu dohovárime. Vyhováral som sa, že som v cele sám a tak si ťukám. Požiadal som ich, aby mi teda dali na celu nejakú spo-ločnosť. Nedokázali mi síce nič, ale fakt je, že potom mi na celu dali spoluväzňa. Bol to na-sadený špicel, ktorý mal získať moju dôveru. Ja som to veľmi ľahko pochopil, čo je zač, tak som mu to aj rovno povedal. Rovnako som to povedal aj vyšetrovateľovi, ktorý zariadil vý-menu spoluväzňa. No a dali mi tam jedného cvoka, šialeného človeka, ktorý dezertoval z armády a pokúsil sa utiecť cez hranice. Tam ho však chytili a zmlátili ho tak, že sa pri tom pomiatol. No tak s ním som tam aj doslúžil.“

Zo spomienok politického väzňa Jozefa Nemlahu

„Večer o pol siedmej som sa vracal z práce a vtom ku mne pristúpili dvaja chlapi, každý z jednej strany, a už hlavne pištolí som mal na rebrách. Oznámili mi, že som zaistený a pri najmenšom podozrivom kroku mám guľku v sebe. No tak som pokračoval v chôdzi a do-viedli ma na Okresný úrad v Ilave, do kance-lárie Štátnej bezpečnosti. Tam ma priviaza-li na stoličku, nohy o nohu stoličky, ruky za chrbát. Svadobný prsteň, čo som mal, mi zo-brali. Nastrčili mi tam esesácky s tými košami

a lebkou. Na krk mi zavesili nemecký kríž, urobili samozrejme so mnou prehliadku, zobrali všetko, čo som mal pri sebe a potom ma začali biť. Pýtali sa ma, že či viem, prečo som tu. Hovorím, že neviem. Znovu ma bili. Bolo tam hádam dvadsať chlapov okolo mňa, jeden v teplákoch, jeden v civile a všelijako poobliekaní. No a tam ma teda ponížovali rôznymi poznámkami a povedali mi, že som už dobačoval.

Po bitke mi zaviazali oči, hodili do auta, pokrútili sa po uliciach Ilavy, aby som stratil smer, a doviezli ma do Žiliny. Umiestnili ma do nejakej budovy, v pivničnej miestnosti, kde bola miesto postele len drevená prička postriekaná krvou a steny tiež postriekané krvou. Tu som prespal a na druhý deň prišli zase dvaja chlapi a bez toho, že by sa ma niečo opýtali, tak ma tam začali biť. Hovorím, no a prečo ma bijete? Odpovedali, že to je príprava na výsluch. Po bitke mi znovu zaviazali oči a previezli ma do Ružomberka. Stále som bol vo svojich civilných šatách, no a tam mi povedali, tak tu sa vyzlečte. Všetko, donaha. Dali mi väzenské oblečenie – v topánkach neboli šnúrkky, v spodnom prádle nebola tiež šnúrkka, na nohaviciach nebol gombík. Tak som to len tak musel na seba navliecť a držal som to v ruke. Moje meno zmizlo, bol som väzeň 114 na cele 49. Upozornili ma, že keď sa ma bude niekto pýtať, svoje meno povedať nesmiem, len číslo.

Tak ma doviezli na novú celu – bola dva metre dlhá, meter a pol široká. Nebolo tam nič, len v jednom kúte kýblik pre osobnú po-

trebu a taký plechový džbán s vodou. Ani posteľ, ani stolička. No a tu som musel chodiť. Na dverách tej samotky zvnútra bol denný poriadok a tam bolo napísané, že buditčiek je ráno o piatej a večierka o desiatej. V tomto čase som musel teda chodiť po tej cele a ani raz sa nezastaviť. Ak som sa zastavil, tak dozorca už aj otváral to okienko, teda kukátko, a už mi tam zabúchal – chodiť, chodiť, chodiť! Večer, keď bol čas na spanie, sa otvorili dvere a dozorca mi prikázal vziať dounútra slamník, ktorý bol na chodbe vedľa cely, a hodil mi taktiež dve deky. Jednu pod seba, druhú na seba. Spať som mohol len na chrbte, hlavou otočený do žiarovky, ktorá svietila celú noc, ruky na deke. Lenže ja som nebol zvyknutý takto spať. Keď som zaspal, tak som si ľahol nabok, alebo som si ruky schoval pod deku. Nasledovalo búchanie na dvere a príkaz dozorcovi – ruky na deku a ľahnúť na chrbát. A takáto bola celá noc. Na druhý deň mi zase uviazali čiernou šatkou oči a viedli ma po schodoch hore. A tam do takej nejakej cely, kde bola len lavička pre mňa a písací stolík s písacím strojom, kde sedeli dvaja vyšetrovatelia. No a tí že budú teda so mnou písať protokol. Videli som, že už je zle, no tak som hovoril len to, čo sa skutočne stalo. Teda, že som bol v kontakte s kamarátom, ktorý emigroval do Nemecka a plánoval tam preniesť svoju ženu a deti a že som aj ja uvažoval nad odchodom z republiky. Neudal som však nikoho. Potom tam prišiel ešte jeden príslušník ŠtB, ktorý mi z ničoho nič dal facku na jedno líce, facku na druhé líce a aby

som si sadol na tú lavičku a hovoril pravdu. No, tak bolo to strašné, lebo povedali mi, že keď nebudem hovoriť pravdu, že však oni vedľa, ako tú pravdu zo mňa dostanú a že za-

urú mi aj manželku, lebo aj ona o tom vedela, a že deti dajú do detských domovov a vychovávajú proti mne. A že nepríjemnosti budú mať aj moji rodičia aj príbuzní za to, že vedeli

JOZEF NEMLAHA

Narodil sa 27. februára 1925 v Košeckom Podhradí pri Ilave.

(Zdroj: ÚPN)

Jeho otec bol dedinský kováč, matka pracovala v domácnosti. Po skončení ľudovej a meštianskej školy sa v rokoch 1940 – 1944 učil za obchodníka. Absolvoval aj aranžérsky a účtovnícko-korešpondenčný kurz, vďaka čomu sa neskôr zamestnal ako mzdový účtovník v Škodových závodoch v Dubnici nad Váhom. Po vojne sa stal vedúcim v obchode so zmiešaným tovarom v Hornom Srní a v roku 1946 sa spolu s manželkou presťahoval do neďalekej Hlože (dnes súčasť obce Beluša), kde pracoval ako vedúci Potravného družstva, obchodu a pohostinstva. Neskôr si vďaka svokrovej podpore otvoril vlastný obchod v Ilave, ktorý mu však v decembri 1949 zhabali. To v ňom posilnilo odmietavý postoj ku komunistickému režimu. V tom istom roku jeho priateľ Pavol Gregor ilegálne opustil Československo a o tri roky sa vrátil domov po ženu a dcéry. Jozef Nemlaha sa s ním skontaktoval, no netušil, že jeho priateľa sleduje ŠtB. Koncom marca 1952 ho zatkli a niekoľko mesiacov brutálne vyšetrovali. Obvinili ho z vyzvedačstva a spolu s ďalšími šiestimi spoluobvinenými zaradili do skupiny, na ktorej čele stál práve Pavol Gregor. Proces s touto skupinou sa konal 20. júla 1952 pred senátom Štátneho súdu v Bratislave (miestom procesu bola Dubnica). Pavol Gregor bol odsúdený na trest smrti, Jozef Nemlaha na doživotie (ostatní členovia skupiny dostali tresty v rozmedzí od 8 rokov do 1 roka). Oba sa proti rozsudku odvolali a Najvyšší súd im v novembri 1952 prekvapivo znížil udelené tresty – Pavol Gregor dostal doživotie a Jozef Nemlaha 17 rokov odňatia slobody. Väčšinu výkonu trestu strávil v uránových baniach v táboroch v Jáchymove. Na slobodu ho prepustili v máji 1960 v rámci amnestie prezidenta republiky.

NEMLAHA JOZEF

o tom, že sa schádzam s týmto kamarátom a že som to nevyzradil. Keď som na mojej cele chodil kolom dookola, mal som teda strašné myšlienky. To sa nedá ani slovami vyjadriť. Nevedel som, či sa mám rozbehnúť a rozbiť si hlavu o stenu. Stále som videl len svoju manželku a naše deti, ktoré potrebujú, aby som sa vrátil. Preto som sa modlil a prosil Pána Boha, aby ma správne orientoval, aby som neurobil niečo nerozmyslené.

Vodili ma na výsluchy cez deň a ešte častejšie v noci. A stále len chceli, aby som sa priznal, že som s týmto kamarátom spolupracoval. Že on je špión, ktorý prišiel do našej republiky, aby tu rozvracal naše ľudovodemokratické zriadenie a získaval ľudí proti nášmu štátu. Ja som sa tomuto obvineniu bránil a hovoril som, že ja s ním nemám nič spoločné a nevedel som, že on by bol špión. Videl som v ňom len to, že bol podobne ako ja nešťastný z toho, že mu zobrali obchod, tak išiel za hranice preto, aby tam mohol slobodne žiť a slobodne podnikáť. No a túžil po tom, aby si tam mohol zobrať aj svoju rodinu, a odo mňa len chcel, aby som mu pritom pomohol. Tomu oni ale neverili a referent, ktorý ma vypočúval, stále len hovoril o protištátnej činnosti, že sme boli protištátna skupina a že sme chceli zvrhnúť ľudovodemokratické zriadenie a vyvolať vojnu a zase nastoliť kapitalizmus. Keď som sa týmto obvineniam bránil, ten druhý príslušník, ktorý tam teda asistoval, mi zakaždým dal facku z jednej strany, z druhej strany, alebo ma buchol do chrbta a stále opakovali, že mi musia pomôcť, aby som sa priznal. Keď

sa mi znovu vyhrážali zatvorením manželky a odobratím detí, tak som im povedal, že aby dali manželke a deťom pokoj a že ja im podpíšem všetko, čo odo mňa budú chcieť. A tak sa aj stalo. Protokoly som podpisoval bez toho, že by som ich prečítal. Vyšetrovatelia mi hovorili, že by bolo zbytočné niečo zatajovať, pretože aj ostatní, celkovo nás bolo sedem zaisťovaných, všetko priznali. Tiež ma upozornili, že keď budeme na súde vypovedať tak, ako sú napísané protokoly, tak dostaneme menší trest a dostanem sa skôr domov.“

Zo spomienok politického väzňa Jaroslava Faboka

„Z Plzne nás previezli asi po týždni do Prahy, do väznice na Pankráci. Dali ma dolu do suterénu na samotky, kde nás bolo šesť alebo sedem osôb. A odtiaľ sa chodilo do Bartolomejskej ulice na výsluchy. Tam bol takzvaný biograf [kino – pozn. B. K.], čo bola veľká sála, v ktorej bolo asi päťdesiat alebo šesťdesiat stoličiek. Pred tými stoličkami boli stoly a za tými stolmi sedeli štyria-piati príslušníci ŠtB. No a na stene tam viseli obrazy Stalina, Gottwalda a tak ďalej. A odtiaľ si brali vyšetrovatelia svojich pacientov. Krik a nárek tam bol úplne bežný, vyšetrovanci dobití, domočení aj ženy bité. Zvlášť si pamätám na takú sadistku, ženu, ktorá mohla mať takých skoro stoosemdesiat centimetrov, chodila v kožáku, silná, mohla mať

takých sedemdesiatpäť kilogramov, osemdesiat a tá bola jedna z najhorších. Podarilo sa mi vidieť, ako pomáhala pri vyšetrovaní. Bol to len moment, ale aj to mi stačilo. Chlap sedel na dvoch stoličkách a mal závažie na varlatách. Úplne šialene kričal, lebo to sú obrovské bolesti, a ona sa len smiala.

Jedna z foriem, ako sa donucovali vyšetrovanci k očakávaným výpovediam, bola nasledujúca. Ak vyšetrovanec nespolupracoval, tak vyšetrovateľ odišiel a miesto neho prišli ďalší dvaja, ktorí ho zmlátili a poslali ho do biografu. Tam sedel a za chvíľu prišiel jeho vyšetrovateľ a pýta sa ho: „Pre Boha, čo sa vám to stalo? Kto vám to urobil?“ Vyšetrovanec sa však nemohol sťažovať. Preto mu vyšetrovateľ povedal: „No tak podťe, nejako sa dohodneme.“

Pre mňa bolo vyšetrovanie uľahčené snáď tým, že ja som nemusel z deväťdesiat percent skoro nič tajiť, lebo oni všetko vedeli. Mne bolo okamžite jasné, že majú všetko nahrané, že na schôdzach, ktoré sme považovali za dôverné a tajné, oni mali všetko odohrané. No samozrejme robili na mňa rôzne nátlaky. Ja som netajil, že som bol proti komunizmu, že som bol tam a že som bol proti strane, takže nemal som žiadnu skupinu. Nevedeli na mňa nič okrem mojej politickej činnosti, ktorú som ja nepopieral. Napriek tomu na mňa vyvíjali psychické tlaky a sem-tam padla aj nejaká tá facka alebo niečo podobné. To bolo tak ako raňajky. Dokonca som dva dni strávil aj v okováčoch.“

Zo spomienok politického väzňa Fridricha Fritza

„Ako bohoslovec som bol práve na prázdninách, keď som dostal povolávací listok na prezenčnú vojenskú službu. Tak som uvažoval, čo teraz – ísť tam alebo tam nie ísť. V prvom rade som chcel doštudovať. Spolu s jedným známym sme sa preto dohodli, že odídeme za hranice, kde takáto možnosť existovala. Previesť nás mal Martin Vršan, ktorý pracoval v Čechách v pohraničnom pásme. Cestou tam nás však vo vlaku nečakane kontrolovala patrôla. Bolo to už v pohraničnom pásme. Moji dvaja spoločníci mali doklady v poriadku, no ja som sa im asi ako bohoslovec stal podozrivým. Zobrali ma na stanicu pohraničnej stráže a keďže ma chytili samého, to bola veľká výhoda, mohol som hovoriť, čo chcem. Spísali so mnou zápisnicu a určite mi to asi aj uverili, lebo po spísaní zápisnice ma eskortovali vlakom do Levoče a tam som mal mať súd.“

Lenže medzitým praskla nejaká skupina, v ktorej bol aj Martin Vršan. Aj jeho zaistili. Začali ma vyšetrovať v Prešove. Ja som stále turdil, že som išiel na vlastnú päsť a nikto mi nepomáhal. Zrazu sa však otvorili dvere a priniesli Vršana. Poznáte ho? Poznal som ho a on tiež poznal mňa, takže som vedel, že sa už nedá nič robiť. Tak som sa priznal, že som chcel ísť za hranice a oni sa ma opýtali, čo som tam chcel robiť. Hovorím, že som chcel doštudovať. No ale oni stále svoje, že som tam chcel rozuracať ľudovodemokratické

zriadenie a chcel som organizovať prechody kňazov. Tak ma potom dali do poriadku poriadne v tom Prešove. Bol to najťažší kriminál aký som pochodil. Síce ma nebili, no keď zistili, že nechcem vypovedať, tak mi zakázali sedieť na izbe. Spočiatku mi to nevadilo, ale potom som videl, že to je ešte horšie ako bitka. Ráno o piatej, keď sme ustávali, doniesli raňajky – čiernu kávu a kúsok chle-

ba. Potom som na tej izbe chodil od rána do večera, čiže od tej piatej ráno do desiatej večer hore, dole po izbe. Bolo to na zbláznenie, pretože sadnúť som si mohol len vtedy, keď mi priniesli obed. Takto to trvalo od decembra do júna. No toto bolo to najstrašnejšie, čo som zažil v Prešove. Bol by som sa možno aj zbláznil, ale na šťastie mám päť prstov. Chodil som po izbe hore, dole, a modlil som sa

FRIDRICH FRITZ

Narodil sa 4. marca 1928 v Prešove, kde prežil detstvo i školské roky.

(Zdroj: ÚPN)

V roku 1944 pri ústupe nemeckých vojsk ho spolu s rodinou odviekli na nútené práce do Nemecka. Po návrate sa najskôr usadili v spišskej obci Granč-Petrovce, neskôr si našli nové bydlisko v Levoči. Tu Fridrich dokončil gymnázium a rozhodol sa pre štúdium teológie. V seminári videl na vlastné oči brutálne opatrenia komunistického režimu proti katolíckej cirkvi – odvedenie rehoľných sestier, tajnú vysviacku biskupa Štefana Barnáša, obsadenie seminára Štátnou bezpečnosťou a neskôr aj jeho zrušenie. V lete 1950 tajne doručil zaisteným kňazom v Podolínci falošné preukazy. Následne dostal povolávací rozkaz, no keďže mal v úmysle pokračovať v štúdiu teológie, neuposlúchol ho. V septembri sa pokúsil na Šumave ilegálne prekročiť štátne hranice, no zatkli ho. Počas vyšetrovania ho spolu s ďalšími trinástimi obvinenými zaradili do skupiny Martin Hritz a spol. a postavil pred senát Štátneho súdu v Bratislave. Ten ho 4. júla 1951 odsúdil za trestný čin velezrady a nenastúpenia služby v brannej moci na dvadsať rokov odňatia slobody. Trest si odpykával v najťažších komunistických väzniciach – v Leopoldove, Ilave a Mírove. Na slobodu sa dostal v roku 1960 v rámci veľkej amnestie prezidenta republiky.

FRITZ FRIDRICH

ruženec. Nezbláznil som sa a ani mi nešuchlo v hlave. Mal som halucinácie, to je pravda – počul som hlasy za dverami. Priložil som ucho ku dverám a počujem mamin a otcov hlas, bratov a sestrin hlas. Bol som z toho nešťastný, pretože som si myslel, že všetkých kvôli mne pozatvárali. Po večierke som si mohol ľahnúť, no už o jedenástej, dvanástej zase búchali na dvere a nasledovalo vyšetrovanie.

Zobrali ma do takej malej miestnosti kde bol jeden stolík, stolička a tam bol ten vyšetrujúci. Silný reflektor mi svietil do očí počas celého vyšetrovania. Musel som odpovedať na otázky a pri tom padli rôzne poznámky, všelijaké urážajúce. Ja som mohol len mlčať alebo odpovedať na to, na čo sa ma pýtali. Väčšinou boli dvaja vyšetrovatelia, ale len jeden z nich bol zlý. Prvý prišiel, niečo sa opýtal a zase poslal toho hrozného chlapa. Dodnes neviem, ako sa volal ten vyšetrovateľ, ale to bol podľa môjho názoru veľmi zákerný chlap, pretože pritom všetkom sa usmieval a robil také podrazy, že som nevedel, na čom som. Odpovedal som vždy proti jeho vôli a keď sa našťoval, tak mi stále hovoril: „Pozrite sa, vidíte akú mám ja kravatu? Aj vy budete mať, ale inú kravatu.“ Čiže mi jasne naznačil, že ak nebudem vypovedať tak, ako chce on, môžem dostať štránok. Takto to išlo aj trikrát, štyrikrát za týždeň. Po ukončení vyšetrovania ma zavolali a doniesli mi na podpis výpovede. No. Tak ani som to nečítal, podpísal som a bol som rád, že už to skončilo.“

Používanie fyzického násillia pri vyšetrovaní bolo v tomto období formálne zakázané a podľa interných smerníc sa mohlo použiť len vo výnimočných prípadoch. O jeho masovom využívaní pritom vedeli aj najvyšší stranícki predstavitelia, ktorí však nezasiahli, pretože takéto, aj na vtedajšiu dobu nezákonné metódy v tichosti schvaľovali. Rovnako len nepatrné množstvo vyšetrovateľov sa ohradilo voči nezákonným postupom.

Keď sa ŠtB podarilo zlomiť vyšetrovanca a prinútiť ho k priznaniu, vyšetrovanie vstúpalo do ďalšej fázy. Začalo sa so spisovaním výsluchových protokolov presne podľa predstáv vyšetrovateľov. Tu sa osvedčili najmä tzv. otázkové protokoly, ktoré do vyšetrovacej praxe zaviedli sovietski bezpečnostní poradcovia. Pomocou nich sa darilo zamerať vyšetrovanie presne podľa želania výrobcov procesov. V otázkových protokoloch sa nachádzali špecificky formulované otázky, ktoré už naznačovali odpoveď vyšetrovanca. Popisovali len vinu vyšetrovaného, a tak z protokolu vylučovali akékoľvek poľahčujúce okolnosti. Tým sa stali významným prostriedkom na získavanie falošných priznaní.

Z výpovede vyšetrovateľa ŠtB Jozefa Mozolu

„Ďalej [...] sa začali písať zvláštne protokoly, ktoré obsahovali otázky, a pri ktorých sa kládol zvláštny dôraz na to, aby obsahovali len

negatívne stránky činnosti obvineného, pričom mu nebola daná možnosť uplatniť v protokole svoju obhajobu. Nakoniec sa dospelo tiež k tomu, že koncepty protokolov boli písané bez prítomnosti vyšetrovaného a až po schválení príslušnými náčelníkmi bol proto-

kol vyšetrovancovi predložený na podpis. Tak sa stalo, že potom musel vyšetrujúci referent v mnohých prípadoch presvedčať obvineného, že ide o jeho protokol, pretože tento bol po mnohých zásahoch náčelníkov značne zmenený a nebol objektívny.“

JOZEF MOZOLA

Narodil sa 7. februára 1921 v obci Lazany, okres Martin.

(Zdroj: ABS)

Po skončení ľudovej školy pracoval ako robotník. V roku 1941 vstúpil do ilegálnej KSS. Ako vojak sa zúčastnil Slovenského národného povstania (SNP) a po jeho porážke sa pridal k partizánskej jednotke. Po vojne sa zamestnal v Prahe na Ministerstve národnej obrany (MNO). V novembri 1948 vstúpil do služieb ZNB do vyšetrovacieho oddelenia Oblastnej úradovne ŠtB v Prahe. V októbri 1949 sa stal príslušníkom skupiny pre odhaľovanie nepriateľov v komunistickej strane, ktorú viedol K. Šváb. Postupne sa zúčastnil na vyšetrovaní prípadu bývalého námestníka ministra zahraničného obchodu Eugena Löbla a najmä na príprave politického procesu so slovenskými biskupmi. V polovici roku 1951 upadol do nemilosti, no naďalej zostal vyšetrovateľom. Postupne si opäť získal dôveru nadriadených a zúčastnil sa na príprave politického procesu s Rudolfom Slánskym a spol. V júli roku 1953 sa stal náčelníkom vyšetrovacieho odboru Krajskej správy ŠtB v Bratislave a po vzniku ministerstva vnútra zástupcom náčelníka Krajskej správy MV v Bratislave pre vyšetrovanie. V rokoch 1957 – 1958 absolvoval ročné štúdium na operatívnej škole KGB v Moskve. V apríli 1960 sa stal náčelníkom nápravno-pracovného tábora v Leopoldove. V roku 1962 ho však dobehla minulosť a pre aktívnu účasť na politických procesoch ho zbavili funkcie i hodnosti. Zomrel 1. júla 1994 v Trnave.

MOZOLA JOZEF

V tomto štádiu vyšetrovania už môžeme hovoriť o priamej príprave politického procesu. Tá sa začala tvorbou politicko-ideologickej koncepcie, ktorú mali všetky viac i menej významné politické procesy. Vychádzala, resp. prispôbovala sa aktuálnym politickým potrebám a zámerom komunistického režimu. V prípade najvýznamnejších politických procesov stál na začiatku kombinovaný politicko-ideologický motív, podľa ktorého sa vytvorila koncepcia procesu. Tak napríklad vznikali procesy proti bývalým funkcionárom nekomunistických strán, diplomatom západných štátov, emigrantom, vojakom, odporcom kolektizácie, proti sionizmu, trockizmu, buržoáznemu nacionalizmu, ti-toizmu atď. Pri tvorbe politicko-ideologickej koncepcie významných politických procesov sa brala do úvahy aj plánovaná odozva procesu v spoločnosti.

Trockizmus

Odbož marxizmu, ktorá kritizovala stalinskú politiku, ideológiu a poňatie socialistickej revolúcie. Dostala pomenovanie podľa svojho hlavného predstaviteľa sovietskeho bolševika Leva D. Trockého, ktorý po vnútrostraníckom konflikte so Stalinom koncom 20. rokov emigroval do zahraničia. Po upevnení Stalinovej moci v Sovietskom zväze bola týmto pojmom označená akákoľvek kritika jeho osoby.

Po vytvorení politicko-ideologickej koncepcie ŠtB pristúpil k výberu osôb, ktoré mali nakoniec skončiť pred súdom. Niektorých obžalovaných súdili jednotlivito no najčastejšie z nich vytvárali tzv. protištátne skupiny. Počet členov skupiny sa líšil podľa stanovenej koncepcie – niekedy do súdnej skupiny zaradili dve až tri osoby, inokedy aj desiatky osôb. Do čela skupiny vybrali ústrednú osobu ako hlavnú obvinenú, podľa ktorej sa proces pomenoval. Výber do skupín predstavoval dôležitý moment pri príprave politického procesu a riadil sa dvoma hlavnými zásadami. V prvom rade skupinu mali tvoriť stúpeni rôznych politických smerov, sociálneho pôvodu a profesijného zamerania. Tým sa mala vyvolať predstava o mimoriadnej nebezpečnosti protištátnej činnosti celej skupiny. V prípade významných politických procesov sa do skupiny mali zaraďovať len zlomené a „spracované“ osoby, u ktorých bola istota, že budú na súdnom pojednávaní vypovedať presne podľa výsluchových protokolov. V monsterprocesoch, ktoré predstavovali vrchol mechanizmu politických procesov, organizátori nezostavovali len hlavnú protištátnu skupinu, ale aj ďalšie – vedľajšie skupiny v krajoch, okresoch a inštitúciách, ktoré súdili v tzv. následných procesoch.

Po zostavení protištátnej skupiny mala ŠtB už len jedinú úlohu – pripraviť samotné súdne konanie. V tejto fáze sa v spolupráci s prokuratúrou pripravovala obžaloba a pri významných politických procesoch zostavovala aj tzv. režijná kniha – doslovný scenár

pojednávania. Skladal sa z upravených otázkových protokolov a obsahoval otázky, ktoré mali pri súde klásť prokurátor a sudca, a odpovede obžalovaných. V tomto štádiu priprav sa vyberali aj svedkovia, ktorí mali pred súdom dosvedčiť vinu obžalovaných. Väčšinu z nich tvorili zlomení väzni, s ktorými si vyšetrovatelia ŠtB veľmi podrobne nacvičovali výstup pred súdom. Medzi posledné opatrenia patrila výber dokumentov pre potreby obžaloby a súdneho konania a schvaľovanie obhajcov obžalovaných.

Na úspešný priebeh takto pripraveného politického procesu bolo nutné dokonale pripraviť obžalovaných na súdne konanie. Vyšetrovatelia ŠtB preto vykonávali s obžalovanými ďalšie vypočúvania, počas ktorých si prechádzali výsluchové protokoly a udržiavali si ich v pamäti. V najvýznamnejších politických procesoch sa obžalovaní a svedkovia učili svoje výpovede naspamäť. V tomto štádiu prípravy procesu však už do deja čoraz viac vstupovali justičné orgány.

Ministerstvo vnútra

Odbor archivu a komunikačnej služby
ZUSSEN STRAČEN (KARANTÉNA) (SHAZKA)
1. 4. 1999, platnosť 607 č. 4/1999
Nardževič Oleg

(názov súdneho MV)

Skupinový vyšetrovací zväzok

číslo 1442

proti Fenclová Zdena
a spol.

mapa č. 1.

Zavedeno dne _____

Ukončeno dne _____

Archívni číslo _____

Mapa číslo _____

MV z. chl. staré 402, nové 346

V-602

Titulná strana skupinového vyšetrovacieho spisu ŠtB
(Zdroj: ABS)

Ovládnutá a zneužitá justícia

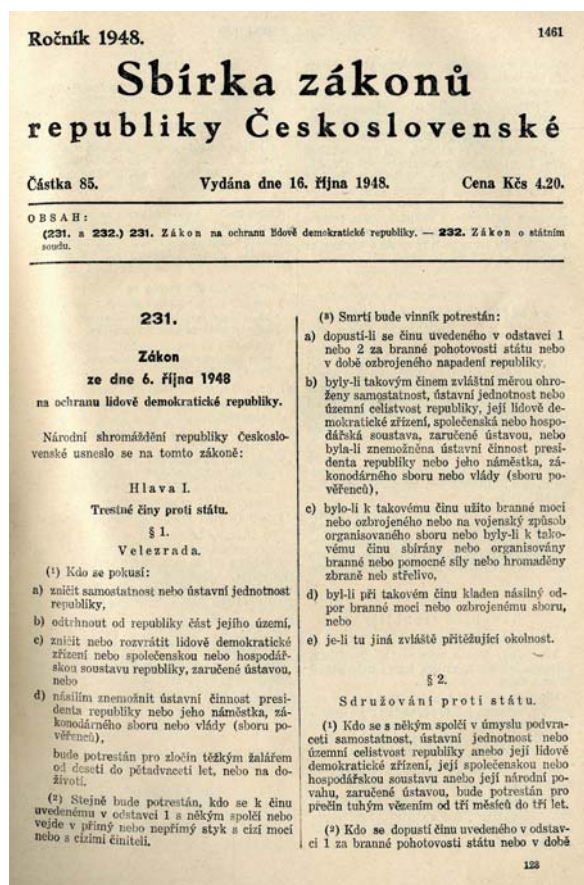
Jednou z hlavných úloh komunistického režimu po februári 1948 bolo prevzatie moci v súdnictve. Plánovali ho zbaviť neustrannosti a nezávislosti, čo bol hlavný predpoklad úspešného organizovania budúcich politických procesov, ktorých výsledkom malo byť vynášanie politicky dopredu schválených rozsudkov. Podľa týchto plánov mala komunistická justícia dávať celému nezákonnému procesu zdanie legality. Pracovníci novej justície na túto hru pristali, čím sa spolu so straníckymi orgánmi a bezpečnostnými zložkami podieľali na šírení masových nezákonností. Všetky zložky justície svojou servilnou účasťou na nasledujúcich politických procesoch dokázali, že spravodlivosť, právo a zákony boli pre nich až na poslednom mieste.

Krátko po komunistickom prevrate ministerstvo spravodlivosti pod vedením Alexeja Čepičku konštatovalo, že v justícii mali stále prevahu nekomunistické kádre. Aby sa mohlo začať s organizovaním politických procesov, musel sa tento stav za každú cenu zmeniť a do justície museli prísť ideologicky spoľahliví ľudia. Odbornosť ustúpila do úzadia a hlavným predpokladom na úspešnú kariéru v justícii sa stalo správne politické uvedomenie – teda príslušnosť ku komunistickej strane a jej ideológii. Zo začiatku sa do justície presúvali „predfebruároví“ komunisti, od ktorých sa očakávalo poslušné

plnenie príkazov. To samozrejme nestačilo a komunistický režim sa začal orientovať aj na výchovu nových právnikov, ktorí mali pochádzať z prostredia robotníkov a roľníkov. Z tohto dôvodu bola koncom roku 1948 zriadená Právnická škola pracujúcich pri Ministerstve spravodlivosti v Prahe (PŠP), ktorá bola v podstate právnickým učilištom. Na začiatku vystavil nový režim diplomy doktorov práv približne stovke komunistických aktivistov, ktorí mali za sebou len niekoľkomesačný kurz trestného práva. Nielen že neabsolvovali právnickú fakultu, ale nemali ani strednú školu a mnohí ani dokončené základné vzdelanie! Takýto „právnici“ obsadili po roku 1948 kľúčové miesta v justícii a stali sa sudcami a prokurátormi v politických procesoch v rokoch 1948 – 1954. Ďalšími novými kádrami určenými pre justíciu boli absolventi ročného kurzu na PŠP.

Kabinetná justícia

Týmto termínom označujeme stav, keď rozhodnutia súdov ovplyvňujú, kontrolujú a v mnohých prípadoch i priamo vytvárajú stranícke orgány. Kabinetná justícia existovala počas celého trvania komunistického režimu na Slovensku.

Úvod zákona č. 231/1948 na ochranu ľudovodemokratickej republiky
(Zdroj: A ÚPN)

Ich ideologické zameranie a vzdelanostná úroveň bola rovnaká ako u predchádzajúcich absolventov kurzu, no ich štúdium neskončilo udelením doktorátu. Vo februári 1949 bola otvorená jednoročná PŠP pri Povereníctve spravodlivosti v Bratislave. Jej frekventanti skončili na vedúcich miestach

v krajochoch, okresoch a na oddelení Štátnej prokuratúry v Bratislave. Absolventi právnickej školy pracujúcich do roku 1952 obsadili viac ako tri štvrtiny miest v justičnom aparáte.

Okrem personálnych zmien prešla po februári 1948 výraznou prestavbou aj dovtedajšia právna úprava. Postupne sa vytvorilo represívne komunistické zákonodarstvo. V prvých politických procesoch sa protištátne trestné činy ešte trestali podľa zákona č. 50/1923 Zb., na ochranu republiky. Po roku 1948 bolo podľa neho na Slovensku odsúdených 1 288 osôb. Tento zákon však nebol podľa komunistov dostatočný, a preto bol v októbri 1948 prijatý zákon č. 231/1948 Zb., na ochranu ľudovodemokratickej republiky, ktorý sa pre svoju neprimeranú tvrdosť stal symbolom „nezákonných zákonov“ komunistického režimu. Zatiaľ čo predchádzajúci zákon poznal trest smrti len za vojenskú zradu, nový zákon zaviedol trest smrti pre celý rad zločinov kvalifikovaných ako velezrada, vyzvedačstvo, vyzvedačstvo proti spojencovi, vojnové záškodníctvo, vojnová zrada, útoky na život ústavných činiteľov a telesné ublíženie ústavným činiteľom. Až do roku 1950 predstavoval zákon č. 231/1948 Zb. hlavný nástroj komunistického represívneho zákonodarstva, ktoré sa najvypuklejšie prejavovalo v politických procesoch. Podľa tohto zákona bolo na Slovensku odsúdených 5 118 osôb. V roku 1950 boli prijaté štyri základné zákonné normy – zákon č. 86/1950 Zb., trestný zákon; zákon č. 87/1950

Zb., trestný poriadok; zákon č. 88/1950 Zb., trestný zákon správny a zákon č. 89/1950 Zb., trestný poriadok správny. Tieto právne normy mali svojím rozsahom a náplňou predstavovať nadradenosť trestného práva v čase studenej vojny a opodstatnenosť tézy o „zostrovaní triedneho boja“. Ich účel bol politický a „triedny“ a mali sa stať nástrojom na perzekúciu čo najväčšieho počtu občanov, označených nálepkou „triedneho“ ale-

bo politického nepriateľa. Nový trestný zákon prevzal všetky dôležité ustanovenia zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky č. 231/1948 Zb. a ešte ich doplnil novými skutkovými podstatami. Medzi najťažšie trestné činy pribudla sabotáž a špiónáž a politicky motivovanými sa stali aj niektoré hospodárske trestné činy. Trestný zákon sa inšpiroval sovietskym trestným právom a obsahoval všeobecné formulácie, ktoré sa dali ľahko zneužiť proti celým skupinám nepohodlných občanov. Podľa tohto trestného zákona bolo na Slovensku odsúdených celkovo 27 804 osôb.

Najvýznamnejšie zložky justície, ktoré sa podieľali na organizovaní politických procesov v Československu v rokoch 1948 – 1954, boli Štátna prokuratúra, Generálna prokuratúra, Štátny súd, Najvyšší súd, krajské a okresné súdy a prokuratúry a útvary ministerstva spravodlivosti. Napriek tomu, že politické procesy sa organizovali na všetkých úrovniach justície, symbolom trestnej súdnej represie sa v rokoch 1948 – 1952 stal Štátny súd a Štátna prokuratúra. Obe inštitúcie sa mali zaoberať najzávažnejšími trestnými činmi politického charakteru. Okrem pražskej centrály Štátneho súdu a Štátnej prokuratúry boli zriadené aj dve jeho oddelenia – II. v Brne, III. v Bratislave. Slovenské oddelenie Štátneho súdu sídlilo v Justičnom paláci, kde sa odohrali najvýznamnejšie politické procesy. Nezanedbateľná časť sa však organizovala aj v iných slovenských mestách, pričom senát Štátneho súdu na svojich výjazdoch

*Justičný palác – sídlo Štátneho súdu v Bratislave
(60. roky)
(Zdroj: TASR)*

súdil najmä vo veľkých fabrikách a závodoch pred množstvom robotníkov. Ústrednou postavou trestného súdnictva sa po roku 1948 namiesto súdov stala prokuratúra a prokurátori, ktorí boli podriadení ministerstvu spravodlivosti. Rozhodovanie Štátneho súdu prostredníctvom Štátnej prokuratúry tým

podliehalo silnému a najmä nezákonnému tlaku ministerstva spravodlivosti. Po zrušení Štátnej prokuratúry v roku 1953 jej kompetencie prevzala Generálna prokuratúra a krajské prokuratúry. Celkový počet odsúdených Štátnym súdom na Slovensku možno odhadnúť na približne 3 000 osôb.

Výňatok z informatívnej správy o zodpovednosti sudcov, prokurátorov a obhajcov, ktorí sa podieľali na porušovaní socialistickej zákonnosti v období politických procesov

„[...] Prešetrením politických procesov v rokoch 1949 – 1954, ktoré vykonala komisia Ústredného výboru KSČ, sa zistilo, že [...] postup prokurátorov, sudcov a obhajcov bol silne ovplyvnený nesprávnou praxou, ktorá bola uplatňovaná v období tzv. kabinetnej justície i nadradeným postavením bezpečnosti voči týmto orgánom. Orgány prokuratúry v tejto dobe fakticky nevykonávali dozor nad vyšetrovaním, schvaľovanie a predlžovanie väzieb bolo čisto formálne. O tom, že boli tieto osoby zatknuté, sa prokuratúra dozvedela spravidla až po niekoľkých mesiacoch. Postavenie sudcov v týchto procesoch bolo charakterizované skutočnosťou, že bola potlačená sudcovská nezávislosť. Úloha súdu bola vopred určená hlavne tým, že celý proces bol vždy vedený administratívne a sudcovia počas hlavného pojednávania mohli obvineným klásť tie otázky, ktoré boli vopred vypracované orgánmi bezpečnosti. Taktiež pre obhajobu neboli vytvorené podmienky. Len niekoľko dní pred procesom boli na ministerstve národnej bezpečnosti inštruovaní, kde sa taktiež dozvedeli, koho majú obhajovať. K preštudovaniu dostali protokoly o výpovedi obvinených, spísané vyšetrovacími orgánmi a podpísané obvinenými. Pohovory obhajcov s obvinenými boli odpočúvané orgánmi bezpečnosti. Je preto zrejmé, že výber obhajcov bol čisto formálny a len preto, že to zákon vyžadoval.

Napriek tomu je však nepochybné, že prokurátori, sudcovia a obhajcovia, ktorí v politických procesoch účinkovali, sa podieľali na porušovaní zákonnosti, vďaka čomu došlo k vyneseniu nezákonných rozsudkov.“

NA Praha, f. Predsedníctvo ÚV KSČ 1962 – 1966, šk. č. 30, a. j. 32

Justičné orgány vstupovali do mechanizmu politických procesov až v jeho úplnom závere. Ako prvá sa zapájala prokuratúra, ktorá sa spolu s ŠtB podieľala na príprave obžaloby. Až pri jej zostavovaní sa prokurátori zoznámili s jednotlivými vyšetrovacími protokolmi a prvýkrát prišli do fyzického kontaktu s obžalovanými. Pri dôležitých politických procesoch obžaloba podliehala schváleniu najvyšších stranických orgánov. Ak sa obžaloba nedržala stanovenej politiko-ideologickej koncepcie procesu, komunistické vedenie ju vracalo na prepracovanie orgánom prokuratúry a Štátnej bezpečnosti dovtedy, kým s ňou nebolo spokojné. Pri významných súdnych prípadoch sa následne zostavovali tzv. režijné knihy. Napriek zapojeniu justičných orgánov si v tejto fáze prípravy procesu rozhodujúcu úlohu naďalej ponechávala Štátna bezpečnosť. Prokurátori a neskôr aj sudcovia len servilne pristúpili na používanie jej praktík.

Buržoázny nacionalizmus

Pojem je produktom marxisticko-leninskej ideológie, ktorá ho chápala ako nadradovanie vlastného socialistického štátu potrebám celého socialistického spoločenstva, no najmä potrebám Sovietskeho zväzu ako vedúcej sily celého komunistického hnutia.

Aj o zložení senátu, obecnstva, obsadení prokurátorov, obhajcov, zapisovateľov a zástupcov domácej či zahraničnej tlače pri významných politických procesoch rozhodovali stranické orgány. Rovnako rozhodovali aj o tom, či bude proces verejný alebo nie. Do roku 1953 bola väčšina pojednávaní verejná a odohrávala sa pred tzv. organizovanou verejnosťou, ktorú niekedy tvorili len príslušníci ŠtB, prípadne frekventanti kurzov PŠP. Všetky opatrenia k procesu boli zhrnuté a schválené v dokumente s veľavravným názvom *O politickom zabezpečení politického procesu s...* Až po jeho schválení stranickými orgánmi vstúpili do príprav procesu aj samotné sudy, ktoré mali za úlohu zabezpečiť a zorganizovať súdne konanie. To bolo už len záverom celej tragédie, ktorá sa po dlhom utajovaní a krutej predohre odohrala ako dobre zrežírované divadlo pre verejnosť. Pre úspešné zakončenie procesu sa konali porady, na ktorých sa zúčastňovali všetci členovia senátu, prokurátor, vyšetrovateľ ŠtB a zástupca KSČ a národného výboru. Na týchto poradách, ktoré sa nazývali proces v kocke, sa vypracoval scenár celého súdneho konania s rozdelením úloh pre jednotlivých účastníkov procesu. Medzitým vyšetrovatelia a prokurátori s obžalovanými prechádzali posledné detaily ich výpovedí a apelovali na nich, aby poslušne odohrali svoju rolu na súde. Ak boli obžalovaní nakoniec stotožnení so svojimi úlohami a boli aj v uspokojivom psychickom rozporení, mohlo sa pristúpiť k samotnému súdnemu procesu.

Rozhodnutie o konaní politického procesu s Gustávom Husákom a spol.

Správa o organizačnom zabezpečení procesu proti Gustávovi Husákovi a spol. (skupina slovenských buržoázných nacionalistov)

Generálny prokurátor a minister spravodlivosti odvolávajúci sa na uznesenie politického sekretariátu ÚV KSS zo dňa 18. 3. 1954 č. j. 11 437/ Kde/Hi podávajú po vzájomnej dohode správu o zabezpečení a organizácii procesu proti obvinenému Dr. Gustávovi Husákovi a spol.

I. Doba a miesto procesu

Proces sa bude konať s vylúčením verejnosti v dňoch 5. – 8. 4. 1954 v bývalej porotnej sieni Justičného paláca v Bratislave.

II. Obsadenie senátu

Predseda senátu s. Dr. Jozef Uhrín, predseda Krajského súdu v Bratislave.

Sudcovia z ľudu s. Dr. Michal Kekeňák, tajomník KNV v Košiciach, s. Dr. Michal Cheben, referent ONV v Ružomberku.

Náhradník predsedu senátu s. Ľudovít Petráš, predseda ľudového súdu v Bratislave.

Náhradník sudcov z ľudu s. Ondrej Plávka, pracovník Mestského výboru KSS v Prešove.

III. Prokurátor

Ako hlavný prokurátor bude intervenovať s. Dr. Ladislav Gešo, námestník generálneho prokurátora. Ako pomocný prokurátor bude fungovať s. Dr. Viliam Poláčko.

IV. Zapisovateľky

Súdružka Imra Poláčková, vedúca oddelenia Krajského súdu v Bratislave, ktorá predtým pôsobila na bývalom Štátnom súde oddelenie Bratislava, s. Barbora Kľúčková, správna zamestnankyňa Najvyššieho súdu v Prahe.

V. Obhajcovia

Obhajobou obvinených boli poverení: Dr. Konrád Glatz, Dr. Štefan Fenyés a Dr. Mikuláš Gaško, všetci členovia advokátskej poradne v Košiciach.

VI. Ochrana procesu a eskorta obvinených

Ochranu súdnej siene, členov senátu a prokurátorov počas hlavného pojednávania zabezpečí s. pplk. Milan Moučka, náčelník Správy vyšetrovania ministerstva vnútra. Ten istý súdruh zodpovedá za včasné vykonanie eskorty obvinených a ich predvedenie k hlavnému pojednávaniu.

VII. Publicita procesu

Priebeh celého procesu bude natáčaný rozhlasom. Rozhlas zabezpečí súdruh Dr. Ján Melichár, pracovník ministerstva spravodlivosti. Znenie tlačových správ o procese, rovnako ako aj návrh zverejnenia niektorých častí procesu pripraví pracovná skupina, ktorú tvorí: s. Pavol David, tajomník ÚVKSS, s. Augustín Michalička, s. Ondrej Klokoč, s. Dr. Ján Melichár, s. pplk. Milan Moučka a s. Dr. Ladislav Gešo.

VIII. Časový plán procesu

5. apríla 1954: čítanie obžaloby a vypočúvanie obvinených Dr. Husáka, Ladislava Novomeského a svedka Dr. Karvaša.
6. apríla 1954: vypočúvanie obvineného Dr. Daniela Okáliho a svedkov Alexandra Macha, Jána Ursínyho, Jozefa Ilčíka, Oskara Valáška, Viléme Nového a Eugena Löbla.
7. apríla 1954: vypočúvanie obvinených Dr. Ivana Horvátha, Ladislava Holdoša a svedkyne Viery Hložkovej.
8. apríla 1954: konštatovanie obsahu dôkazného materiálu, záverečná reč prokurátora, reči obhajcov, porada senátu a rozsudok.

IX. Predpokladané tresty

Dr. Gustáv Husák	– doživotie,
Dr. Daniel Okáli	– do 25 rokov,
Dr. Ivan Horváth	– do 23 rokov,
Ladislav Holdoš	– do 20 rokov,
Ladislav Novomeský	– do 16 rokov,

Návrh uznesenia:

Správa o prevedení a zabezpečení procesu proti Dr. Gustávovi Husákovi a spol. sa berie na vedomie. Táto správa sa podáva na základe uznesenia politického sekretariátu ÚVKSS zo dňa 18. marca 1954.

SNA Bratislava, f. Generálna prokuratúra, šk. č. 23

Termín súdneho konania sa teda odvíjal od stavu pripravenosti jednotlivých obžalovaných. Obžalovaní svojich obhajcov spoznali len krátko pred začiatkom súdneho konania a aj to v prítomnosti svojho vyšetrovateľa. Celkovo bola obhajoba v politických procesoch len formálna a jej činnosť sa obmedzovala len na záverečnú obhajovaciu reč, v ktorej obhajcovia takmer vždy uznávali správnosť obžaloby a požadovali len zhovievavosť sudcov a mierny trest. Súдне pojednávanie sa skladalo z nasledujúcich častí: prečítania obžaloby, výpovedí obžalovaných a svedkov, dokazovania, záverečných rečí prokurátora, obhajcov a obžalovaných, porady senátu a vynesenia rozsudku. Dĺžka pojednávania bola závislá od dôležitosti prípadu, počtu obžalovaných a ich správania pred súdom. Menej významné politické procesy tak trvali len niekoľkých hodín, najvýznamnejšie aj niekoľko dní. Mnohí obžalovaní, ktorých zlomili počas vyšetrovania, plánovali svoje výpovede pred súdom odvolať a označiť ich za násilím vynútené. Preto na nich priamo v súdnej sieni alebo v zákulisí procesu dohliadali ich vyšetrovatelia. V prípade, že sa obžalovaný začal odkláňať od naučených výpovedí, ihneď zasiahli a vyhrážkami sa ho snažili usmerniť. Obžalovaným však takýto odboj nepomohol, pretože sudcovia odvolanie výpovede považovali za trestný čin krivej výpovede a rovnako aj za priťažujúcu okolnosť.

Obžalovaní pred Štátnym súdom v Krupine

(Zdroj: TASR)

Zo spomienok politického väzňa Antona Adámka

„Na mojom súde sa stala taká udalosť, ktorá sa asi nikde na svete nestala. Môj obhajca sa volal Viktor Vietor [správne Martin Vietor – pozn. B. K.] a prideliť mi ho štát. Vo svojej záverečnej reči hovoril, aby súd bral ohľad na týchto mladých ľudí, ktorí páchali trestné činy z nerozvážnosti. Ďalej pokračoval, že zatiaľ čo tisíce mladých ľudí budovalo Trať mládeže z Hronskej Dúbravy do Banskej Štiavnice, táto skupinka sa dohodla medzi

sebou, že budú podrývať a podkopávať autoritu a všetko robiť pre zrušenie ľudovodemokratického zriadenia. A preto ich čo najprísnejšie potrestajte! To bola záverečná reč môjho obhajcu ex offio Viktora Vietora z Bratislavy. Po procese poslal mojim rodičom účet za obhajobu, tuším 1 700 korún. Dodnes neviem, či mu to rodičia zaplatili, pretože ja by som mu nebol dal ani halier. Po tomto slávnom procese, ktorý bol obyčajná fraška, sme sa tešili, že už máme za sebou vyšetrovanie, pretože sme počuli, že odsúdenci to už majú lepšie – majú väčší pohyb, voľnosť, zamestnanie.“

Členovia senátu Štátneho súdu pri čítaní rozsudku (1952)
(Zdroj: TASR)

Až do momentu rozhodovania o rozsudku bol priebeh pojednávania plne pod kontrolou súdu. O výške trestov však nakoniec nerozhodoval súd, ale orgány komunistickej strany. Pri všetkých významných politických procesoch v rokoch 1948 – 1954 schvaľovala výšky trestov bezpečnostná komisia a politický sekretariát ÚV KSČ. Pri stanovení výšky rozsudkov sa malo vychádzať z odporúčaní ministerstva spravodlivosti – pri ústrednej osobe súdnej skupiny sa malo vychádzať z hornej hranice trestnej sadzby, pri ostatných spoluobvinených mali byť výšky trestov odstupňované podľa ich dôležitosti. Tresty pod zákonnú sadzbu sa mali udeľovať len ojedinele, podmienené tresty boli v prípade Štátneho súdu vylúčené. V rokoch 1950 – 1952 o návrhoch na trest smrti rozhodovala tzv. komisia K, ktorá bola zložená z ministrov spravodlivosti, Národnej bezpečnosti a ich námestníkov. Po jej zániku už o rozsudkoch smrti rozhodovalo komunistické vedenie. Porada senátu na záver súdneho konania tak mala iba formálny charakter, pretože sudcovia si iba osvojili politicky schválené rozsudky. Aj menej významné procesy, kde o rozsudku viac-menej rozhodovali sudcovia, však neboli zákonné, pretože na porade senátu o rozsudku sa pravidelne zúčastňoval aj prokurátor.

Množstvo odsúdených sa proti trestom samozrejme odvolalo. Pre Štátny súd bol odvolacím súdom Najvyšší súd v Prahe. V praxi odvolacie súdy väčšinu rozsudkov potvrdzovali a niekedy aj zvyšovali. Existovali však aj

prípady, keď rozsudky nižších súdov znižovali. Viacero politických procesov sa však odohrávalo hneď v prvom stupni pred najvyššími súdnymi inštanciami a odsúdení tak nemali možnosť odvolať sa. Každopádne, vynesením právoplatného rozsudku sa úloha justície v mašinérii politických procesov končila.

Zo spomienok politického väzňa Jaroslava Faboka

„No a prišiel nakoniec náš proces, ktorý trval päť dní. Najpamätnejšie sú pre mňa slová prokurátora, ktorý hovoril: ‚Nesoudíme vás proto, co ste udělali, ale co by ste byli udělali, kdyby nebyly ostražitý a bdělý naši příslušníci. A proto navrhuji trest smrti!‘ Na komandovanú sálu, obrovský aplauz. Smrť. Len kútikom oka som videl moju rodinu, ktorá tam sedela skrčená, lebo proti tej mase nič nezmohli. Dav, to je ako zviera, divoké zviera. To môžete len pustiť z reťaze a zvalcuje všetko. Keď čítali tie rozsudky – prvého, druhého odsúdili k trestu smrti a keď čítali moje iniciály, zaznelo odsudzuje sa k trestu smrti, a potom ticho. Trvalo to snáď dve sekundy, ale tie sa javili skoro ako nekonečné. Našťastie potom zaznelo: ‚s použitím paragrafu stotrinásť mení sa trest smrti na doživotie‘ [...] Teda trest skončí smrťou vo väzení. Medzi väzňami vtedy vládlo heslo, že je jedno, koľko dostaneš – či päť, či desať, či doživotie, lebo aj tak to do dvoch rokov praskne. Prianie bolo otcom myšlienky.“

Zo spomienok politického väzňa Juraja Anoškina

„Po skončení vyšetrovania nás odviezli cez olomouckú väznicu do Bratislavy, kde sme mali čakať na súd. V bratislavskej väznici už boli pomery ľudskejšie. Neboli tam už také surovosti ako vo väznici Ruzyň. Všetci sme si už mohli dovoliť a až vtedy som zistil, že je tam aj moja sestra. Mohli sme sa spolu stretnúť a aj sme sa akosi psychicky upokojili. Súd sme mali napokon až v decembri a bol povedal by som drastický, pretože z nevinných študentských charakterov sa odrazu vytvorili zločinci. Na procese bol prítomný aj môj otec, ktorý niekoľkokrát vyskočil, lebo už nemohol počúvať reči pani sudkyne. Jej rozhodnutie bolo asi nasledovné – spáchali sme velezradu, ktorá je zdôvodnená tým, že sa jedná o inteligentných ľudí, ktorí museli predsa vedieť, že keď niekto uteká za hranicu, tak vie aj, prečo uteká. Ona tento dôvod pripísala nepriateľskému vzťahu k vtedajšiemu zriadeniu. Ďalším dôvodom úteku bol záujem škodiť tomuto zriadeniu. To podľa nej bolo páchanie velezrady. A keďže sme my takej osobe pomáhali, tak to bola pomoc pri páchaní velezrady. Na záver zdôraznila, že tento trest udelila preto, lebo sa jedná o politicky nemorálnych ľudí, ktorí sú vlastne deti bývalého vysokého cárskeho dôstojníka a aristokrata. Čo teda samo osebe musí svedčiť o ich pokrivenom charaktere. Vtedy otec aj vyskočil hore s otázkou, že koho vlastne súdia, nás alebo jeho. Takmer ho vyviedli zo súdnej

siene. Ja som nakoniec dostal štyri roky, sestra tri roky. Odvolali sme sa. Previezli nás cez ilavskú väznicu do Prahy na Pankrác, kde sme čakali na pojednávanie pred Najvyšším súdom. Ten samozrejme naše tresty potvrdil. Hanba bola akurát tým našim takzvaným advokátom, ktorí nás mali obhajovať, a ich obhajoba spočívala asi v nasledovnom: „Áno, títo ľudia síce pomáhali páchaniu velezrady, ale skúsme to povedať tak, že však predsa nie sú až takí zlí.“ Tak toto bol obhajca, ktorého sme my potom museli krvo-
potne z našich peňazí platiť.“

Zo spomienok politického väzňa Fridricha Fritza

„Po ukončení vyšetrovania mi oznámili, že súd budem mať 2. až 4. júla 1951. V skupine nás súdili celkovo štrnásť osôb a mala názov Martin Hritz a spol. Z celej skupiny som poznal iba dvoch ľudí – Martina Hritza a Martina Vršana. Ostatných som nepoznal. Pred súdom mi dávali otázky: ‚Čo je pravda? Chceli ste odísť za hranice? Áno, chcel som odísť za hranice. Čo ste tam chceli robiť? Chcel som doštudovať. No a aké úmysly ste mali protištátne? Hovorím nijaké protištátne úmysly som nemal.‘ Vtedy som aj prvýkrát videl svojho obhajcu. No v môj prospech nehovoril nič, len spomínal, že som urobil závažný trestný čin. Rozsudky vynášali 4. júla 1951 – Martin Hritz dostal myslím dvadsať-

štyri rokov [správne 15 rokov – pozn. B. K.], Martin Vršan dostal tridsať rokov [správne 24 rokov – pozn. B. K.] a ja som dostal dvadsať rokov. Potom som už ani nepočúval, čo rozprávajú ostatní, pretože mi v ušiach stále znelo tých dvadsať rokov. Nevedel som, či snívam alebo či je to pravda – dvadsať rokov! Keď dočítali rozsudky, tak začal plač, pretože niektorí z obvinených tam mali príbuzných. Nepustili ich však ku väzňom a dozorcovia urobili taký špalier a takto sme odchádzali na cely. Mojim rodičom oznámili, že pojednávanie bude v úplne inom termíne, tak tam neboli. A ďakoval som Pánu Bohu, že neprišli, pretože by boli mali asi väčší stres ako ja.“

Zo spomienok politického väzňa Jozefa Nemlahu

„Začiatkom mája 1952 ma zase so zaviazanými očami previezli z Ružomberka do Krajskej väznice v Bratislave, k Štátnemu súdu. Tam som sa dostal na celu, kde už boli dvaja obvinení, ktorí tiež čakali na súd. Tu už bolo lepšie, pretože to bola súdna väzba, nebol som vodený na výsluchy a mohol som sa vyspať aj cez deň. Aby nám nebol dlhý čas, tak nám cez deň dávali vždycky vrece s perím a to sme párali. Bola to nepríjemná robota, no ale aspoň rýchlejšie ubiehal čas. Tam som bol cez celý máj, jún a v mesiaci júli nás znovu previezli do Ružomberka, kde nás pripravovali na súd. Prečítali nám protokoly, ktoré s nami spísali

a ktoré sme podpísali. Až tu som sa dozvedel, aký som nebezpečný zločinec a špión. Povedali mi, že na tom už nemôžem nič meniť a že musím vyprávať tak, ako je tam napísané. Povedali mi, že ak by som vypovedal ináč, tak by som bol odsúdený na trest smrti a boli by mali nepríjemnosti aj moji rodičia, súrodenci a manželka. Tiež by ich zatvorili a deti rozhádzali po detských domovoch.

Súd sa konal v nedeľu 20. júla 1952 v Škodových závodoch v Dubnici nad Váhom. Teda v závode, s ktorým naša takzvaná trestná činnosť nemala nič spoločného. Bolo to len divadlo pre výstrahu a postrach ostatnému obyvateľstvu. Museli sme teda vyprávať tak, ako sme boli naučení. Kamarát, Pavol Gregor, dostal trest smrti a ja doživotný trest odňatia slobody. Keď sa sudca pýtal, či prijímam rozsudok, tak som povedal, že nie. Potom môj obhajca prišiel za mnou a povedal: „Pán Nemlaha, veď doživotný trest nie je doživotie, to je len tridsať rokov. A rozmyslite si to aj s tým odvolaním, lebo keď sa budete dobre držať, však za pätnásť rokov vás pustia.“ Tých pätnásť rokov povedal tak, ako keby to bolo pätnásť dní. No pre mňa už štyri mesiace vyšetrovacej väzby bolo strašne dlho. Ďalších pätnásť rokov som si nevedel predstaviť, či by som prežil. Odpovedal som mu, že ja nemám za čo dostať doživotie, a preto sa odvolávam a žiadam, aby to išlo k Najvyššiemu súdu.

Potom nás odviezli zo súdu v Dubnici do Bratislavy a tam ma o dva alebo tri dni prišla navštíviť manželka. Návštevu jej povolili len s tou podmienkou, aby ma prehovorila

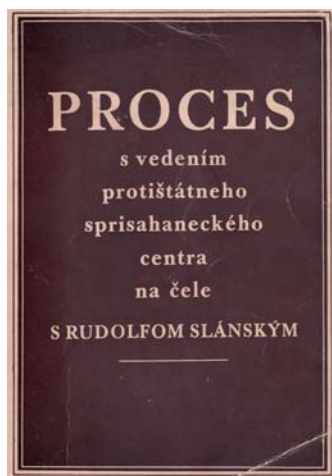
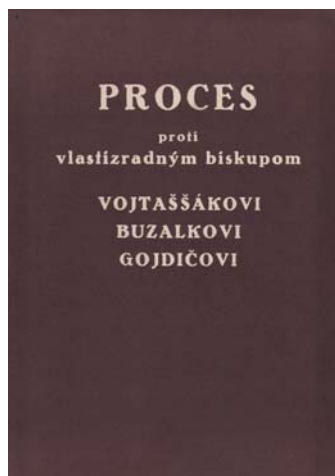
na zrušenie odvolania. Upozorňovala ma, že pri odvolaniach dávajú ešte vyššie tresty a že ma v Prahe môžu aj popraviť. Ja som však na tom odvolaní trval. Potom nás premiestnili do Ilavy a odtiaľ eskortovali do Prahy k Najvyššiemu súdu – Paula Gregora a mňa. Medzi nás dali ešte tretieho väzňa a o jeho ruky pripútali nás dvoch. Takže jeho sme mali v prostriedku a takto sme išli cez Ilavu na vlak a tam v takom extra rezervovanom kupé so zatiahnutými záclonami sme sedeli všetci traja. Oproti nám sedeli traja príslušníci a štvrtý hliadkoval v chodbe. A takto sme išli až do Prahy bez toho, že by nám povolili ísť na WC.

Takto nás doviezli až do Prahy do väznice Pankrác. Tam sme zistili, že ten tretí, čo bol medzi nami priviazaný, bol konfident alebo príslušník Štátnej bezpečnosti. Keď ho dali s nami na celu a vyzliekol sa, videli sme, že mal na rukách hodinky a pri sebe hrebeň. My sme nič také pri sebe nemohli mať. Tak sme z toho usúdili, že to teda nie je väzeň, ale je to konfident, ktorý bol dovezený s nami, aby počul, či sa nejako nechceme dohovoriť. Najvyšší súd nakoniec vyhovel nášmu odvolaniu a zmenil rozsudky – Pavlovi Gregorovi trest smrti na doživotný trest a môj doživotný trest na sedemnášť rokov. Na súde boli prítomní aj naši príbuzní, ale prehovoriť s nami nemohli, takže pricestovali do Prahy zbytočne. Aspoň že nás videli.“

Verejné politické procesy takmer vždy ukončovala propagandistická kampaň, ktorú

širila najmä tlač a rozhlas. Jej primárnou úlohou bolo zdôrazniť verejnosti politicko-ideologickú koncepciu jednotlivých procesov. Jej rozsah závisel od významu jednotlivých prípadov. Procesy s miestnou, prípadne s regionálnou pôsobnosťou našli odozvu najmä v závodnej, okresnej a krajskej tlači. Na celoštátnych procesoch už bola organizovaná verejnosť z celej republiky a o procese informoval rozhlas a ústredná stranícka tlač. Medzinárodné procesy, v ktorých boli súdení aj zahraniční občania, už našli svoju odozvu aj v zahraničnej tlači. Z hľadiska politickej propagandy mali medzi verejnými procesmi výnimočné postavenie tzv. monsterprocesy, ktoré sa organizovali ako veľké divadlo pre milióny divákov, čitateľov a poslucháčov. Zapájali sa do nich komunistickí ideológovia, propagandisti, novinári a čas-

to aj spisovatelia. Z rozhlasu zneli prejavy a priame vstupy zo súdnej siene, v novinách boli uverejňované rozsiahle články a denne sa konali rôzne verejné schôdze v závodoch a na iných pracoviskách. Prijímali sa rezolúcie, v ktorých boli obžalovaní ako vlastizradcovia, agenti a nepriatelia ľudu zobrazovaní v najhorších farbách. Pred koncom procesu sa verejne vyzývalo k vyneseniu čo najprísnejších rozsudkov a po procese sa vyjadrovala spokojnosť s výškou udelených trestov. O najvýznamnejších politických procesoch dokonca vychádzali knihy – v desaťtisícových nákladoch a niekoľkých jazykových mutáciách. V nich bol popísaný celý priebeh procesu a „zločiny“ obvinených. Vďaka rozsiahlej propagandistickej kampani bola celá spoločnosť zamorená nenávisťou, zlobou a šírila sa v nej strach.

Propagandistické publikácie o politických procesoch so slovenskými biskupmi a R. Slánskym a spol.

(Zdroj: Archív B. Kinčoka)

Časť informatívnej správy o činnosti Štátnej prokuratúry a Štátneho súdu, oddelenie v Bratislave, za rok 1951

„[...] V mieste súdu [v Justičnom paláci v Bratislave – pozn. B. K.] boli prevedené dva procesy s organizovanou verejnosťou (Ján Vojtaššák a spol., Ing. Juraj Dlouhý a spol.) a mimo miesta súdu bolo prevedených 8 procesov s organizovanou verejnosťou (Andrej Dancák a spol. v Košiciach, Tomáš Gurka a spol. v Levoči, Michal Kovalský a spol. v Kežmarku, Viktor Palkovič a spol. v Prešove, Eduard Sušienka v Martine, Dr. Ladislav Galan v Košiciach a kulacké prípady Fridrich Bátora a spol. v Bánovciach a Jozef Molitor a spol. v Malackách).

Príprava týchto verejných procesov sa robila za spolupráce Štátnej prokuratúry, Štb, senátu súdu a miestnych verejných činiteľov. V rámci prípravných prác sa veľmi osvedčili v každom prípade prevedené procesy „v kocke“ (predproces bez stránok [bez obvinených – pozn. B. K.]). Niekoľkokrát sa stalo, že si orgány našej strany vzali na starosť organizovať, ale previedli to nedostatočne a hlavne nevyužili v dostatočnej miere výsledky procesov na propagáciu v závodoch. V uplynulom roku všetky procesy s organizovanou verejnosťou vyzneli politicky lepšie ako v minulosti. Verejnosť bola organizovaná pokiaľ možno vždy z celého kraja (v prípade Vojtaššáka a spol. z celého Slovenska, ba na jeden pojednávací deň aj z Čiech a Moravy), takže účinok a dosah procesu bol vždy v širokom meradle prenesený medzi ľud. Z niektorých procesov referovali prokurátor alebo predseda senátu aj na schôdzkach v továrňach a na verejných zhromaždeniach. Niektoré procesy boli využité aj tlačou, a to jednak v celoštátnom meradle (Vojtaššák a spol., Dlouhý a spol.), jednak v krajevom meradle. O procese s vysokou cirkevnou hierarchiou Vojtaššák a spol. vyšla aj knižná publikácia.“

SNA Bratislava, f. Sekretariát ÚV KSS, šk. č. 34, a. j. 19

Samotní odsúdení už neboli informovaní o priebehu týchto propagandistických kampaní, pretože ihneď po vynešení právoplatného rozsudku sa pre nich začínal výkon trestu. Politickí väzni končili v komunistických väzniciach, pracovných táboroch a československých gulagoch – uránových tábo-

roch v Jáchymove a Příbramsku. Najťažšími väznicami na výkon trestu boli na Slovensku väznice v Leopoldove a v Ilave. Osoby s rozsudkami smrti, v prípade neudelenia prezidentskej milosti, končili na popravisku. V rokoch 1948 – 1989 sa v Československu vykonával trest smrti obesením. Pri

*Chodba vo väznici v Leopoldove, I. oddiel
(1. polovica 50. rokov)
(Zdroj: AZVJS)*

poprave boli prítomní okrem odsúdeného aj príslušný prokurátor, sudca, veliteľ väznice a lekár. Pozostatky popravených politických väzňov nemohli byť vydané pozostalým, aby ich pohreby neboli zneužitú na demonštráciu protikomunistických postojov.

Udelenie trestov smrti a ich vykonanie v prípade politických procesov v rokoch 1948 – 1989 niekedy nazývame aj justičnými vraždami. Týmto termínom označujeme situáciu, keď sudca odsúdi obžalovaného na trest smrti napriek tomu, že si je vedomý toho, že obžalovaný je v skutočnosti nevinný a žiadneho trestného činu sa nedopustil. Takýto sudca sa stáva nepriamym páchatelom trestného činu vraždy. Jeho spolupáchatel-

mi sú aj osoby, ktoré iniciovali a zorganizovali takéto súdne pojednávajú a určili výšku trestov. V našom prípade to boli vedúci funkcionári KSČ a KSS a príslušníci ŠtB.

Pri konštruovaní politických procesov v rokoch 1948 – 1954 príslušníci justície poslušne pristúpili na hru, ktorá bola v protiklade s bežnou súdnou praxou. V rámci nej sa nesnažili postupovať podľa zákona a súdiť za skutočné trestné činy, ale prvoradú sa pre nich stal politický účel procesu. Len niekoľkí odmietli takúto prax a odopreli vynášať politicky schválené rozsudky. Preto ich z justície ihneď prepustili alebo sami odišli.

*Väzni pri práci v košíkární (Leopoldov 50. roky)
(Zdroj: AZVJS)*

3.

NAJVÝZNAMNEJŠIE POLITICKÉ PROCESY NA SLOVENSKU

Na Slovensku sa v rokoch 1948 – 1954 odohralo niekoľko stoviek až tisíc politických procesov, v ktorých boli odsúdené desiatky tisíc obetí. Postihli všetky sociálne vrstvy i profesijné a záujmové zoskupenia. Medzi najpočetnejšiu skupinu prenasledovaných patrili „triedni nepriatelia“. Veľkú časť z nich tvorili tzv. bývalí ľudia (majetní a politicky aktívni občania pred februárom 1948), inak nazývaní aj ako „príslušníci porazených tried“. Početne výraznú skupinu odsúdených osôb tvorili príslušníci cirkví, najmä katolíckej. Politické procesy zasiahli aj stredné vrstvy

na dedine (súkromných roľníkov), tzv. buržoázu inteligenciu, odbojárov z obdobia druhej svetovej vojny a dokonca i samotných významných komunistických funkcionárov.

Politické procesy neprebiehali len na celoštátnej a celoslovenskej úrovni, ale aj v krajoch, okresoch, závodoch a obciach. Ich presný počet a ani počet obetí dodnes nepoznáme. Z tohto dôvodu nie je na tomto mieste možné vymenovať všetky politické procesy, preto si v krátkosti priblížime len tie najvýznamnejšie, najkrutejšie a najtypickejšie. Pôjde o procesy, ktoré plnili

klúčové politicko-ideologické zámery komunistického vedenia, padli v nich najtvrdšie tresty, a tým vyvolali najväčší ohlas v slovenskej verejnosti. Rozdelíme si ich do niekoľkých skupín, a to najmä na základe ich politických motívov. Toto rozdelenie je však iba orientačné, pretože najvýznamnejšie procesy v sebe niesli kombináciu viacerých politických motívov, a tak ich možno zaradiť naraz do niekoľkých skupín.

Bývalí ľudia

Týmto pojmom označoval komunistický režim veľmi voľne a účelovo vymedzenú skupinu nepriateľských osôb. Patrili sem bývalí majitelia väčších podnikov, príslušníci slobodných povolání, vyšší štátni úradníci z predchádzajúcich režimov (spred rokov 1945 a 1948), exponenti a aktivisti politických strán zakázaných po druhej svetovej vojne alebo zlikvidovaných po februári 1948.

Procesy s funkcionármi nekomunistických politických strán

Po februári 1948 bola z politického a verejného života na Slovensku vyradená garnitúra politikov nekomunistických strán, ktorí v predchádzajúcom období zastávali významné funkcie v československých vládach, parlamente, Zbore povereníkov a v Slovenskej národnej rade (SNR). Následne ich komunisti označili za nepriateľov nového režimu a ich lídrov prenasledovali.

Prvé politické procesy sa však na Slovensku pripravovali už pred februárom 1948 a súviseli s parlamentnými voľbami v roku 1946, ktoré s prevahou vyhrala DS. Slovenskí komunisti sa snažili volebný výsledok zvrátiť diskreditáciou víťaznej strany a kriminalizáciou jej vedúcich funkcionárov.

Na tento účel využívali bezpečnostné zložky, ktoré mali komunisti už od roku 1945 takmer celé pod svojou kontrolou. Ich cieľom sa stali predovšetkým podpredseda československej vlády Ján Ursíny a dvaja generálni tajomníci DS Ján Kempný a Miloš Bugár. Politické procesy s vysokými funkcionármi DS sa pripravovali už pred komunistickým prevratom, no nakoniec sa zrealizovali až po ňom. Nový režim sa pomocou nich snažil dokázať, že na Slovensku existovali reálne prípravy na „protištátné sprisahanie“, ktoré malo viesť k obnoveniu slovenskej štátnosti, a len vďaka zásahom na jeseň roku 1947 a prevratu vo februári 1948 sa podarilo zabrániť jeho uskutočneniu.

Ich cieľom bola tiež likvidácia bývalých politických oponentov. Tieto procesy ešte nemožno považovať za typické politické procesy rokov 1948 – 1954, pretože ich mechanizmus v čase ich konania ešte nedosahovalo takú úroveň ako v nasledujúcom období. Podobne ani justícia ešte nebola plne pod kontrolou komunistickej strany, o čom svedčili aj pomerne nízke výmery trestov. Medzi najvýznamnejšie politické procesy s predstaviteľmi DS patrili prípady Otto Obuch a spol. a Miloš Bugár a spol. V prvom prípade bol koncom apríla 1948 odsúdený J. Ursíny na 7 rokov odňatia slobody a jeho bývalý tlačový referent O. Obuch až na 30 ro-

kov odňatia slobody. Spolu s ďalšími štrnástimi obvinenými boli celkovo odsúdení na 99 rokov odňatia slobody. V procese s M. Bugárom a spol. súdili bývalých generálnych tajomníkov DS – M. Bugára odsúdili na jeden rok a J. Kempného na 6 rokov odňatia slobody. S ďalšími ôsmimi spoluobvinenými boli odsúdení celkovo na takmer 38 rokov odňatia slobody.

Ďalšou perzekvovanou skupinou boli funkcionári bývalej sociálnej demokracie na Slovensku. Už v septembri 1944 došlo v Banskej Bystrici na tzv. zjednocovacom zjazde KSS k faktickému pohlteniu, a tým aj dočasnému zániku sociálnej demokracie

*Obžalovaní zo skupiny
M. Bugár a spol. pred súdom
v Bratislave 5. 5. 1948.
V strede bývalý generálny
tajomník DS J. Kempný
(Zdroj: Múzeum SNP)*

na Slovensku. Na jar 1946 však na Slovensku vznikla Strana práce, v rámci ktorej sa opätovne obnovila činnosť sociálnej demokracie na Slovensku. Po februári 1948 Strana práce, v tom čase už vystupujúca pod značkou Československá sociálna demokracia na Slovensku, prešla najskôr „očistou“ vlastných radov a v polovici marca 1948 úplne zanikla. Členovia, ktorí sa nezmierili so „zlúčením“, zostali verní ideám a programu svojej strany a postavili sa na odpor komunistickému režimu, boli prenasledovaní a mnohí nakoniec skončili v komunistických väzniciach a táboroch. Perzekúcie bývalých sociálnych demokratov prebiehali na Slovensku v rôznych etapách. V prvej etape, v rokoch 1948 – 1949, sa obeťami komunistických perzekúcií stali najmä bývalí sociálnodemokratickí funkcionári, ktorí už v tomto období začali vykonávať prvotnú ilegálnu činnosť. V prvých dvoch rokoch sa ŠtB sústredila hlavne na ich spojenie s exilom, pričom tieto kontakty hodnotila ako špionážne. Ako prvú vykonštruovala skupinu Ján Šindler a spol. Jej členovia sa 21. júna 1949 postavili pred senát Štátneho súdu v Bratislave. Najťažšie rozsudky si vypočuli Ján Šindler a Dominik Vrba (6 rokov odňatia slobody) a Ján Ďurčovič (12 rokov odňatia slobody). Druhá vlna perzekúcií bývalých sociálnych demokratov prebehla

na Slovensku v rokoch 1954 – 1955. Jedným z najvýznamnejších prípadov z tohto obdobia bol proces s bývalou sociálnodemokratickou funkcionárkou a sudkyňou Zdenkou Fenclovou, ktorý sa konal 3. a 4. mája 1954 na Krajskom súde v Bratislave. Okrem doživotného trestu odňatia slobody pre Z. Fenclovú zazneli pre zvyšných štyroch spoluobvinených tresty v celkovej výške 60 rokov odňatia slobody.

Obeťami politických procesov sa stali aj predstavitelia nekomunistických strán, ktorí so slovenskými komunistami spolupracovali – či už tajne pred rokom 1948, alebo celkom otvorene po februárovom prevrate. Medzi takéto osoby patril aj Ján Ševčík, do roku 1948 člen výboru a predsedníctva DS, povereník zdravotníctva a neskôr i podpredseda československej vlády. Netajil sa svojím opozičným postojom voči vedeniu DS, ktorý vystupňoval počas februárových udalostí. Za odmenu dostal funkciu predsedu satelitnej (komunistami kontrolovanej) Strany slovenskej obrody, ktorá vznikla na troskách DS. Jeho lojálne vystupovanie ho však pred komunistickými perzekúciami nezachránilo. V máji 1952 ho na základe provokácie agenta ŠtB zatkli a po dvoch rokoch strávených vo vyšetrovacej väzbe odsúdili v Prahe za trestný čin velezrady a špionáže na 18 rokov odňatia slobody.

Procesy s funkcionármi komunistickej strany

Zvrátené pravidlá politických procesov sa najvýraznejšie prejavili perzekúciou významných slovenských komunistických funkcionárov, ktorí boli viac či menej zodpovední za nastolenie komunistického režimu na Slovensku a odštartovanie mašinérie nezákonných procesov. Nakoniec sa aj oni stali obeťami vlastnej revolúcie.

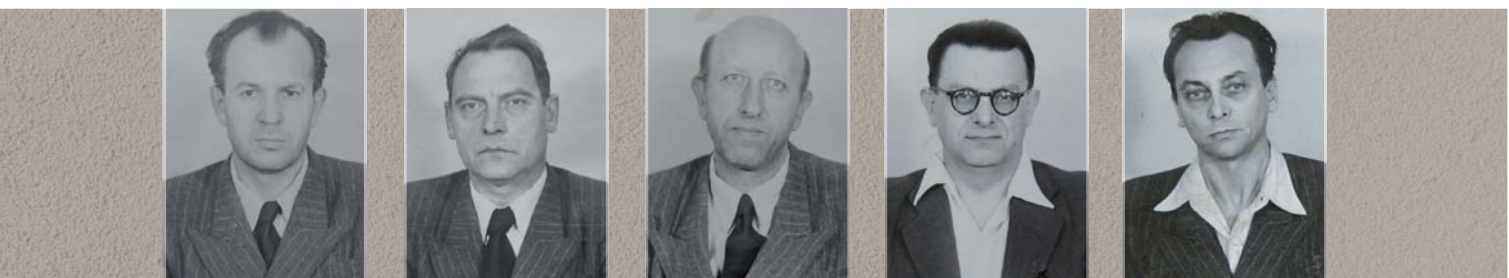
Kľúčovým momentom pre začatie čistky v radoch komunistických funkcionárov bola roztržka Sovietskeho zväzu s Juhosláviou v roku 1948, ktorá odštartovala organizovanie politických procesov s predstaviteľmi komunistických strán v krajinách sovietskeho bloku a v rámci neho aj v Československu. Systematické hľadanie „nepriateľov“ medzi českými a slovenskými komunistami začalo na jeseň roku 1949 ako dôsledok maďarského politického procesu s bývalým komunistickým funkcionárom L. Rajkom a príchodu sovietskych bezpečnostných poradcov do Československa. Začalo sa s hľadaním tzv. československého Rajka, ktorý mal byť hlavou rozsiahleho protistraníckeho sprisahania v KSČ. Podľa príkazov z Moskvy mali sovietski bezpečnostní poradcovia vyrobiť v Československu najvýznamnejší proces s komunistickými funkcionármi v celom sovietskom bloku. ŠtB, vedená sovietskymi poradcami, ako prvého vytypovala do tej-

to pozície slovenského komunistu a ministra zahraničných vecí Vladimíra Clementisa. Spolu s ním mali okruh „sprisahancov“ tvoriť aj predseda slovenského Zboru povereníkov (v podstate predseda slovenskej vlády) Gustáv Husák a povereník školstva Ladislav Novomeský. Všetci traja boli na jar roku 1950 podrobení straníckej kritike a postupne zbavení všetkých významných straníckych a štátnych funkcií. Ako prvý slovenský komunistický funkcionár bol koncom júna 1950 odsúdený Gejza Pavlík (15 rokov odňatia slobody). Najväčšia vlna zatýkania komunistických funkcionárov prebiehala od januára do februára 1951. Počas ich vyšetrovania sa začala meniť koncepcia hľadania tzv. československého Rajka a slovenskí komunistickí funkcionári okolo Vladimíra Clementisa sa tak ocitli na vedľajšej koľaji. Záujem sovietskych bezpečnostných poradcov sa totiž začal upierať do Prahy na najvyšších a najvýznamnejších komunistických funkcionárov. Hlavou celého protistraníckeho sprisahania sa nakoniec stal druhý muž po K. Gottwaldovi – bývalý generálny tajomník ÚV KSČ Rudolf Slánský. V procese s jeho skupinou (november 1952), ktorá dostala označenie protištátne sprisahanecké centrum, boli odsúdení aj dvaja slovenskí komunistickí funkcionári – V. Clementis dostal

trest smrti a Eugen Löbl doživotie. Na tento politický proces mali nadväzovať ďalšie procesy. Slovenskí komunistickí funkcionári mali byť ako tzv. slovenskí buržoázni nacionalisti súdení v samostatnej skupine. Do jej čela postavili Gustáva Husáka a do skupiny zaradili ďalších štyroch funkcionárov – Ladislava Novomeského, Daniela Okáliho, Ladislava Holdoša a Ivana Horvátha. Proces sa konal až v apríli 1954, už v zmenených politických podmienkach. Vzhľadom na odbojný postoj G. Husáka musel byť proces neverejný, čím nenaplnil všetky očakávania, ktoré do neho organizátori vkladali. G. Husák bol nakoniec odsúdený na doživotie, I. Horváth na 22 rokov, D. Okáli na 18 rokov, L. Holdoš na 13 rokov a L. Novomeský na 10 rokov odňatia slobody. Napriek tomu, že proces s Gustávom Husákom a spol. nenaplnil všetky očakávania organizátorov a po súdnom

pojednávaní neprebehla ani výrazná propagandistická kampaň, môžeme ho považovať za jeden z najvýznamnejších politicko-spoločenských procesov na Slovensku. Primárnu úlohu, ktorou bolo rozsudkom nad slovenskými buržoáznymi nacionalistami kriminalizovať akúkoľvek ideu samostatnosti a samobytnosti Slovenska, totiž proces splnil. Z tohto dôvodu ho môžeme zároveň zaradiť aj do skupiny procesov, v ktorých sa riešila otázka slovenskej štátnosti, resp. postavenia Slovenska v Československu.

Po politických zmenách v Sovietskom zväze a aj v samotnom Československu v rokoch 1953 – 1954 už boli členovia komunistickej strany definitívne vyčlenení z dohľadu bezpečnostných zložiek. Z tohto dôvodu sa už politické procesy s komunistickými funkcionármi na Slovensku v nasledujúcom období neorganizovali.

G. Husák, L. Novomeský, D. Okáli, I. Horváth a L. Holdoš po zatknutí ŠtB
(Zdroj: AZVJS, NA Praha)

Cirkevné procesy

Hlavným cieľom cirkevnej politiky komunistického režimu v Československu bolo bezpodmienečné podriadenie všetkých existujúcich cirkví, ktoré sa mali v rukách nového režimu stať len poslušným nástrojom na presadzovanie jeho zámerov. Na základe tohto plánu mali cirkvi prerušiť kontakty so svojimi centrami, ktoré väčšinou sídlili v západnom svete. Obmedzením činnosti cirkví a ich podriadením štátnej kontrole sa mal výrazne oslabiť vplyv náboženstva na českú a slovenskú spoločnosť. Kľúčovým nástrojom na podriadenie cirkví sa stali perzekúcie jej predstaviteľov i veriacich. Od novembra 1948 sa v rámci ŠtB vytvorili oddelenia, ktoré sa venovali náboženským otázkam. Tu sa zhromažďovali informácie o jednotlivých cirkvách, ich osobnostiach, aktivitách a kontaktoch so zahraničím.

Na Slovensku sa cieľom najrozsiahlejších perzekúcií stala najpočetnejšia cirkev – katolícka. Komunistický režim ju považoval za dobre organizovanú masovú silu, ktorá mohla negatívne ovplyvňovať jeho mocenský monopol. Už krátko po februári 1948 katolícka cirkev odmietla vydať vyhlásenie k politickej situácii a zaujala zdržanlivé stanovisko. Zdôrazňovala svoju nadstraníckosť a zásadu nestotožniť sa so žiadnou konkrétnou politickou a štátnou formou. Dlhodobou stratégiou komunistov voči katolíckej cirkvi sa stalo jej odpútanie od Vatikánu a pretransformovanie na národnú cirkev.

Prvý veľký úder proti katolíckej cirkvi začal premysleným útokom proti reholiam. Tie komunistický režim považoval za dôležitý náboženský organizmus, ktorý neželateľne vplýval na obyvateľstvo a usmerňoval ho. Začiatkom roka 1950 sa pripravili plány na zrušenie všetkých mužských rádov a internáciu ich príslušníkov. Dostali pomenovanie akcia „K“ (Kláštory). Bezprostrednou prípravou na násilný zásah proti reholiam bol monsterproces s predstaviteľmi jednotlivých rádov, ktorý mal odôvodniť akciu „K“ a spracovať verejnú mienku. Konal sa 31. marca až 5. apríla 1950 pred senátom Štátneho súdu v Prahe a medzi obvinenými bolo desať rehoľníkov na čele s opátom premonštrátov v Novej Říši Augustínom A. Machalkom. Medzi odsúdenými bol len jediný Slovák, gréckokatolícky redemptorista Ján Mastiliak, ktorý si za údajnú velezradu a vyzvedačstvo vypočul doživotný rozsudok. Ostatní spoluobvinení boli odsúdení na tresty v celkovej výške 132 rokov väzenia. Z pohľadu organizátorov proces naplnil očakávania, pretože „odhalil“, že kláštory sú strediskami protištátnej činnosti, špionáže a vlastizrady, a preto musia byť bez pardonu zničené. Tento monsterproces prispel k tomu, že akcia „K“ v noci z 13. na 14. apríla 1950 prebehla až na malé výnimky bez väčších problémov. Podobný zásah (tentoraz nazvaný akcia „R“) sa uskutočnil 28. – 31. augusta 1950 aj proti ženským reholiam.

Vyvrcholením útokov proti katolíckej cirkvi boli procesy s biskupmi – jeden so slovenskými a druhý s českými. Podľa plánu organizátorov procesov mal úder proti biskupom zlomiť autoritu episkopátu ako celku a v konečnom dôsledku paralyzovať vplyv Svätej stolice, považovanej za nepriateľské centrum a „agentúru imperializmu“, na veriacich a, naopak, zvýšiť vplyv komunistickej ideológie. V procese sa mala taktiež odsúdiť myšlienka slovenskej štátnosti a stále živá tradícia slovenského ľudáctva. Ako prvý bol zo slovenských biskupov internovaný gréckokatolícky biskup Pavol Gojdič a neskôr jeho svätiaci biskup Vasil Hopko. Ich internácia súvisela s akciou „P“ – pravoslavizácia, ktorá v apríli 1950 viedla k likvidácii gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. V júli 1950 bol zatknutý pomocný trnavský biskup Michal Buzalka a o dva mesiace neskôr aj sídelný spišský biskup Ján Vojaššák. Biskupov vyšetrovali v pražskej väznici Ruzyň a vyšetrovatelia ŠtB ich tu podrobili výsluchom, založeným na psychickom a fyzickom týraní. Proces so slovenskými katolíckymi biskupmi J. Vojaššákom, M. Buzalkom a P. Gojdičom sa konal 10. – 15. januára

1951 pred senátom Štátneho súdu v Bratislave. Všetci traja boli obvinení zo zločinu vojenskej zrady, velezrady a vyzvedačstva. M. Buzalka a P. Gojdič boli odsúdení na doživotie a J. Vojaššák na 24 rokov odňatia slobody. Vzhľadom na rozsah príprav a vnútropolitický a zahraničnopolitický dosah patrila proces so slovenskými katolíckymi biskupmi k najvýznamnejším politickým procesom na Slovensku v rokoch 1948 – 1954. V žiadnej z krajín sovietskeho bloku totiž neodsúdili naraz troch biskupov.

Na proces so slovenskými katolíckymi biskupmi nadväzovali procesy s ďalšími dvomi slovenskými svätiacimi biskupmi – rímskokatolíckym Štefanom Barnášom (v rámci osemčlennej skupiny bol 28. novembra 1951 odsúdený na 15 rokov odňatia slobody) a gréckokatolíckym Vasilom Hopkom (v októbri 1951 bol odsúdený na 15 rokov odňatia slobody).

Z celkového pohľadu boli v politických procesoch v rokoch 1948 – 1954 najviac postihnutí príslušníci katolíckej cirkvi. Značné množstvo obetí si však perzekúcie vyžiadali aj z radov ostatných cirkví. Vo väzniciach a pred súdom sa ocitli predstavitelia evanjelickej cirkvi, baptisti či svedkovia Jehovovi.

*Slovenskí biskupi
na väzenských
fotografiách. Zľava
J. Vojaššák,
M. Buzalka a P. Gojdič
(Zdroj: AZVJS)*

Procesy s bývalými partizánskymi veliteľmi

Špecifické miesto v rámci veľkých politických procesov mali procesy s bývalými partizánskymi veliteľmi. Dôvod ich masovej perzekúcie tkvel v roztržke Sovietskeho zväzu a Juhoslávie a z toho vyplývajúceho ťaženia proti tzv. titoizmu. Štátna bezpečnosť vychádzala z vykonštruovaného predpokladu, že bývalí juhoslovanskí partizáni, ktorí boli po roku 1948 v Juhoslávii pri moci, udržovali spojenie s bývalými partizánmi na Slovensku a podporovali ich v úsilí uchopiť moc v Československu. Ďalším dôvodom perzekúcie tejto skupiny osôb bola aj snaha znížiť autoritu predstaviteľov domáceho odboja a, špeciálne v podmienkach Slovenska, definitívne vyriešiť spory a otvorené nepriateľstvo medzi účastníkmi Povstania a skupinou okolo V. Širokého, ktorá sa z rôznych príčin tohto vojenského vystúpenia zúčastniť nemohla.

Najväčšiu pozornosť z týchto procesov na Slovensku vzbudil politický proces proti bývalému veliteľovi 2. partizánskej brigády M. R. Štefánika Viliamovi Žingorovi. Ten po vojne vstúpil do KSS, no neskôr jej rady opustil, stiahol sa z verejného života a odišiel do oblasti Turca. Preto ho bezpečnostné zložky po februári 1948 sledovali a vnímali ako „zradcu, ktorý stratil dôveru komunistickej strany a spojil sa s triednym nepriateľom“.

ŠtB postupne pripravila „Prípado Turiec“, v rámci ktorého do okolia V. Žingora nasadila skupinu svojich agentov. Boli to jeho bývalí spolubojovníci z čias odboja a Povstania, ktorí mali za úlohu vyprovokovať bývalého partizánskeho veliteľa k protištátnej činnosti. V. Žingora ŠtB zatkla v novembri 1949

V. Žingor vypovedá pred Štátnym súdom v Bratislave
(Zdroj: TASR)

a v nasledujúcich mesiacoch okolo neho vykonštruovala osemčlennú skupinu obžalovaných, ktorá bola súdená pred Štátnym súdom v Bratislave 19. – 21. októbra 1950. V. Žingora, Samuela Bibzu a Ladislava Nosáka odsúdili na trest smrti a ostatných spoluobvinených na dlhoročné tresty odňatia slobody.

Krátko po V. Žingorovi zatkli aj ďalšieho bývalého partizánskeho veliteľa Jozefa Trojana, ktorý po vojne udržoval veľmi čulé služobné, spoločenské a osobné kontakty a Juhoslovanmi. Obvinili ho z velezrady, sabotáže, marenia dvojročného a päťročného

plánu a tzv. titoizmu a neskôr aj z návodu na päťnásobnú vraždu. Jeho vyšetrovanie trvalo niekoľko rokov a nakoniec ho zaradili do čela skupiny tzv. baťovcov (zamestnancov bývalých Baťových závodov v Partizánskom). V októbri 1953 ho Najvyšší súd odsúdil na trest smrti.

Celkový počet bývalých slovenských partizánov postihnutých komunistickou perzekúciou bol vysoký. Zo všetkých veliteľov a politických komisárov partizánskych jednotiek len traja neskončili v prvej polovici 50. rokov vo väzení.

Procesy s príslušníkmi bezpečnostných zložiek

Politickým procesom neunikli ani príslušníci československých bezpečnostných zložiek, najmä zo spravodajských a politických útvarov. Perzekúcie na jednej strane postihli príslušníkov, ktorí pôsobili v bezpečnosti už pred komunistickým prevratom v roku 1948, no neunikli jej ani vysoko postavení funkcionári ŠtB, ktorí do bezpečnostných zložiek vstúpili až neskôr. Príslušníci Zboru národnej bezpečnosti (ZNB) v prípade trestno-právneho postihu podliehali pod vojenskú jurisdikciu – boli súdení podľa vojenských trestných poriadkov, a preto v ich prípadoch figurujú vojenské prokuratúry alebo

vojenské kolégiá. Tieto politické procesy tak možno považovať aj za vojenské procesy.

Typickým príkladom procesov s príslušníkmi, ktorí pôsobili v ZNB už pred rokom 1948, bol na Slovensku proces s Bernardom Jaškom a spol. Štábný strážmajster ZNB Pavol Kalinaj na jar roku 1949 získal na spoluprácu strážmajstra ZNB Bernarda Jaška, ktorý pracoval na ďalekopisnej ústredni ŠtB na Povereníctve vnútra v Bratislave. Jaško mal Kalinajovi odovzdávať tajné ďalekopisné správy, ktoré prichádzali na ústredňu ŠtB v Bratislave. Boli to predovšetkým informácie, ktoré zaznamenávali represívny

postup komunistického režimu proti katolíckej cirkvi a údaje o situácii v železničnej doprave v Československu. Tieto informácie plánovali zaslať do zahraničia, k čomu však nedošlo, lebo v júni 1949 ŠtB členov skupiny zatkla. Počas vyšetrovania sa vykonštruovala 22-členná skupina, ktorú z polovice tvorili bývalí príslušníci ZNB a zvyšok boli úradníci Povereníctva dopravy. Prípado sa považoval za exemplárny, pretože „zrada vo vlastných radoch“ sa už z pohľadu komunistického vedenia nemala viac opakovať. Vojenské kolégium Štátneho súdu v Bratislave preto v novembri 1949 odsúdilo obe ústredné postavy skupiny – B. Jaška a P. Kalinaja – na trest smrti. Nepomohlo im ani odvolanie, pretože Najvyšší súd v Prahe oba tresty potvrdil.

V pražskej centrále ŠtB dlhodobo pretrvávala nedôvera k slovenským bezpečnostným zložkám, ktorá logicky viedla k čistkám. Na jar roku 1950 najskôr postupne odstavili vedúcich funkcionárov ŠtB na Slovensku – najmä Rudolfa Viktorína a Viktora Sedmíka. Vedením slovenskej bezpečnosti bol poverený Teodor Baláž, ktorý však dôveru Prahy požíval len veľmi krátko a aj on bol nakoniec odstránený. Po vytvorení centralizovaného MNB v roku 1950 bolo len otázkou času, kedy samostatné bezpečnostné zložky na Slovensku definitívne zaniknú. Stalo sa tak v septembri 1950 a čoskoro po ich zániku MNB pristúpilo k očiste bezpečnostného aparátu na Slovensku. V marci 1951 odštartovalo zatýkanie slovenských príslušníkov ŠtB a vo vyšetrovacej väzbe skončili

*Popravení príslušníci
ZNB B. Jaško
a P. Kalinaj*

*(Zdroj: Archív rodiny
Jaškovej, archív V. Palka ml.)*

veliteľ ŠtB na Slovensku T. Baláž, veliteľ spravodajského odboru na Povereníctve vnútra Matej Bél a zástupca krajského veliteľa ŠtB v Bratislave Šimon Čermák. Vyšetrovatelia zo svojich bývalých kolegov vytvorili skupinu slovenských buržoáznych nacionalistov, sionistov a iných nepriateľov v bezpečnostnom aparáte, ktorú o. i. doplnili už spomínaní bývalí vedúci funkcionári ŠtB na Slovensku R. Viktorín a V. Sedmík. Do čela 10-člennej skupiny postavili bývalého referenta pre bezpečnosť pri ÚV KSS Oskara Valáška. Skupina sa dostala pred súd (vojenské kolégium v Prahe) v decembri 1953 – T. Baláža odsúdili na 25 rokov, M. Béla, O. Valáška a R. Viktorína

na 23 rokov a V. Sedmíka na 21 rokov odňatia slobody.

Podobne ako pri procesoch s vysokými komunistickými funkcionármi aj v tomto prípade boli súdení tzv. nevinní vinníci. Išlo o osoby, ktoré boli v zmysle vykonštruovaných obvinení nevinné, no zároveň boli spoluzodpovedné, a teda aj spoluvinné za nastolenie totalitného komunistického režimu na Slovensku. Najmä mnohí príslušníci ŠtB sa aktívne podieľali na rôznych nezákonnostiach, terore a zneužívaní svojich právomocí. Po zatknutí sa stali len obeťami vlastných zvrátených pravidiel a mašinérie Štátnej bezpečnosti, na ktorej činnosti sa dovtedy spolupodieľali.

Procesy so špiónmi, emigráciou a zahraničnými diplomatmi

V rokoch 1948 – 1954 bolo na Slovensku súdených niekoľko skupín, v ktorých hlavný politický motív tvorila špionáž. Spravodajské služby západných štátov získavali, resp. umiestňovali na územie Slovenska svojich spolupracovníkov a agentov. Tí tu plnili rôzne spravodajské a politické úlohy, ktorými mali podporiť alebo organizovať ilegálnu protikomunistickú činnosť. Svojich spolupracovníkov vysielali na Slovensko so spravodajsko-politickými úlohami aj viaceré exilové organizácie. Z tohto dôvodu považova-

la ŠtB akýkoľvek kontakt s emigrantmi za trestný čin špionáže a velezrady.

Na začiatku prvej vlny veľkých politických procesov na Slovensku bol prípad koncipovaný na základe politicko-ideovej koncepcie špionáže a udržiavania kontaktov s emigráciou. Už začiatkom roka 1949 ŠtB informovala, že zatkla viac ako 60 osôb, ktoré od roku 1947 vykonávali spravodajskú činnosť pre americkú vojenskú kontrarozvedku. Išlo o skupinu mladých ľudí, v ktorej prevažovali vysokoškolskí študenti a bývalí

vysokoškoláci. Vedúci skupiny Albert Púčik, ktorý ako tzv. agent-chodec pracoval pre slovenského emigranta v Rakúsku Jozefa Vicena, zapojil do svojej činnosti bývalých spolužiakov Antona Tunegu a Eduarda Tesára a ďalšie osoby z rôznych hospodárskych, štátnych a vzdelávacích inštitúcií. Ich hlavnou úlohou bolo získavanie informácií hospodárskeho charakteru, no vďaka E. Tesárovi, príslušníkovi bezpečnostných zložiek, disponovali aj hodnotnými informáciami z prostredia slovenskej ŠtB. A. Púčik tieto informácie, uložené na mikrofilmoch, prenášal cez hranice do Rakúska. Okrem špionážnej činnosti skupina udržiavala veľmi čulé kontakty so slovenskou ľudáckou emigráciou. Ich odbojová činnosť teda nepramenila len z ostrého odmietnutia komunistického režimu, ale aj z toho, že

drvivá väčšina členov skupiny bola stotožnená s ideou samostatnej slovenskej štátnosti a nesúhlasila s obnovením Československa v roku 1945. V máji 1949 rozsiahla skupina A. Púčik a spol. predstúpila pred vojenský senát Štátneho súdu v Bratislave. Najťažšie tresty, doživotné odňatie slobody, uložil A. Púčikovi, A. Tunegovi, E. Tesárovi a Ľudovítovi Gálikovi. Prokurátor sa však proti takémuto rozsudku odvolal a Najvyšší súd v Prahe v septembri 1950 vynesené rozsudky zmenil a odsúdil A. Púčika, A. Tunegu a E. Tesára na trest smrti. Okrem hlavného obvinenia zo špionáže v tomto procese obžalovaných súdili aj za údajný slovenský nacionalizmus, resp. separatizmus. Z tohto dôvodu ho môžeme zároveň zaradiť aj do skupiny procesov, v ktorých sa riešila otázka slovenskej štátnosti.

*Boj za ideu samostatnej slovenskej štátnosti priviedol na popravisko aj A. Púčika, A. Tunegu a E. Tesára
(Zdroj: A ÚPN)*

Za potenciálnych špiónov považovali vedúci funkcionári ŠtB aj diplomatov „kapitalistických štátov“, ktorí pôsobili v Československu. Podľa tejto logiky domáce bezpečnostné zložky vnímali jednotlivé zastupiteľské úrady ako rezidencie zahraničných spravodajských služieb. Za podozrivých považovali rovnako aj československých občanov, ktorí sa s cudzincami stretávali, prípadne navštevovali zastupiteľské úrady. S takýmto pohľadom ŠtB sa postupne stotožnili aj najvyšší stranícki funkcionári.

Do roku 1948 boli predmetom najväčšieho záujmu ŠtB najmä diplomati západných štátov, no po sovietsko-juhoslovanskej roztržke sa medzi nich zaradili aj juhoslovanskí diplomati. Súčasťou ťaženia proti tzv. titoizmu sa stal aj vykonštruovaný proces s juhoslovanským vicekonzulom v Bratislave Šefikom Kevičom a spol., ktorý sa stal typickým procesom so zahraničnými diplomatmi. Štátnej bezpečnosti sa podarilo zostaviť 16-člennú skupinu, ktorú tvorilo desať juhoslovanských štátnych príslušníkov a šesť československých občanov. Všetci boli obvinení z vytvorenia protištátneho špiónážneho centra, ktoré chcelo zriadiť tzv. Dunajskú federáciu. Na prelome augusta a septembra 1950 boli pred senátom Štátneho súdu v Bratislave odsúdení na veľmi tvrdé tresty – dvaja Slováci, bývalý príslušník ŠtB Rudolf Lančarič a bývalý komunistický funkcionár

Ernest Otto, boli odsúdení na trest smrti. Ten bol vykonaný len v prvom prípade, pretože K. Gottwald udelil milosť E. Ottovi a trest smrti mu zmenili na doživotie. Ostatní členovia skupiny boli odsúdení na dlhoročné tresty odňatia slobody v celkovej výške 198 rokov.

Ďalší významný politický proces so špiónážno-diplomatickým zameraním postihol nasledujúci rok francúzsky generálny konzulát v Bratislave. Štátna bezpečnosť začala tzv. Akciu Monako, v ktorej plánovala odhaliť „protištátnu skupinu“ a skompromitovať francúzskych diplomatov v Bratislave. Začiatkom roku 1951 došlo k rozsiahlemu zatýkaniu, na ktoré nadväzovalo brutálne vyšetrovanie. Jeho výsledkom bolo zostavenie 11-člennej skupiny „velezradcov a špiónov v službách francúzskeho generálneho konzulátu v Bratislave“. Na rozdiel od procesu so Šefikom Kevičom a spol. tu neboli súdení zahraniční občania, ale iba slovenskí zamestnanci francúzskeho zastupiteľského úradu v Bratislave a ich spolupracovníci. Do čela skupiny postavili tajomníka francúzskeho generálneho konzulátu v Bratislave Juraja Dlouhého a bývalého „veľkostatkára“ Vladimíra Veleckého. Tresty boli exemplárne a obaja si 20. júna 1951 z úst predsedu senátu Štátneho súdu v Bratislave vypočuli rozsudok smrti. Okrem toho padli štyri doživotia a päť dlhoročných rozsudkov odňatia slobody.

REVÍZIE A REHABILITÁCIE

Smrť J. V. Stalina v marci roku 1953 odštartovala politické zmeny v Sovietskom zväze. Nové stranické vedenie začalo opúšťať politickú líniu, ktorú sovietsky diktátor praktizoval v posledných rokoch svojej vlády. Tento proces sa dnes označuje termínom destalinizácia, dobovo sa nazýval „odstraňovaním kultu osobnosti J. V. Stalina“. Vo svojej podstate to bol pokus o určitú premenu totalitných štruktúr socializmu sovietskeho typu bez toho, aby sa zmenila podstata komunistického režimu. Išlo teda o odstránenie obľudných foriem teroru, ktoré charakterizovali stalinizmus, ale nie o odstránenie

samotnej diktatúry. Tento proces sa urýchlil vo februári 1956 po XX. zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu (KSSZ), na ktorom nový sovietsky líder Nikita S. Chruščov podrobil zdrvivúcej kritike už takmer tri roky mŕtveho J. V. Stalina. „Odmäk“ v Sovietskom zväze mal vplyv aj na jednotlivé krajiny sovietskeho bloku, od ktorých nové moskovské vedenie očakávalo, či si uvedomia potrebu nevyhnutnej zmeny politickej línie a systému vládnutia, alebo budú k tomuto kroku prinútení Kremľom či vlastným ľudom, ktorý stalinský model socializmu odmietal.

Pohreb K. Gottwalda v Prahe

19. 3. 1953

(Zdroj: Svět v obrazech)

Zmeny v Sovietskom zväze začali čoskoro ovplyvňovať aj vnútornú politickú situáciu v Československu, ktorú navyše znásobila smrť K. Gottwalda v marci roku 1953. V orgánoch komunistickej strany, v Kancelárii prezidenta republiky a na Generálnej prokuratúre sa začali veľmi rýchlo množiť sťažnosti proti nezákonným postupom bezpečnostných orgánov a justície v predchádzajúcom období. Komunistické vedenie na čele s prvým tajomníkom ÚVKSC Antonínom Novotným a novým prezidentom republi-

ky Antonínom Zápotockým si uvedomovalo, že chtiac-nechtiac bude musieť začať s revíziou (preskúmaním, prehodnotením) niektorých vlastných politických procesov. Tejto revízie sa vtedajšia československá politická garnitúra celkom oprávnene obávala, pretože bola priamo zodpovedná za nezákonnosti z rokov 1948 – 1954. Jej zložité postavenie ešte viac umocňoval fakt, že prvá požiadavka na revíziu procesov prišla v čase, keď ešte stále prebiehali pripravené politické procesy a dokonca boli

plánované nové. V novej situácii však začal záujem o organizovanie veľkých verejných procesov opadať, no napriek tomu politické procesy zostali pevnou súčasťou komunistického režimu v Československu až do jeho pádu v roku 1989.

Prvé revízie jednotlivých procesov viedli postupne k súdnym rehabilitáciám – zahladeniu odsudzujúcich rozsudkov. Revízie a rehabilitácie prebiehali v Československu v niekoľkých vlnách a mali svoje vlastné špecifiká. V prvom rade sa riešili veľmi zdĺhavo, dokonca počas trvania komunistického režimu neboli nikdy dokončené. Na ich priebeh mali vplyv podnety zo Sovietskeho zväzu a ostatných socialistických krajín. Najpod-

statnejšie pre československé revízie a rehabilitácie bolo, že všetky rehabilitačné komisie zriadené stranickým vedením a riadené komunistami riešili do roku 1989 predovšetkým bezprávie spáchané na členoch komunistickej strany. Ich hlavným záujmom bola komunistická strana a jej najvyšší funkcionári odsúdení v tzv. monsterprocesoch. Nekomunistické obete politických procesov zostávali v očiach členov rehabilitačných komisií len občanmi druhej kategórie. Aj keď sa v období tzv. pražskej jari objavili snahy o ich rehabilitáciu, nasledujúca normalizácia tento proces zastavila. Definitívnej rehabilitácie sa tak dočkali až po páde komunistického režimu v roku 1989.

Prvé revízie politických procesov v rokoch 1955 - 1960

Prvé nádeje politických väzňov na skoré prepustenie na slobodu vyvolalo zvolenie A. Zápotockého za prezidenta ČSR. Pri tejto príležitosti sa očakávalo vyhlásenie amnestie, ktorú nakoniec prezident udelil 4. mája 1953. Politickým väzňom však priniesla veľké sklamanie, pretože na odsúdených Štátnym súdom sa amnestia vzťahovala len vo výnimočných prípadoch – ak boli prestarnutí a nevyliciteľne chorí. Odsúdení za velezradu, sabotáž a vyzvedačstvo zo-

stávali aj naďalej za múrmi komunistických väzníc.

Československé komunistické vedenie sa už od roku 1954 snažilo využiť zmenenú politickú situáciu na „skrotenie“ hlavného výrobcu nezákonností v predchádzajúcom období – Štátnej bezpečnosti. V auguste 1954 zriadilo vyšetrovaciu komisiu, ktorá mala prešetriť sťažnosti na nezákonnosti pri vyšetrovaní a nesprávnu prípravu procesov – samozrejme len s bývalými komunistami.

Výsledky tohto vyšetrovania malo stranícke vedenie k dispozícii už v priebehu troch mesiacov, pričom správa potvrdila používanie nesprávnych vyšetrovacích metód a celú plejádu nezákonností pri príprave procesov. Toto vyšetrovanie však bolo vykonané účelovo – vysokí stranícki funkcionári o týchto nezákonnostiach vedeli už dávno, pretože ich priamo organizovali. Takýmto spôsobom sa len snažili zbaviť spoluzodpovednosti za spáchané zločiny a všetku vinu preniesť na ŠtB a jej vyšetrovateľov.

Z podobných pohnútok a tiež pod tlakom udalostí v Sovietskom zväze bola v januári 1955 zriadená aj prvá rehabilitačná komisia, ktorá mala *„preskúmať a prekontrolovať niektoré súdne prípady od roku 1948 z hľadiska výšky trestu“*. Pôsobila v rokoch 1955 – 1957 a na jej čele stál minister vnútra R. Barák, podľa ktorého dostala neoficiálne pomenovanie Barákova komisia (oficiálne ju tvorili Komisia „A“ a Komisia „C“). Podľa straníckych pokynov sa pozornosť komisie mala sústrediť výlučne na procesy s komunistickými funkcionármi. Hľadala aj viníkov týchto nezákonností, no podobne ako v predchádzajúcom období nie medzi

funkcionármi KSČ. Na základe jej zistení boli v roku 1955 zatknutí dvaja najvýznamnejší vyšetrovatelia ŠtB – Bohumil Doubek a Vladimír Kohoutek. Za nezákonnosti pri vyšetrovaní ich o dva roky odsúdili na deväť, resp. sedem rokov odňatia slobody, no už po niekoľkých mesiacoch ich podmienene prepustili. Tým stranícke vedenie demonštrovalo, že má riadenie bezpečnostných zložiek opäť pevne vo svojich rukách. Na celkovú činnosť komisie mal vplyv najmä fakt, že v nej pôsobili ľudia, ktorí boli priamo zodpovední za politické procesy v rokoch 1948 – 1954. Všetci pracovníci ministerstva vnútra a ministerstva spravodlivosti, ktorí v jej skupinách pracovali, pôsobili v prvej polovici

*Medzi najvýznamnejších vyšetrovateľov
ŠtB patril aj V. Kohoutek
(Zdroj: ABS)*

50. rokov ako vyšetrovatelia a prokurátori. Príkaz na začatie prešetrovania jednotlivých procesov dávalo len najvyššie stranické vedenie a samotné prešetrovanie vykonávala len komisia. O nevinnosti odsúdených rozhodovalo na návrh komisie vedenie KSČ a v prípade, že ju schválilo, mal súd len formálne previesť revíziu procesu alebo mala byť odsúdenému udelená milosť. Činnosť komisie bola výsmechom do tváre politických väzňov a v skutočnosti nebola ničím iným, len ďalším pokračovaním nezákonnosti z predchádzajúceho obdobia. Z tohto pohľadu nie sú výsledky dva a polročnej činnosti Barákovej komisie vôbec prekvapujúce: z celkov 16 000 zaregistrovaných žiadostí o nápravu nespravodlivých rozsudkov vyšetrovacie komisie preverili 6 978 a len 50 z nich označili za úplne neoprávnené. Vedenie KSČ sa domnievalo, že týmto urobilo za politickými procesmi definitívnu bodku a očakávalo, že sa k nim už v budúcnosti nebude musieť vracieť ani zo stránky politickej, ani z právnej.

Počas činnosti Barákovej komisie bola pri príležitosti 10. výročia oslobodenia Československa vyhlásená amnestia prezidenta republiky A. Zápotockého z 9. mája 1955. V konečnom znení odpúšťala celé tresty dočasného odňatia slobody, ktoré neprevyšovali dva a pri mladistvých tri roky a pri ostatných trestoch odpúšťala ich celú tretinu. Doživotné tresty sa mali zmierniť na tresty dočasného odňatia slobody v dĺžke 20 rokov, vo výnimočných prípadoch na 25 rokov. Amnestia sa však opäť nevzťahovala na

trestné činy velezrady, sabotáže a vyzvedačstva, a preto priniesla politickým väzňom ďalšie trpké sklamanie.

Zo spomienok politického väzňa Antona Adámka

„Po smrti Klementa Gottwalda v roku 1953 sa stal prezidentom Antonín Zápotocký. V roku 1955 sme sa dozvedeli, že začínajú chystať veľkú amnestiu pri desiatom výročí oslobodenia republiky. Začali sme sa nádejať, že 9. mája pôjdeme všetci domov: „Nebojte sa, chlapci, ideme domov všetci! Do mája to už vydržíme!“ Takí slaboverní tomu aj uverili. A veru bol aj veľký nástup v tábore – z tých dvetisíc päťsto ľudí išlo asi tristo zlodejov domov.“

K ďalšiemu oživeniu nádejí politických väzňov došlo už koncom roku 1957. Prezident republiky A. Zápotocký 13. novembra 1957 skonal a o šesť dní neskôr do prezidentského kresla zvolili prvého tajomníka ÚV KSČ A. Novotného. Pri príležitosti jeho zvolenia vyhlásili 1. decembra 1957 amnestiu, ktorá sa však vzťahovala v prevažnej miere iba na delikty kriminálnej povahy, a preto priniesla politickým väzňom ešte väčšie sklamanie ako amnestia z roku 1955.

Na prelome rokov 1959/1960 dospelo vedenie KSČ k presvedčeniu, že komunistický režim v Československu je natolko silný a stabilizovaný, že môže pristúpiť k výraznému

politickému gestu voči svojim odporcom. Už v januári 1960 minister spravodlivosti, generálny prokurátor a minister vnútra predložili straníckemu vedeniu *Návrh zásad amnestie k 15. výročiu oslobodenia ČSR Sovietskou armádou*. V ňom o. i. prvýkrát na-

vrhovali amnestovať aj osoby, ktoré sa dopustili protištátnych trestných činov. Podľa schválených zásad sa odsúdeným odpúšťali zvyšky trestov pod podmienkou, že sa do 10 rokov od vyhlásenia amnestie nedopustia úmyselného trestného činu. Rovnako sa im odpúšťali aj vedľajšie tresty straty čestných občianskych práv a rôzne peňažné tresty, no v platnosti naďalej zostával trest prepadnutia majetku. Amnestia sa, naopak, nevzťahovala na osoby, ktoré vykonávali nebezpečnú protikomunistickú činnosť, dopustili sa vojenskej zrady, osoby odsúdené retribučným súdnictvom (ak ich čin spôsobil smrť), recidivistov atď. Na základe toho v dňoch 10. – 12. mája 1960 prepustili na slobodu 5 601 politických väzňov, teda 64 % z celkového počtu 8 708 politických väzňov. Na Slovensku sa amnestia týkala 1 315 osôb, z toho 730 bolo odsúdených za protištátnu činnosť. Aj po prepustení sa však tieto osoby naďalej považovali za páchatelov trestnej činnosti, čo im znemožnilo plnohodnotný návrat do spoločnosti. Zaradili sa tak medzi občanov druhej kategórie – podmiennečne prepustených zločincov, nad ktorými neustále visela hrozba opätovného návratu do väzenia.

Priebeh amnestie v roku 1960 vo väznici Leopoldov
(Zdroj: AZVJS)

Zo spomienok politického väzňa Jozefa Nemlahu

„V máji roku 1960 prišla pri pätnástom výročí oslobodenia veľká amnestia na politické tresty. Pri jednom nástupe nám prečítali pár mien, aby sme zostali na nástupišti. Ostatní mali rozchod a ku každému z nás, ktorí sme tam zostali, prišiel dozorca a zobral ho na izbu. Tam som si do deky naložil všetky veci a s tým dozorcom som odišiel do skladu, kde som všetko odovzdal. So spoluväzňami sme nesmeli prehovoriť ani slovo. Odtiaľ nás naložili do pripraveného autobusu a doviezli do väznice v Liberci. Podľa toho, ako nás ubytovali, ako slušne sa k nám dozorcovia správali a aj podľa dobrej stravy sme cítili, že sa čosi deje. No a potom nás dali do kultúrnej miestnosti, kam prišiel miestny prokurátor, ktorý nám prečítal amnestiu prezidenta republiky a potvrdil, že budeme prepustení. Amnestia bola k 9. máju, ale vďaka administratívnym úkonom mnohých prepustili až 10. a 11. mája. Ja som bol prepustený 11. mája 1960. Dali nám peniaze na cestu domov a už oblečených v civile nás nasadli do rýchlika. Upozorňovali nás, aby sme sa chovali slušne, nenápadne, aby nik netušil, že ideme z väzenia. Dozorcovia nás sprevádzali až do Par-

dubíc. Tam som musel presadať na iný vlak, tak som využil ten čas a išiel som na poštu. Až keď som okolo seba nevidel žiadneho dozorca, uveril som, že som prepustený. Z pošty som poslal manželke telegram, že som na ceste domov a do večera prídem. Myslel som, že to takto bolo rozumnejšie, ako keby som ju prekvapil. Približne v rovnakom čase, ako som bol zaistený, som aj prišiel domov. Moja prvá cesta viedla do kostola, kde som sa pomodlil a poďakoval Bohu, že mi pomohol prežiť väzenie a že som sa vrátil medzi svojich drahých domov. K manželke a deťom, ktorí ma s radosťou prijali, a mohol som žiť ako normálny človek. Horšie to bolo potom, keď som si začal hľadať zamestnanie. Nikde som sa nemohol zamestnať, pretože sa ma každý bál. A to aj napriek tomu, že na prepúšťacom papieri bolo napísané, že sme prepustení a môžeme pracovať vo svojom povolaní a bývať vo svojich bydliskách.“

Komunistický režim politickým väzňom všemožne a sústavne strpčoval život aj na slobode. Len veľmi ťažko si hľadali zamestnanie a väčšina z nich mohla vykonávať len robotnícke profesie. Všetci zostali pod drobnohľadom ŠtB a mohli byť kedykoľvek opäť zatknutí.

Rehabilitácie v rokoch 1962 - 1971

Predstava československých komunistov, že v roku 1957 definitívne vyriešili otázku politických procesov, sa nečakane rozpadla v októbri 1961. Po ďalšom odhalení Stalinyých zločinov na XXII. zjazde KSSZ sa začala v Sovietskom zväze a následne aj v jeho satelitoch druhá etapa destalinizácie. Plány československých komunistov nabúrала najmä sovietska požiadavka na uskutočnenie dôslednej rehabilitácie tých členov KSČ, ktorí boli odsúdení vo vykonštruovaných politických procesoch v rokoch 1948 – 1954. Komunistické vedenie na čele s A. Novotným sa spočiatku snažilo túto požiadavku nejakým spôsobom odsabotovať, no nakoniec muselo chtiac-nechtiac pristúpiť k novému prešetrovaniu politických procesov.

V auguste 1962 A. Novotný predložil návrh na *„prešetrovanie najdôležitejších politických procesov proti osobám, ktoré zastávali významné politické funkcie“*. V pôvodnom návrhu sa dokonca objavila požiadavka na otvorenie procesov s nekomunistami, no nakoniec boli z tohto kola rehabilitácií opäť vylúčení. Následne sa zriadila rehabilitačná komisia na čele s tajomníkom ÚV KSČ Drahomírom Kolderom, podľa ktorého dostala pomenovanie Kolderova komisia. V prvom rade sa riadila politickým zadaním, ktoré jej určilo komunistické vedenie. Podľa plánu

malo politické procesy z právneho hľadiska prešetrovať a posudzovať kolégium Generálnej prokuratúry spolu s členmi prezídia Najvyššieho súdu a k ich záverom mali členovia Kolderovej komisie zaujať politické stanovisko. Pre výsledok tohto kola rehabilitácií bolo dôležité, že zatiaľ čo v prešetrovujúcich orgánoch Generálnej prokuratúry a najvyššieho súdu stále sedeli osoby priamo zodpovedné za politické procesy v rokoch 1948 – 1954, samotnú komisiu už tvorili funkcionári mladšej generácie, ktorí sa na procesoch priamo nepodieľali. To spôsobilo, že Kolderova komisia, na rozdiel od Barákovej komisie, nehľadala vinníkov nezákonností už len medzi príslušníkmi ŠtB, ale aj medzi najvyššími funkcionármi KSČ. Pritom sa neprehodnocovala zodpovednosť len mŕtvych funkcionárov (K. Gottwalda, A. Zápotockého, R. Slánskeho), ale aj tých živých – R. Baráka, A. Čepičku, V. Širokého, K. Bacílka atď. Záverečnú správu z činnosti Kolderovej komisie schválilo komunistické vedenie začiatkom apríla 1963. Napriek tomu, že v porovnaní s činnosťou Barákovej komisie išlo o výrazný posun, komisia očakávania nespĺnila. Neprekonalala síce dôsledne dovtedajšie hodnotenie politických procesov, no znamenala prvý významný krok na ceste ku skutočnej rehabilitácii.

S výsledkami čiastočnej rehabilitácie boli nespokojní nielen tí, ktorých sa netýkala, ale aj rehabilitovaní komunisti. Najvýpuklejší prípad boli tzv. slovenskí buržoázni nacionalisti odsúdení v prípade G. Husák a spol. Závery Kolderovej komisie síce uvítali, no nesúhlasili s tým, že vykonštruované obvinenie z tzv. buržoázneho nacionalizmu v ich prípade ostalo platné. Vedenie KSČ sa ocitlo pod enormným politickým tlakom zo Slovenska, a preto v júni 1963 zriadilo novú komisiu – tzv. barnabitskú. Tvorili ju najmä odborníci z radov historikov, právnikov a ekonómov, ktorí mali za úlohu znovu posúdiť prípad G. Husák a spol. V decembri 1963 v záverečnej správe konštatovali neoprávnenosť kritiky tzv. slovenského buržoázneho nacionalizmu a obvinení proti slovenským komunistickým funkcionárom. Návrat do straníckych funkcií im však neumožnili.

V polovici 60. rokov došlo k ďalšiemu hromadnému prepusteniu politických väzňov z komunistických väzníc. Tí, na ktorých sa nevzťahovala amnestia z roku 1960, boli väčšinou prepustení na slobodu v rámci amnestie prezidenta republiky A. Novotného z 9. mája 1965.

V dôsledku liberalizácie pomerov v Československu – nástupom tzv. pražskej jari – sa v roku 1968 vytvorili podmienky na vykonanie skutočnej, resp. dôslednej rehabilitácie obetí politických procesov. Táto požiadavka sa už v apríli 1968 objavila v tzv. Akčnom programe KSČ, pričom samotná rehabilitácia sa okrem komunistov mala pr-

výkrát vzťahovať aj na nekomunistov. V júni 1968 Národné zhromaždenie v Prahe prijalo zákon č. 82/1968 Zb. o súdnej rehabilitácii. Na rozdiel od predchádzajúceho obdobia o rehabilitáciách už nerozhodovali účelovo zriadené komisie, ale nezávislé justičné orgány. Vplyv ŠtB na ich priebeh sa výrazne obmedzil. Bola to v prvom rade rehabilitácia nekomunistických obetí, pretože komunisti boli až na malé výnimky rehabilitovaní v predchádzajúcom období. Rehabilitácie sa uskutočňovali len na návrh oprávnenej osoby alebo prokurátora. Priebeh súdnych rehabilitácií zo začiatku nenarušila ani invázia vojsk Varšavskej zmluvy do Československa v auguste 1968. Do augusta 1969 bolo na Slovensku evidovaných 4 120 návrhov na preskúmanie súdnych konaní.

Predzvestou nového politického vývoja v Československu bola zmena na poste najmocnejšieho muža štátu – prvého tajomníka ÚV KSČ. Symbol tzv. pražskej jari Alexandra Dubčeka vystriedal vo funkcii G. Husák, ktorý sa ako bývalý politický väzeň paradoxne zhostil úlohy potlačiť demokratizačný proces v Československu. Začali sa čistky a nové perzekúcie. V zmysle prvých normalizačných opatrení sa čoskoro pristúpilo aj k personálnym zmenám v justičných orgánoch, na ministerstve vnútra a ministerstve spravodlivosti. Vedúce funkcie v kľúčových inštitúciách (z pohľadu rehabilitácií) obsadzovali ľudia, ktorí boli spojení a oddaní nastupujúcemu normalizačnému režimu. Títo prebiehajúcu rehabilitáciu kritizovali

Dôslednej rehabilitácii obetí politických procesov zabránili zmeny po invázii vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968

(Zdroj: A ÚPN)

a odmietali ako presadzovanie liberalizmu v československých podmienkach. Rozhodujúcu ranu rehabilitačnému úsiliu dalo prijatie novely zákona o súdnej rehabilitácii č. 70/1970 Zb. Jej výsledkom bolo na Slovensku 424 úplne rehabilitovaných osôb. V dôsledkunepriaznivéhopolitického vývoja sľubne rozbehnutá rehabilitácia svoj hlavný cieľ nespĺnila. Naopak, mnohí rehabilitovaní boli neskôr znovu odsúdení a museli vrátiť prisúdené odškodnenia.

Ešte v apríli 1968 vznikla v poradí štvrtá stranícka rehabilitačná komisia, ktorá sa mala zaoberať prešetrovaním ôsmich politických procesov s komunistickými funkcionármi v rokoch 1952 – 1954 a vyvodením zodpovednosti za nezákonnosti z tohto obdobia. Na čele komisie stál Jan Piller, podľa ktorého sa komisia nazývala Pillerova komisia. S nástupom normalizačného režimu sa činnosť komisie skomplikovala a aj preto nebola záverečná správa komisie nikdy

predložená ÚV KSČ a v podstate zmizla v archívnych trezoroch. Na jej činnosť nadviazala v roku 1971 posledná stranická komisia, na ktorej čele stál člen Predsedníctva ÚV KSČ Josef Kempný. Vo svojej záverečnej

správe tvrdo odmietla závery Pillerovej komisie a v podstate sa vrátila k správe Kolderovej komisie. Pôsobenie tejto komisie ukončilo rehabilitačné snahy komunistického režimu v Československu až do roku 1989.

Rehabilitácie po roku 1989

Až po páde komunistického režimu v Československu v novembri 1989 sa vytvorili priaznivé podmienky na dôslednú rehabilitáciu nespravodlivo stíhaných a odsúdených osôb v rokoch 1948 – 1989. V apríli 1990 schválilo Federálne zhromaždenie Československej federatívnej republiky (ČSFR) zákon č. 119/1990 Zb. o súdnej rehabilitácii, ktorý bol v nasledujúcom období dvakrát novelizovaný. Zákon a jeho dve novelizácie podrobne vymedzovali okruh trestných činov piatich zákonných noriem (zákony č. 50/1923 Zb., č. 231/1948 Zb., č. 86/1950 Zb., č. 140/1961 Zb. a č. 150/1969 Zb.), z ktorých sa priamo rušili predchádzajúce súdne rozhodnutia. Tým sa zákon o súdnej rehabilitácii z roku 1990 odlišoval od koncepcie zákona z roku 1968, v ktorom sa vychádzalo z toho, že zákony, ktoré platili v tomto období, boli legitímne a išlo len o nezákonnosti voči vtedy platnému právnemu poriadku. Na základe zákona o súdnej rehabilitácii do októbra 1992 na Slovensku civilné sudy rehabilitovali 62 222 osôb. Z tohto počtu bolo 22 833 osôb

odsúdených v rokoch 1948 – 1954. Mnoho obetí komunistických perzekúcií sa však nápravy spravodlivosti už nedožilo.

Celkový počet osôb odsúdených na Slovensku v rokoch 1948 – 1954 a rehabilitovaných podľa zákona č. 119/1990 Zb.

Rok	Počet odsúdených
1948	389
1949	2 153
1950	3 513
1951	2 988
1952	5 212
1953	5 111
1954	3 467
Celkom	22 833

Poznámka: V údajoch nie sú zahrnuté osoby rehabilitované vojenskými súdmi a podľa zákona o súdnej rehabilitácii z roku 1968.

Z Á V E R

Politické procesy boli jednou z najcharakteristickejších črt komunistického režimu v Československu, sprevádzali ho od jeho začiatku až po neslávny koniec. Priamym dôsledkom niekoľko tisíc procesov boli státisíce obetí. Všetky politické procesy boli v prvom rade nezákonné preto, lebo o ich konaní a aj o väčšine rozsudkov rozhodovali iné orgány než zákonne príslušné súdne orgány. Nezákonnosť ešte viac umocňovalo, že priznania k vykonštruovaným trestným činom boli vynútené Štátnou bezpečnosťou a ustanovenia trestného zákona a poriadku a medzinárodných dohôd o občianskych a ľudských právach boli systematicky porušované.

Obete politických procesov na Slovensku boli po roku 1948 súdené za činy politickej a protištátnej povahy, ktoré v rozpore s demokratickými princípmi, ľudskými právami a slobodami zákon označoval za trestné. Najviac osôb však bolo odsúdených za trestné činy hospodárskej povahy a slúžili

ako nástroj kolektivizácie slovenského poľnohospodárstva. Do roku 1954 bolo na Slovensku z politických dôvodov odsúdených približne 24 000 osôb (do roku 1989 celkovo 71 168 osôb), pričom na popravisku skončilo 45 odsúdených (do roku 1989 celkovo 50 osôb). Politické procesy sa zďaleka neobmedzili len na tieto priame obete, ich rodiny a priateľov. Postihli všetky sociálne vrstvy i profesijné a záujmové zoskupenia, teda prakticky celú slovenskú a českú spoločnosť. Negatívne ovplyvnili aj hospodárstvo, politiku, kultúru i právo. Výrazným spôsobom poznačili i úroveň medziludských vzťahov a celkový morálny stav spoločnosti.

Hlavnú vinu za tieto tragédie a hrôzy, ktoré ovplyvnili aj nasledujúce generácie, nesie nespochybniteľne komunistický režim. Pri príprave a priebehu politických procesov zohrávali hlavnú úlohu funkcionári a príslušníci najvyšších stranických orgánov, Štátnej bezpečnosti a justície. Všetci, ktorí účinkovali v tejto represívnej mašinérii, nesú za

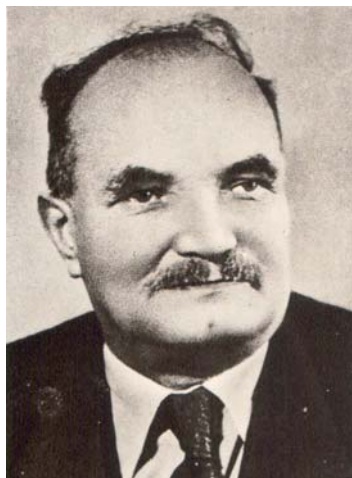
politické procesy priamu zodpovednosť. K ich potrestaniu však z niekoľkých dôvodov nedošlo. V prvom rade komunistický režim, až na niekoľko výnimiek, nemal záujem na stíhaní vlastných funkcionárov a príslušníkov bezpečnosti a justície, ktorí len poslušne plnili jeho príkazy. Táto možnosť sa naskytla až po roku 1989, lenže väčšina osôb zodpovedných za politické procesy v rokoch 1948 – 1954 sa pádu komunistického režimu v Československu nedožila.

Jedinou nápravou spravodlivosti tak ostali rehabilitácie, ktoré sa dôsledne uskutočnili až po roku 1989. Aj v tomto prípade sa však mnoho obetí komunistických perzekúcií svojej rehabilitácie nedožilo, prípadne im podlomené zdravie a vysoký vek znemožňovali návrat do verejného a politického života. Napriek tomu rehabilitácie predstavovali pre priamych postihnutých a ich rodiny aj po takmer štyridsiatich rokoch akt neoceniteľného morálneho zadosťučinenia.

*Pamätník obetiam
komunizmu na
Jakubovom námestí
v Bratislave
(Zdroj: ÚPN)*

Najvyšší funkcionáři KSČ a KSS zodpovědní za politické procesy v letech 1948 - 1954

(Zdroj: reprofoto)

Karol Bacílek

*Narodil sa 2. septembra
1896 v Choťankách
pri Poděbradoch.*

Pochádzal z početnej rodiny murára a poľnohospodárskej robotníčky. Po absolvovaní obecnej školy sa v Prahe vyučil za zámočníka a pracoval v rôznych továrňach. Ako vojak sa zúčastnil bojov v prvej svetovej vojne a po jej skončení zotrval až do roku 1920 v novej Československej armáde, s ktorou sa zúčastnil bojov o Slovensko. Po odchode z armády zostal na Slovensku a usadil sa vo Vrútkach, kde začal svoju politickú kariéru – najskôr v sociálnodemokratickej strane, od roku 1921 v KSČ. Od roku 1923 bol K. Bacílek jej plateným funkcionárom. Postupne zastával funkcie okresného tajomníka vo Vrútkach, krajského tajomníka v Banskej Bystrici a od roku 1930 tajomníka byra krajinského vedenia KSČ na Slovensku. Tak sa zaradil medzi najvýznamnejších slovenských komunistov. V rokoch 1930 – 1931 absolvoval moskovskú Medzinárodnú leninskú školu a po návrate na Slovensko bol zvolený za člena ÚV KSČ. Po zákaze komunistickej strany na Slovensku na jeseň roku 1938 prešiel do ilegality a v roku 1939 emigroval do Sovietskeho zväzu. Začal spolupracovať so sovietskymi bezpečnostnými orgánmi a dvakrát bol vyslaný na Slovensko. Po vypuknutí SNP sa K. Bacílek stal organizačným tajomníkom KSS v Banskej Bystrici a tiež členom ÚV KSS. Po vojne zastával rôzne významné funkcie. Od roku 1949 bol členom ÚV KSČ, Predsedníctva ÚV KSS a povereníkom dopravy. V roku 1950 sa stal predsedom Zboru povereníkov a zároveň i povereníkom informácií a osvet, členom sekretariátu i Predsedníctva ÚV KSČ, čím sa stal jedným z najvýznamnejších komunistických funkcionárov v Československu. Vrcholom jeho kariéry bolo vymenovanie do funkcie ministra Národnej bezpečnosti

(január 1952) a do hodnosti armádneho generála. K. Bacílek sa tak priamo zúčastnil na prípravách najväčších politických procesov v rokoch 1952 – 1953. Po roku 1953 bol uvoľnený z vládnych funkcií, vrátil sa na Slovensko a stal sa prvým tajomníkom ÚV KSS, pričom však zostal pôsobiť aj v ÚV KSČ (od roku 1954 člen politického byra). Jeho politický pád prišiel s činnosťou rehabilitačných komisií a vyvrcholil v roku 1963 jeho odvolaním zo všetkých funkcií. Postupne sa v očiach verejnosti stal symbolom československého stalinizmu a jeho represívnej politiky. Zomrel 19. marca 1974 v Bratislave.

Pochádzal z robotníckej rodiny, v rokoch 1930 – 1934 sa vyučil za typografa. Od roku 1945 funkcionár KSČ v brnianskej oblasti, v rokoch 1948 – 1950 postupne predseda ONV v Boskoviciach a v Blansku. Koncom roku 1950 postúpil do funkcií na krajskej úrovni a stal sa predsedom KNV a členom predsedníctva KV KSČ v Brne. V decembri 1952 bol zvolený za kandidáta ÚV KSČ a v priebehu marca až októbra 1953 zastával funkciu námestníka predsedu československej vlády. V septembri 1953 bol vymenovaný do funkcie ministra vnútra, a tak sa priamo podieľal na príprave posledných veľkých politických procesov, ktoré sa uskutočnili v roku 1954. Vo funkcii ministra vnútra sa udržal až do mája roku 1961. Na základe výsledkov X. zjazdu KSČ sa stal v júni 1954 členom ÚV KSČ a zároveň i členom PB ÚV KSČ. V rokoch 1954 – 1962 pôsobil aj ako poslanec Národného zhromaždenia (NZ) a v rokoch 1959 – 1962 aj ako podpredseda československej vlády. V spojení s funkciou ministra vnútra sa v jeho rukách koncentrovala značná moc. Vďaka tomu sa dostával do konfliktov s ostatnými členmi politického byra, no najmä s A. Novotným. Barákov postupný pád začal v júni 1961 odvolaním z funkcie ministra vnútra a vyvrcholil v januári 1962 jeho zatknutím, odvolaním

(Zdroj: reprofoto)

Rudolf Barák

Narodil sa 11. mája
1915 v Blansku.

zo všetkých funkcií a vylúčením z KSČ. V apríli 1962 bol odsúdený za trestný čin sabotáže a rozkrádania majetku v socialistickom vlastníctve na 15 rokov odňatia slobody. V máji 1968 mu prerušili výkon trestu a Najvyšší súd zrušil rozsudok. Do politického života sa však už napriek nespornej snahe nevrátil. Zomrel 12. augusta 1995 v Prahe.

(Zdroj: reprofoto)

Štefan Bašťovanský

Narodil sa 7. februára
1910 v Budapešti.

Ľudovú školu a gymnázium absolvoval v Žiline. V roku 1930 sa stal členom KSČ. Pôsobil na rôznych miestach ako zamestnanec Československých dráh. V rokoch 1936 – 1939 pracoval na Riaditeľstve železníc v Bratislave a ministerstve železníc v Prahe, v rokoch 1939 – 1942 na ministerstve dopravy a verejných prác v Bratislave. V roku 1942 prešiel do ilegality a stal sa členom 4. ilegálneho vedenia KSS. V máji 1943 bol zatknutý a väznený, no po vypuknutí SNP z väzenia utiekol a ilegálne pôsobil na západnom Slovensku. Vo februári 1945 odišiel k partizánom, s ktorými v polovici marca prešiel front. Po vojne sa stal predsedom Ústredného národného výboru v Bratislave a bratislavským oblastným tajomníkom KSS. V auguste 1945 sa stal generálnym tajomníkom KSS, a tým aj pravou rukou predsedu KSS V. Širokého. Vo februári 1948 sa výrazne angažoval pri uchopení moci komunistami na Slovensku, neskôr sa stal predsedom bezpečnostnej komisie ÚV KSS, ktorá mala vplyv na činnosť bezpečnostných zložiek na Slovensku. Stál aj pri vzniku špeciálneho a prísne utajeného útvaru v rámci ŠtB, ktorý sa zaoberal odhaľovaním „nepriateľov“ vo vnútri KSS. V roku 1950 a 1951 sa mimoriadne aktívne a tvrdo angažoval v kampani proti tzv. slovenským buržoáznym nacionalistom, ktorých na Slovensku reprezentovali najmä G. Husák a L. Novomeský. Krátko po ich zatknutí však nasledoval mocenský pád Š. Bašťovanského, ktorý sa pre V. Širokého stal nepohodlným. Jeho pád istým spôsobom

súvisel s pádom bývalého generálneho tajomníka KSČ R. Slánskeho, s ktorým Š. Bašťovanským úzko spolupracoval. Oficiálnou zámienkou jeho odstránenia však bola jeho prihláška do Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a Hlinkovej gardy z marca 1939. Koncom roka 1951 ho odvolali z funkcií a „upratali“ do Slovenského pedagogického nakladateľstva. Bašťovanský sa celkom oprávnenne obával, že ho môžu zatknúť, a preto siahol k radikálnemu riešeniu – v deň, keď vrcholil proces s R. Slánskym a spol. (27. novembra 1952), spáchal vo svojom byte v Bratislave samovraždu.

Absolvoval Právnickú fakultu Karlovej univerzity v Prahe a v rokoch 1937 – 1941 pôsobil v advokácii v Ostrave. Do KSČ vstúpil v roku 1929. V roku 1942 bol zatknutý a až do konca vojny väznený v nacistických koncentračných táboroch Auschwitz – Osvienčim a Buchenwald. Po vojne naštartoval závažnú kariéru, ktorú urýchlilo manželstvo s dcérou vodcu československých komunistov K. Gottwalda. V rokoch 1946 – 1960 bol poslancom NZ. Od decembra 1947 pôsobil vo funkcii ministra vnútorného obchodu, vo februári 1948 sa stal ministrom spravodlivosti a v tejto funkcii pôsobil až do apríla 1950. Počas tohto obdobia došlo v rezorte spravodlivosti k degradácii právneho a súdneho systému, čím sa vytvoril priestor na nezákonné politické procesy. Zároveň s ministerským postom zastával aj ďalšie dôležité funkcie – bol generálnym tajomníkom Akčného výboru Národného frontu, predsedom Štátneho úradu pre veci cirkevné, viedol cirkevnú šesťku ÚV KSČ a bol členom jej bezpečnostnej komisie. Od apríla 1950 do apríla 1956 zastával funkciu ministra národnej obrany a v súvislosti s tým bol vymenovaný do hodnosti armádneho generála. Spolu s R. Slánskym bol najbližším spolupracovníkom K. Gottwalda. Po jeho smrti v roku 1953 však

(Zdroj: VHÚ Praha)

Alexej Čepička

Narodil sa 18. augusta
1910 v Kroměříži.

začal politický vplyv A. Čepičku upadať. Pre svoju minulosť a postoj k novému straníckemu vedeniu sa stal nepohodlným, a preto ho v roku 1956 odvolali z ministerskej funkcie. Krátky čas pôsobil ako predseda Štátneho úradu pre vynálezy a normalizáciu, no v roku 1963 bol vylúčený z KSČ. Aj keď bol neskôr označovaný za jedného z hlavných vinníkov politických procesov, nikdy nebol za svoje konanie súdený a právoplatne odsúdený. Zomrel 30. septembra 1990 v Dobříši.

(Zdroj: reprofoto)

Jaromír Dolanský

Narodil sa 25. februára
1895 v Karlíne.

Pochádzal z rodiny hudobného publicistu a filológa Ladislava Dolanského. Absolvoval Právnickú fakultu Karlovej univerzity v Prahe, počas štúdia však až tri roky strávil ako vojak na frontoch prvej svetovej vojny. V roku 1922 vstúpil do KSČ a do roku 1928 vykonával funkciu tajomníka jej poslaneckého klubu. V roku 1929 sa stal členom ÚV KSČ a v rokoch 1929 – 1930 a 1935 – 1938 pracoval v jeho agitačno-propagačnom oddelení. Od roku 1935 bol poslancom NZ. V roku 1939 sa pokúsil o útek do zahraničia, no nacisti ho zatkli a až do konca vojny väznili v koncentračnom tábore Sachsenhausen. Po vojne sa stal opäť členom ÚV KSČ a tentoraz aj jeho predsedníctva, pričom v najvyšších straníckych funkciách zostal až do roku 1968. V roku 1946 bol vymenovaný do funkcie ministra financií, od roku 1949 viedol Štátny plánovací úrad a v rokoch 1951 – 1963 zastával post podpredsedu československej vlády. Ako člen politického sekretariátu ÚV KSČ sa podieľal na organizovaní politických procesov. Koncom roku 1967 sa zaradil medzi kritikov A. Novotného a v období tzv. pražskej jari podporoval obrodný proces. Po roku 1968 odišiel dobrovoľne zo všetkých straníckych funkcií. Zomrel 16. júla 1973 v Prahe.

Narodil sa ako nemanželský syn chudobnej poľnohospodárskej robotníčky Márie Gottwaldovej. V rokoch 1908 – 1914 žil vo Viedni, kde sa vyučil za stolára. V roku 1915 narukoval do rakúsko-uhorskej armády a bojoval na frontoch prvej svetovej vojny. Po jej skončení slúžil ešte dva roky v československej armáde. Po návrate do civilu pracoval ako robotník, no v roku 1921 sa stal profesionálnym funkcionárom KSČ a odišiel stranícky pracovať na Slovensko – najskôr pôsobil v Banskej Bystrici, kde viedol časopis *Hlas ľudu*, a neskôr vo Vrútkach, kde redigoval ústredné noviny KSČ na Slovensku s názvom *Pravda chudoby*. V roku 1924 odišiel do Ostravy, kde sa v jeho okruhu sformovala budúca opozičná skupina hlásajúca dôslednú boľševizáciu KSČ. V roku 1925 bol zvolený do politbyra a ÚV strany. Počas vnútrostraníckeho konfliktu, ktorý vyvrcholil na V. zjazde KSČ vo februári 1929, sa Gottwaldovej opozičnej skupine podarilo ovládnuť vedenie KSČ a on sám sa stal faktickým vodcom komunistickej strany. Zastával aj významné funkcie v Kominterne. Pod jeho vedením KSČ prevádzala výrazne konfrontačnú politiku, čo sa prejavilo v roku 1934 trestným stíhaním K. Gottwalda, ktorý napokon ušiel do Sovietskeho zväzu. Do Československa sa vrátil až v roku 1936, pričom svoju vodcovskú pozíciu v KSČ si nielen uhájil, ale ešte viac upevnil. Po Mníchovskej dohode znovu odišiel do sovietskeho exilu, kde pôsobil až do roku 1945. Aj tu si udržal post vedúceho predstaviteľa československých komunistov a v marci 1945 sa podieľal na vypracovaní Košického vládneho programu. V prvej vláde Národného frontu zaujal ako predseda KSČ funkciu podpredsedu vlády a po návrate do Československa sa stal aj poslancom v NZ. Po voľbách v roku 1946 bol vymenovaný za predsedu vlády a zohral kľúčovú úlohu pri ceste KSČ k uchopeniu moci vo februári 1948. V júni 1948 bol zvolený za prezidenta republiky. Ako najvyšší predstaviteľ KSČ a Československa zohral rozhodujúcu rolu v prvých rokoch budovania komunistického režimu. Nesie veľkú časť zodpovednosti za nezákonnosti

(Zdroj: reprofoto)

Klement Gottwald

Narodil sa 23. novembra
1896 v obci Dědice.

rokov 1948 – 1953. V posledných rokoch života sa na jeho politickej činnosti podpísal zhoršujúci zdravotný stav a problémy s alkoholom. Zomrel 14. marca 1953 v Prahe, krátko po návrate zo Stalinovho pohrebu.

(Zdroj: reprofoto)

Ladislav Kopřiva

Narodil sa 28. júna
1897 v rodine drobného
živnostníka v meste
Ivanovice na Hané.

Vyštudoval dvojročnú obchodnú školu, no od roku 1915 slúžil v rakúsko-uhorskom námorníctve. Od roku 1921 bol jeho život spätý s KSČ, pričom do roku 1928 zastával rôzne stranícke funkcie. V rokoch 1928 a 1929 absolvoval krátky pobyt v Sovietskom zväze. V roku 1935 bol zvolený za poslanca NZ a o rok na to i za člena ÚV KSČ. Pôsobil tiež ako redaktor *Rudého práva*. Na jeseň 1938 sa stal členom ilegálneho vedenia KSČ, no v apríli 1939 ho spoločne s A. Zápotockým, J. Dolanským a A. Klimentom zatkli Nemci pri pokuse o útek z protektorátu do Sovietskeho zväzu. Do konca vojny ho väznili v Dachau. Po roku 1945 sa stal predsedom a bezpečnostným referentom Zemského národného výboru v Čechách a v roku 1946 bol zvolený za člena Predsedníctva ÚV KSČ. Od roku 1949 pôsobil vo funkcii tajomníka Ústredného kádrového oddelenia pri sekretariáte ÚV KSČ (bol aj členom sekretariátu) a v rokoch 1949 – 1950 bol zástupcom generálneho tajomníka KSČ R. Slánskeho. V máji 1950 sa stal ministrom národnej bezpečnosti a aj vďaka tejto funkcii sa podieľal ako jeden z hlavných organizátorov na komunistických represiách, ktorých vyvrcholením boli politické procesy. Po zatknutí R. Slánskeho sa obával možného prenasledovania. Postupne stratil dôveru Moskvy a začiatkom roka 1952 musel opustiť ministerskú funkciu a neskôr i celý bezpečnostný rezort. V rokoch 1952 – 1958 pôsobil ako prvý námestník ministra miestneho hospodárstva. V 2. polovici 50. rokov a začiatkom 60. rokov jeho činnosť na MNB prešetrovali rehabilitačné komisie. V roku 1963 bol, vzhľadom na svoju činnosť

v rokoch 1948 – 1951, vylúčený z KSČ. Následne sa utiahol do ústrania a do politického života viac nezasahoval. Zomrel 13. novembra 1971.

Jeho otec bol baníkom a matka pochádzala z chudobnej roľníckej rodiny. Vyučil sa za sústružníka kovov a pracoval ako robotník. Bojoval v prvej svetovej vojne, v roku 1917 sa vrátil z frontu so zranením. Po roku 1918 sa výrazne angažoval v robotníckom a odborovom hnutí, organizoval štrajky a bol jedným zo zakladajúcich členov KSČ. V 30. rokoch bol členom ÚV KSČ a často navštevoval Sovietsky zväz. Krátko po vzniku protektorátu ho nacisti zatkli no po niekoľkých týždňoch prepustili. V júni 1939 emigroval a pôsobil vo Veľkej Británii. Na jeseň 1941 bol vymenovaný za člena československej exilovej Štátnej rady a krátko na to aj za jej podpredsedu. Po celý čas sa však riadil príkazmi a smernicami z Moskvy. V marci 1945 sa spolu s Edvardom Benešom zúčastnil na moskovských rokovaniach a v prvej vláde Národného frontu obsadil post ministra vnútra. Pod jeho vedením prúdilo do rezortu množstvo komunistom oddaných kádrov, ktoré mali vo vhodnej chvíli pomôcť KSČ uchopiť moc v Československu. Po februári 1948 pod jeho vedením bezpečnostné zložky tvrdo a nelútostne prenasledovali skutočných i domnelých protivníkov komunistického režimu, ktorí boli súdení v prvých politických procesoch. V období hľadania „nepriateľov“ vo vnútri KSČ bol prešetrovaný i V. Nosek, hlavne pre jeho pôsobenie v londýnskom exile. Vznikom MNB v roku 1950 sa oslabilo ministerstvo vnútra, a tým aj politická pozícia V. Noska. V septembri 1953 funkciu ministra vnútra opustil a stal sa ministrom pracovných síl. Zomrel 22. júla 1955 v Prahe.

(Zdroj: reprofoto)

Václav Nosek

*Narodil sa 26. septembra
1892 vo Velké Dobré
u Kladna.*

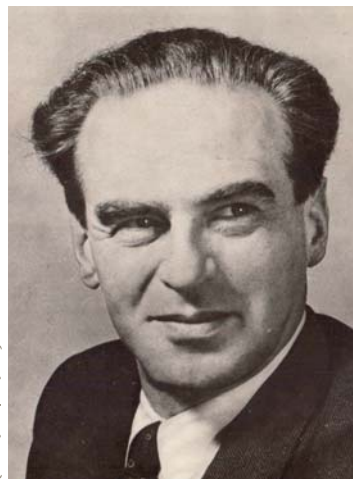
(Zdroj: Archív B. Kínčoka)

Antonín Novotný

*Narodil sa 10. decembra
1904 v Prahe-Letňanoch.*

Vyučil sa za strojného zámočníka a do KSČ vstúpil už v roku 1921. Pracoval ako robotník a zo začiatku pôsobil v nižších štruktúrach strany. Až v roku 1937 sa dostal do vyššej straníckej funkcie a pôsobil ako krajský sekretár KSČ v Hodoňine. Po Mníchove sa zapojil do ilegálnej činnosti strany, no v roku 1941 bol zatknutý a až do konca vojny väznený v koncentračnom tábore v Mauthausene. V roku 1945 bol zvolený za tajomníka KSČ v Pražskom kraji a v roku 1946 prvýkrát i do ÚV KSČ, pričom jeho členom zostal až do roku 1968. Do najvyššieho stranického vedenia prenikol v roku 1951 po politickom páde R. Slánskeho – stal sa členom politického sekretariátu ÚV KSČ, jeho tajomníkom a taktiež bol poverený riadením ústredného sekretariátu. Začiatkom roku 1953 Novotného presunuli do funkcie podpredsedu československej vlády, no po Gottwaldovej smrti sa opäť vrátil do funkcie tajomníka ÚV KSČ. Vďaka podpore Moskvy bol najskôr poverený riadením strany, no po niekoľkých mesiacoch ho zvolili za prvého tajomníka ÚV KSČ. Stal sa vedúcou osobnosťou v politickom byre ÚV KSČ a v roku 1957 aj prezidentom republiky. Keďže na organizovaní politických procesov v rokoch 1948 – 1954 mal tiež svoj vlastný podiel, snažil sa ovplyvňovať a všemožne brániť skutočnej rehabilitácii odsúdených bývalých komunistických funkcionárov. V 2. polovici 60. rokov narastala voči nemu vo vnútri ÚV KSČ opozícia. Keďže postupne stratil podporu Moskvy, v januári 1968 bol odvolaný z funkcie prvého tajomníka ÚV KSČ a nahradený Alexandrom Dubčekom. V marci 1968 abdikoval aj na funkciu prezidenta republiky. O dva mesiace neskôr mu za jeho úlohu pri organizovaní politických procesov a marení rehabilitácií pozastavili členstvo v KSČ. Začiatkom 70. rokov mu ho však znovu obnovili. Zomrel 28. januára 1975 v Prahe.

Absolvoval Vysokú školu obchodnú v Prahe. Patril k zakladajúcim členom KSČ. Do roku 1924 pracoval ako vedúci zahraničnej rubriky *Rudého práva*. V nasledujúcich troch rokoch pôsobil v rôznych straníckych funkciách v Ostrave. Na V. zjazde KSČ ho zvolili za člena jej politbyra a ústredného výboru. Ako člen organizačného oddelenia mal na starosti fungovanie stranického aparátu a styk s Kominternou. Počas núteného Gottwaldovho exilu v Moskve spoločne s Janom Švermom fakticky riadil KSČ. Na prelome rokov 1935/1936 tento tandem ostro kritizovala Kominterná. Slánský však vykonal požadovanú sebakritiku a v apríli 1936 bol opäť zvolený do najvyšších straníckych funkcií. V rokoch 1938 – 1945 pôsobil v moskovskom exilovom vedení KSČ. Na jeseň 1944 bol vyslaný na Slovensko, kde pôsobil v hlavnom štábe partizánskeho hnutia. Po vojne sa stal generálnym tajomníkom KSČ, členom jeho predsedníctva a poslancom Národného zhromaždenia – po Gottwaldovi bol fakticky druhý muž strany. Mal rozhodujúci podiel na komunistickom prevzatí moci vo februári 1948 a do roku 1951 patril medzi kľúčové postavy v organizovaní politických procesov. Nakoniec sa však aj on sám stal ich obeťou. Štátna bezpečnosť, riadená sovietskymi bezpečnostnými poradcami, vykonštruovala tzv. sprisahanecké centrum v KSČ a do jeho čela postavila R. Slánskeho, ktorý bol v septembri 1951 po obvinení z ťažkých politických chýb odvolaný z funkcie generálneho tajomníka KSČ. Naďalej však pôsobil vo funkcii podpredsedu československej vlády. V novembri 1951 bol zatknutý a rok vyšetrovaný. V novembri 1952 bol spolu s ďalšími desiatimi bývalými komunistickými funkcionármi vo vykonštruovanom politickom procese odsúdený na trest smrti a 3. decembra 1952 v Prahe popravený. V roku 1963 bol súdne a občiansky rehabilitovaný. Stranícky bol rehabilitovaný až v roku 1968.

(Zdroj: reprofoto)

Rudolf Slánský

Narodil sa 31. júla 1901
v Nezvěsticiach v rodine
obchodníka.

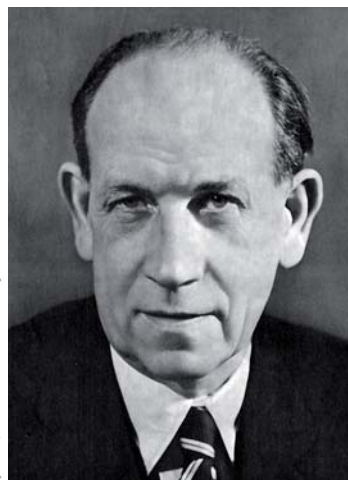
(Zdroj: reprofoto)

Viliam Široký

*Narodil sa 31. mája
1905 v Bratislave.*

Narodil sa v rodine železničiara a zo začiatku aj on sám pokračoval v otcovej kariére. V roku 1921 vstúpil do komunistickej strany a v rokoch 1923 – 1928 bol tajomníkom Krajin-ského výboru KSČ v Bratislave. Považovali ho za blízkeho spolupracovníka K. Gottwalda a za reprezentanta slovenských komunistov vo vedení KSČ. V rokoch 1935 – 1938 bol tajomníkom ÚV KSČ a taktiež poslancom NZ. Pracoval aj v Komin-terne a spolupracoval so sovietskymi spravodajskými služba-mi. V roku 1938 sa stal predsedom Krajin-ského vedenia KSČ na Slovensku, no už koncom roka emigroval do Sovietskeho zväzu. Krátko pôsobil aj v Paríži, no už v roku 1940 sa vrátil do Moskvy. Nasledujúci rok ho s inštrukciami moskovského vedenia KSČ vyslali na Slovensko, no zakrátko bol zatknutý a odsúdený na 14 rokov väzenia. Oslobodili ho až vo februári 1945 a následne prešiel na územie kontrolované Červenou armádou a odtiaľ sa presunul do Moskvy. Po roku 1945 sa stal predsedom KSS, členom Predsedníctva ÚV KSČ, podpredse-dom vlády, v rokoch 1950 – 1953 ministrom zahraničných vecí a v rokoch 1953 – 1963 predsedom československej vlády. Až do roku 1966 bol členom ÚV KSČ. Po februári 1948 bol na Slo-vensku „mužom č. 1“, a tak nesie najväčšiu zodpovednosť za politické procesy v rokoch 1948 – 1954. Hlavnú iniciatívu vyvi-nul pri pohone na tzv. slovenských buržoáznych nacionalis-tov a stal sa ústredným koordinátorom pri organizovaní po-litického procesu s G. Husákom a spol. Po revízii politických procesov s bývalými komunistickými funkcionármi ho v roku 1963 odvolali z funkcie predsedu vlády i člena Predsedníctva ÚV KSČ. V roku 1968 mu pozastavili členstvo v KSČ, ktoré mu vrátili až krátko pred smrťou. Zomrel 6. októbra 1971 v Prahe.

Narodil sa v rodine robotníckeho novinára a spoluzakladateľa českej sociálnej demokracie Ladislava Zápotockého-Budečského. Vyučil sa za kamenára a od roku 1900 pracoval v sociálnodemokratickom mládežníckom hnutí. V rokoch 1907 – 1911 vykonával funkciu krajského tajomníka sociálnodemokratickej strany v Kladne, v rokoch 1911 – 1914 bol redaktorom regionálnych novín *Svoboda*. Počas prvej svetovej vojny slúžil v rakúsko-uhorskej armáde. V roku 1919 sa stal jedným zo spoluzakladateľov marxistickej ľavice v sociálnodemokratickej strane. V roku 1921 vstúpil do KSČ a stal sa členom výkonného výboru a neskôr i generálnym tajomníkom. Od roku 1924 bol členom ÚV KSČ, v rokoch 1925 – 1938 členom politbyra a poslancom NZ. V rokoch 1929 – 1939 bol aj generálnym tajomníkom Červených odborov. V roku 1939 bol zatknutý a do roku 1945 väznený v koncentračnom tábore Sachsenhausen. Po vojne zastával funkciu predsedu Ústrednej rady odborov, bol členom Predsedníctva, od roku 1954 politického byra ÚV KSČ a taktiež poslancom NZ. Od februára do júna 1948 bol podpredsedom československej vlády, potom až do roku 1953 jej predsedom. Po smrti K. Gottwalda bol zvolený za prezidenta republiky. Významným spôsobom sa podieľal na komunistickom uchopení moci vo februári 1948 a v nasledujúcich rokoch niesol ako jeden z najvyšších straníckych a štátnych predstaviteľov spoluzodpovednosť za nezákonné praktiky komunistického režimu. Od roku 1948 bol aj literárne činný. Zomrel 13. novembra 1957 v Prahe.

(Zdroj: Archiv B. Kínčoka)

Antonín Zápotocký

Narodil sa 19. decembra
1884 v Zákolanoch.

ZOZNAM SKRATIEK

ČSFR – Československá federatívna republika
ČSR – Československá republika
DS – Demokratická strana
KGB – Výbor štátnej bezpečnosti
KSČ – Komunistická strana Československa
KSS – Komunistická strana Slovenska
KSSZ – Komunistická strana Sovietskeho Zväzu
KNV – Krajský národný výbor
KV – Krajský výbor
LM – Ľudové milície
MNB – Ministerstvo národnej bezpečnosti
MNO – Ministerstvo národnej obrany
MV – Ministerstvo vnútra
NZ – Národné zhromaždenie
ONV – Okresný národný výbor
OV – Okresný výbor
PB – Politické byro
PŠP – Právnická škola pracujúcich
PTP – Pomocné technické prápory
RVHP – Rada vzájomnej hospodárskej pomoci
SNP – Slovenské národné povstanie
SNR – Slovenská národná rada
ŠtB – Štátna bezpečnosť
TNP – Tábory nútenej práce
ÚV – Ústredný výbor
VB – Verejná bezpečnosť
ZNB – Zbor národnej bezpečnosti

POUŽITÉ PRAMENE A LITERATÚRA

ARCHÍVNE PRAMENE

Archiv bezpečnostních složek Kanice
Osobní evidenční karty MV

Archív Ústavu pamäti národa
Vyšetrovacie spisy

Národní archiv České republiky v Prahe
fond Ústřední výbor Komunistické strany
Československa 1945 – 1989

Slovenský národný archív v Bratislave
fond Ústredný výbor Komunistickej strany
Slovenska
Fond Generálna prokuratúra – sekretariát
námetníka generálneho prokurátora

PERIODIKÁ

Pravda, roč. 1948
Svět v obrazech, roč. 1953

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Medailony vedoucích funkcionářů KSČ.
Dostupné na: <http://old.ustrcr.cz/cs/medailony-vedoucich-funkcionaru-ksc>

LITERATÚRA

BARNOVSKÝ, Michal. *Prvá vlna destalinizácie a Slovensko (1953 – 1957)*. Brno: Nakladatelství Prius, 2002.

BARNOVSKÝ, Michal. Sovietsko-juhoslovenská roztržka v roku 1948 a Československo. In: ŠTEFANSKÝ, Michal, ZÁGORŠEKOVÁ, Marta, eds. *Krízy režimov sovietskeho bloku v rokoch 1948 – 1989*. Banská Bystrica: Pedagogická spoločnosť J. A. Komenského, 1997, s. 8 – 18.

BÁRTA, Milan. Akce Jugoslávie. Státní bezpečnost v boji proti „agentům titoismu“ v letech 1948–1955. *Paměť a dějiny*, roč. 5, 2011, č. 1, s. 65 – 74.

BÁRTA, Milan, BAŠTA, Jiří, CAJTHAML, Petr, CVRČEK, Lukáš, DVORÁČEK, Petr, KALOUS, Jan a kol. *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009.

BEŇA, Jozef. Rozsudok nad slovenskými „buržoáznymi nacionalistami“ z roku 1954 a forma štátneho zriadenia ČSR a ČSSR v rokoch 1948 – 1967. In: *Česko – slovenská historická ročenka* 1998. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 67 – 73.

BLÁŽEK, Petr, BÁRTA, Milan, KALOUS, Jan, SVOBODA, Libor, ŽÁČEK, Pavel. Tváře vyšetřovatelů Státní bezpečnosti. *Paměť a dějiny*, roč. 6, 2012, č. 4, s. 66 – 75.

BOUŠKA, Tomáš, LOUČ, Michal, PINEROVÁ, Klára, eds. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie COHA, 2009.

CÍSAŘ, Čestmír. *Buržoázný nacionalizmus a proletársky internacionalizmus*. Bratislava: Ústredný sekretariát Komunistickej strany Československa, 1949.

DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953 (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2007.

GEBAUER, František, KAPLAN, Karel, KOUDELKA, František, VYHNÁLEK, Rudolf. *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989 (Statistický přehled)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

HAVLÍČKOVÁ, Petra. *Politické procesy z padesátých let minulého století*. Diplomová práce. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2009.

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948–1953, 2. část. Zakladatelské období komunistického režimu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

KAPLAN, Karel. *Druhý proces. Milada Horáková a spol.–rehabilitační řízení 1968–1990*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008.

KAPLAN, Karel. *K politickým procesům v Československu 1948 – 1954. Dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.

KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948–1956*. Brno: Nakladatelství Doplněk, 1999.

KAPLAN, Karel. Politické procesy 50. let v Československu. In: PERNES, Jiří, FOITZIK, Jan, eds. *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*. Brno: Nakladatelství Prius, 2005, s. 107 – 114.

KAPLAN, Karel. *Sociální demokracie po Únoru 1948*. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2001.

KAPLAN, Karel. *Sovětské poradci v Československu 1949–1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

KAPLAN, Karel. *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. Druhé, upravené vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002.

KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta, 1992.

KAPLAN, Karel, KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004.

KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001.

KINČOK, Branislav. Takzvaný buržoázný nacionalizmus a vnútrostranícky boj v KSS 1948 – 1951. In: KALOUS, Jan, KOCIAN, Jiří, eds. *Český a slovenský komunizmus (1921–2011)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. a Ústav pro studium totalitních režimů, s. 106 – 116.

KINČOK, Branislav. Trestnoprávne vyrovnávanie sa s tzv. slovenskými buržoáznymi nacionalistami. Proces s Gustávom Husákom a spol. *Pamäť národa*, roč. 8, 2012, č. 2, s. 35 – 51.

KOPECKÝ, Václav. *Proti kozmopolitizmu ako ideológii amerického imperializmu*. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1952.

KRYSTUFEK, Zdenek. Komunistické právo v Československu. In: BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch, eds. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 931 – 951.

LETZ, Róbert, ed. *Dokumenty k procesu s katolíckymi biskupmi Jánom Vojaššákom, Michalom Buzalkom a Pavlom Gojdičom*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2007.

LETZ, Róbert. *Odkaz živým. Prípady Albert Púčík a spol.* Bratislava: Ústav Pamäti národa, 2008.

LETZ, Róbert. Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989. In: MIKLOŠKO, František, SMOLÍKOVÁ Gabriela, SMOLÍK, Peter, eds. *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 I*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 67 – 335.

LETZ, Róbert. Štátny súd a jeho činnosť v rokoch 1948 – 1952. In: *Acta historica neosoliensia*. 17/2014, s. 105 – 119.

LETZ, Róbert, MATULA, Pavol, eds. *Dokumenty k procesu s Viliamom Žingorom a spol.* Bratislava: Ústav pamäti národa, 2009.

MANDZÁK, Daniel Atanáz, ed. *Dokumenty k procesu s Augustinom A. Machalkom a spol.* Bratislava: Ústav pamäti národa, 2009.

MEDVECKÝ, Matej, ŠIVOŠ, Jerguš, JAŠEK, Peter. *V stopách železného Félix. Štátna bezpečnosť na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2012.

PELIKÁN, Jiří, ed. *O procesech a rehabilitacích. (Zpráva „Pillerovy komise“ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949–1968.) I*. Praha: Florenc, 1990.

PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.

PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*. Praha: Nakladatelství Brána, 2008.

PEŠEK, Jan. *Komunistická strana Slovenska. Dejiny politického subjektu I. Na ceste k moci (1945 – 1948), pri moci – od prevratu k pokusu o reformu (1948 – 1968)*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012.

PEŠEK, Jan. Politické procesy na Slovensku v rokoch 1948 – 1989. In: MIKLOŠKO, František, SMOLÍKOVÁ Gabriela, SMOLÍK, Peter, eds. *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 I*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 27 – 66.

PEŠEK, Jan. *Slovensko na prelome 50. a 60. rokov. Politicko-mocenské aspekty vývoja*. Brno : Nakladatelství Prius, 2005.

PEŠEK, Jan. *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1999.

PEŠEK, Jan, ed. *V tieni totality. Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch (1948 – 1953)*. Bratislava: Historický ústav SAV, 1996.

PEŠEK, Jan a kol. *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948:1989. Personifikácia politického vývoja*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003.

PEŠEK, Jan, LETZ, Róbert. *Štruktúry moci na Slovensku 1948 – 1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004.

ROKOSKÝ, Jaroslav. Amnestie 1960. *Paměť a dějiny*, roč. 5, 2011, č. 1, s. 36 – 54.

RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. Bratislava – Praha: Academic Electronic Press Bratislava a Ústav T. G. Masaryka Praha, 1998.

SIVOŠ, Jerguš. Jozef Mozola. *Pamäť národa*, roč. 7, 2011, č. 1, s. 96 – 104.

SYRNÝ, Marek. *Slovenskí demokrati ´44 – 48*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2010.

ŠTEFANSKÝ, Michal. Osudy sociálnych demokratov v rokoch 1948 – 1989. In: SIKORA, Stanislav, HOTÁR, Viliam S. a kol. *Kapitoly z dejín so-*

ciálnej demokracie na Slovensku. Bratislava: T.R.I. MÉDIUM, 1996, s. 330 – 350.

ŠTEFANSKÝ, Michal. Politické procesy v rokoch 1949 – 1950. In: BARNOVSKÝ, Michal, ed. *Od diktatúry k diktatúre. Slovensko v rokoch 1945 – 1953*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995, s. 124 – 132.

ŠTEFANSKÝ, Michal. *Studená vojna. Slovensko 1946 – 1954*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2008.

TOMEK, Prokop. Budování a vývoj věznic StB v období 1948–1952. In: TOMEK, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství 1948–1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2000.

TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra vnitra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009.

UHER, Ján. *Zo zákulisia rehabilitácii*. Bratislava: Kaligram, 2001.

VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003.

VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl II*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004.

Mgr. Branislav Kinčok, PhD.

Vyštudoval históriu na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Postgraduálne štúdium absolvoval na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. V súčasnosti pracuje v Sekcii vedeckého výskumu Ústavu pamäti národa a je šéfredaktorom časopisu *Pamäť národa*. Vo svojej činnosti sa venuje politickým procesom v komunistickom Československu po roku 1948, činnosti Štátnej bezpečnosti, ako aj problematike vojnových a povojnových vzťahov červenej armády so slovenským obyvateľstvom.

Je spoluautorom monografie *Slovenskí generáli 1939 – 1945* (2013), *Gustáv Husák a jeho doba* (2015) a autorom viacerých vedeckých štúdií a odborných článkov.

ISBN 978-80-89335-87-9

9 788089 335879